



VII ДУНАЙСЬКІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ

**Локальні ідентичності
українського пограниччя:
практики, взаємовпливи,
шляхи інтеграції**

Ізмаїл - 2021

Міністерство освіти і науки України
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

VII ДУНАЙСЬКІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ

**ЛОКАЛЬНІ ІДЕНТИЧНОСТІ
УКРАЇНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ:
ПРАКТИКИ, ВЗАЄМОВПЛИВИ,
ШЛЯХИ ІНТЕГРАЦІЇ**

Збірник наукових праць

Ізмаїл – 2021

УДК 94(477)

Затверджено до друку вченою радою Ізмаїльського державного гуманітарного університету (протокол № 8, від 26 лютого 2021 р.).

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор Н. В. Гузій (Київ)
доктор філологічних наук, доцент Л. М. Коваль (Вінниця)
доктор історичних наук, професор В. М. Орлик (Кропивницький)

Редакційна колегія:

доктор педагогічних наук, професор Я. В. Кічук (голова)
доктор історичних наук, професор Л. Ф. Циганенко (відповідальний редактор)
кандидат історичних наук, доцент В.В. Дроздов (відповідальний за випуск)

VII Дунайські наукові читання

Локальні ідентичності українського пограниччя: практики, взаємовпливи, шляхи інтеграції. Збірник наукових праць. Ізмаїл : РВВ ІДГУ; «ІРБІС», 2021. 156 с.

Зважаючи на свободу наукової творчості, редколегія бере до публікації статті й тих авторів, думки яких не в усьому поділяє. Відповідальність за достовірність наведених матеріалів і джерел несуть автори публікацій.

Статті подано в авторській редакції.



Тексти публікацій були перевірені за допомогою системи пошуку ознак плагіату Unicheck в рамках проекту підтримки наукових університетських видань.

© ІДГУ, 2021
© РВВ ІДГУ, 2021
© Автори статей, 2021

ЗМІСТ

**ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ Й СПІВВІДНОШЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ЛОКАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ
В УКРАЇНСЬКОМУ ПОГРАНИЧЧІ**

<i>Гайдай Ольга, Постриган Тетяна</i>	
Революція Гідності в Україні: історичні корені.....	5
<i>Гончарова Наталія</i>	
Усноісторичні дослідження як дієвий чинник локальної ідентичності студентської молоді.....	12
<i>Дроздов Віктор</i>	
Роль етнополітичного менеджменту в консолідації населення українського пограниччя (на прикладі півдня Одеської області).....	17
<i>Ільїн Олексій</i>	
Політика русифікації радянського уряду повоєнного періоду (на прикладі м. Ізмаїл).....	26
<i>Олейнікова Галина</i>	
Українськи та англійськи паремії як джерело вивчення національної своєрідності (англ.).....	31
<i>Церковна Віра</i>	
Регіональна преса як засіб формування радянської ідентичності у післявоєнні роки (за матеріалами газети «Придунайська правда»).....	37

**ДІАЛОГ КУЛЬТУР У ПОВСЯКДЕННИХ ПРАКТИКАХ
МЕШКАНЦІВ УКРАЇНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ**

<i>Акчешаш Альона</i>	
Грецька Благовіщенська церква: важка доля Ізмаїльського храму в умовах радянської системи.....	45
<i>Башли Маргарита</i>	
Громадська діяльність грецького дворянства півдня України (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.).....	52
<i>Дружкова Ірина</i>	
Особливості рекламних оголошень у деяких місцевих періодичних виданнях.....	59
<i>Морошан Наталя</i>	
Благодійна діяльність дворян-іноземців Бессарабії в період військових конфліктів середини ХІХ – початку ХХ ст.....	64

VII Дунайські наукові читання

Татаринов Іван	70
Дезертирство та боротьба з ним в роки Першої світової війни (на матеріалах Бессарабської губернії).....	
Циганенко Лілія	77
Розвиток придунайських міст у XIX – на початку XX ст. : огляд вітчизняної історіографії XXI ст.....	
Шиляєва Тетяна	85
Переклад лексики православної церкви в міжкультурній комунікації (англ.).....	

ІНТЕГРАЦІЯ ЛОКАЛЬНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ В ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР: СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

Вдовенко Тетяна	90
Екологічна термінологія в сучасній англійській мові (англ.).....	
Запорожченко Олексій	96
Соціально-політичні аспекти формування локальної ідентичності в українському Подунав'ї (англ.).....	
Іскров Костянтин, Букур Марія	103
Галузеві основи цивільного права у регулюванні приватних відносин між особами.....	
Метіль Анастасія	109
Роль міжнародного права у формуванні правової ідентичності.....	
Михайлов Олександр	116
Вплив кредитно-банківської системи Бессарабії на соціальний та економічний розвиток регіону (друга половина XIX – початок XX ст.).....	
Петрова Наталія	125
Туристично-рекреаційний потенціал полікультурного Буджака на прикладі комплексу етнографічного та зеленого туризму «Фрумушика-Нова».....	
Садова Світлана	132
Дефініції поняття «політична участь громадян»: теоретичний аналіз.....	
Ставро Єлза	140
Двозначний підхід арумунського елемента в контексті визначення албанської нації: свідчення з преси 1887-1914 рр. (рум.).....	

**ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ Й СПІВВІДНОШЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ЛОКАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ
В УКРАЇНСЬКОМУ ПОГРАНИЧЧІ**



УДК 94:323.272](477)"2013/2014"

REVOLUTION OF DIGNITY IN UKRAINE: HISTORICAL ROOTS

Olga Gaidai¹

Tetiana Postryhan²

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНІ КОРЕНІ

Ольга Гайдай¹

Тетяна Постриган²

Abstract. *On the basis of analysis of sources and literature devoted to the Revolution of Dignity, discusses events and become key in the future, acted as a catalyst for an explosion of protest movements. Also, there is a consideration of the chronology of the events of the Maidan, the reaction of the masses to these performances. An assessment of the revolutionary processes of 2013-2014, their impact on further events in the fate of the country and the Ukrainian state is being carried out.*

Key words: *Revolution of Dignity, Maidan, Anti-Maidan, «titushki», protest movements.*

¹ PhD of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of History of the Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolayiv, Ukraine), E-mail: osvita13@ukr.net; ORCID ID : 0000-0002-7181-9908

² Master's student of specialty «History and Archeology» of the Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolayiv, Ukraine), E-mail: sinon3399@gmail.com

¹ Кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Чорноморського національного університету ім. Петра Могили (Миколаїв, Україна), E-mail: osvita13@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-7181-9908

² Магістрантка спеціальності « Історія та археологія» Чорноморського національного університету ім. Петра Могили (Миколаїв, Україна), E-mail: sinon3399@gmail.com

VII Дунайські наукові читання

***Анотація.** У статті на основі аналізу джерельної бази та літератури, присвячених Революції Гідності, розглядаються події, які стали ключовими та, в майбутньому, виступили в ролі каталізатора для вибуху протестних рухів. Також, має місце розгляд хронології подій Майдану, реакції народних мас на дані виступи. Проводиться оцінка революційних процесів 2013-2014 років, їх вплив на подальші події в долі країни та українському державотворенні.*

***Ключові слова:** Революція Гідності, Майдан, Антимайдан, «тітушки», протестні рухи.*

На початок 2000-х років в Україні зберігались консерваторські системи, які залишилися в спадок від Радянського Союзу. Не проведення потрібних реформ призвело до погіршення соціального та матеріального стану населення. Тіньова економіка, зростання корупції та хабарництва, безвідповідальність влади та її авторитарний характер, навмисне знищення армії практично зруйнували потенціал країни. Усі сфери життя перебували у кризі. В 2004 році після Помаранчевої революції люди чекали на певні зміни, але їхні очікування не справдились.

Розглянемо події, які стали ключовими та в майбутньому виступили в ролі каталізатора для вибуху Революції Гідності.

Прийшовши до влади, Віктор Янукович та уряд Миколи Азарова почали провадити реформи для подолання наслідків світової економічної кризи 2008 – 2009 років та періоду своїх попередників. Було проголошено проведення низки реформ: податкової, пенсійної, судової і т.п., а також обрано вектор подальшого курсу на європейську інтеграцію. «Причина полягала в тому, що Президенту, з його командою, була потрібна суспільна підтримка. Без неї набагато важче було б завершити будівництво надцентралізованої вертикалі влади, яке він почав відразу після виборів. Підживлення інформаційного простору повідомленнями про плани проведення спортивних заходів (Євро-2012 та ідеєю проведення зимової олімпіади) мали на меті створити імідж реформаторів і забезпечити легітимність» [1, с. 310].

Вже перші ж кроки нової влади стали підставою для поступового накопичення протестних настроїв в українському суспільстві. По-перше, підписання Януковичем, так званих, харківських угод з Росією, що мали на меті продовження, на 25 років, базування російського Чорноморського флоту в Криму, в обмін на знижку на ціну природного газу. І в той же час Віктор Федорович зробив такий собі «реверс» в сторону Заходу, для того щоб заспокоїти зростаюче невдоволення населення. Він провів зустріч з Б.Обамою на якій було вирішено, що Україна здає запаси збагаченого урану США. Згодом, після зустрічі з тодішнім президентом Єврокомісії Жозе Мануелем Баррозу, Янукович заявив про реалізацію курсу України по вступу в ЄС. В той же час ухваливши рішення про позаблоковий статус України.

У внутрішній політиці можна помітити поступове обмеження демократичних свобод і придушення опозиції. Доходи країни було переділено між невеликою кількістю чиновників та вищих посадових осіб.

30 вересня 2010 року згідно з рішенням Конституційного Суду України Віктор Янукович повернув президентсько-парламентську республіку і тим самим розв'язав собі руки. «Із поновленням первинної редакції Конституції України 1996 р. поняття коаліції взагалі зникло. Парламент повернувся до моделі парламентської більшості – опозиції і став підконтрольний Президентові» [1, с. 343].

Першим видимим спротивом проти політики, яку провадила нова влада, став Податковий Майдан (22.09.10 – 3.12.10). Поштовх до нього – прийнятий Верховною Радою новий Податковий кодекс. «У рейтингу сприятливості податкових систем за 2010 рік Україна виявилась на 181 сходинці зі 183 країн. У рейтингу сприятливості ведення бізнесу – на 142 місці зі 183 країн, а в рейтингу економічної свободи стала 162 зі 179 країн і 43 із 43 з тих, що були включені до рейтингу в Європі. Який відсоток економіки перебуває в тіні? Як зізнавалися самі податківці, «у тіні – не 30, не 50, а всі 90 відсотків економіки». За індексом сприйняття корупції Україна стабільно перебуває серед найбільш корумпованих країн Європи. Станом на 2009 р. ми були на 146 місці зі 180 країн» [1, с. 315]. На Майдані зібралась велика кількість представників малого та середнього бізнесу з акцією протесту проти новоприйнятого Податкового кодексу. Та вже в ніч проти 3-го грудня наметове містечко з мітингувальниками було знесено під приводом «встановлення новорічної ялинки». ««Податковий майдан», виглядав як акт відчаю, ніж як реакція здорового громадянського суспільства» [1, с. 318].

Вже з грудня 2010 року почалися судові переслідування Юлії Тимошенко – лідера опозиції та колишнього прем'єр-міністра. В серпні 2011 вона була заарештована, а вже в жовтні суд визнав її винною в тому, що вона перевищила службові повноваження і нанесла збитків «Нафтогазу». Була засуджена на 7 років ув'язнення з виплатою усіх завданих збитків.

Звістка про це звісно обурила громадськість як в Україні так і закордоном. Багато світових лідерів вбачали в її справі політичний мотив.

«Уже за перший рік президентства В. Януковича в Україні суттєво погіршилася ситуація зі свободою слова, діяльності ЗМІ та незалежності правосуддя. Міжнародні організації зафіксували зниження зазначених та інших показників» [1, с. 347].

Слідом за Юлією Тимошенко було засуджено колишнього міністра внутрішніх справ Юрія Луценка. Термін – 4 роки ув'язнення з конфіскацією майна та неможливість, строком три роки, обіймати державні посади.

Влітку 2012 року на території України та Польщі відбулося «Євро 2012». Звісно, це сприяло деякому патріотичному піднесенню в суспільстві.

Вміло скориставшись патріотичним піднесенням, влада на початку липня

VII Дунайські наукові читання

ухвалила скандальний Мовний закон, який, по факту, розширював сферу вживання російської мови.

Прийняття цього мовного закону спровокувало новий, Мовний майдан (3.07.12 – 8.08.12). На жаль, і цей виступ не увінчався успіхом і акція зійшла на нівець.

Після виборів до Верховної Ради 2012 року диктаторські риси політичної влади В. Януковича почали посилюватися. Формується так званий «клан Сім'ї» та, по суті, розграбування державного бюджету країни. Вектор розвитку все частіше змінювався на російський, економічний розвиток країни бажав кращого, та корупція сягала просто захмарних масштабів, зовнішні та внутрішні борги мали стійку тенденцію до накопичення.

«Свідоме порушення процедур ухвалення рішень і концентрація повноважень – дві взаємопов'язані риси президентства В. Януковича» [1, с. 363].

Такі дії з боку діючої влади отримували все більший спротив в суспільстві. В березні 2013 року опозиція започаткувала акцію протесту під назвою «Вставай, Україно!». Проте, вона не користувалась значною підтримкою.

Та вже восени почалась нова хвиля протестів, яка в кінці повалила режим В.Януковича. Поштовхом до цього стала резонансна подія: відмова від проєвропейського вектору інтеграції. Вільнюський саміт східного партнерства 28-29 листопада 2013 року мав стати важливим етапом в історії незалежної України.

Угода розроблялась відповідно до законодавчо закріплених пріоритетів зовнішньої політики України: Стратегії інтеграції України до ЄС (1998), Угоди про партнерство і співробітництво між Україною й Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (1994), інших документів, які разом визначали пріоритети європейського напрямку розвитку України та передбачали створення інституційних інструментів реалізації цих пріоритетів. Угода підготовлювалась протягом 2007-2012 років. Було проведено 21 раунд переговорів саме про підготовку цього документа і 18 раундів переговорів про створення зони вільної торгівлі. Для України ця угода гарантувала цілий ряд пільг та значні поступки з боку ЄС.

Однак Кабмін України 21 листопада 2013 року поставив на паузу підготовку до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, вмотивувавши це «відсутністю з боку ЄС підтримки України та вкрай жорсткими умовами для отримання кредиту МВФ» [2, с. 24]. Відповідь на ці дії не змусила довго на себе чекати: вже надвечір тисячі людей вийшли на вулиці Києва (в своїй більшості небайдужа молодь, студенти) зібралися на Майдані, показавши тим самим свою підтримку євроінтеграції. Та навіть тиск українського суспільства не вплинув на рішення В. Януковича, 29 листопада 2013 року він відмовився підписати угоду про асоціацію з Європейським Союзом, а вже наступного дня

відбулася жорстока розправа над мітингувальниками. «На самому майдані – місиво. Пронизливі крики. Хтось зі студентів виривається з площі, намагається сховатися в підземному переході, але їх наздоганяє «Беркут», валить з ніг. Лупить кийками. Хтось уже стрімголов котиться вниз по сходах підземного переходу. Це моторошна картина. Хвилин за десять все було завершено» [2, с. 64]. В результаті постраждало близько 50 чоловік. І знову влада виправдовувалася тим, що протести не дозволяли встановити новорічну ялинку. (Це в нього мабуть така цікава закономірність). Звісно, це жорстоке побиття студентів не залишилося непоміченим та далі ми можемо бачити реакцію суспільства на ці події.

1 грудня 2013 року у Києві зібралися загальні збори громадян, так зване Перше Віче. Учасники Віча були обурені жорсткими діями міліції, застосованими до мирних та беззбройних демонстрантів, та вимагали щоб Кабмін пішов у відставку та розслідування подій 30 листопада 2013 року. За різними даними у той день в центрі Києва зібралося від 800 000 – до 1,5 млн. осіб. Далі, для нагнітання суспільного невдоволення, біля Адміністрації Президента на Банковій була спровокована сутичка з працівниками міліції (ситуація з грейдером). Знову велика кількість постраждалих: «струс мозку, переломи кінцівок, вибиті або пошкоджені очі, перебиті пальці – найпоширеніші травми» [2, с. 96]. Прокотилася хвиля затримань. Людей з розбитими головами, напівживих вкидали в автозаки та вивозили по відділках, потім присуджуючи кожному по декілька місяців за ґратами. Після цього інциденту у центрі Києва постав Євромайдан. Мітингарі наполягали на усуненні існуючої влади, проведенні реформ та відновленні курсу на європейську інтеграцію.

Проте влада і не хотіла чути вимоги народу. Через це, на «марші мільйонів» було ухвалено рішення про блокування урядового кварталу.

Очільники влади дали різку та жорстоку відповідь, в ніч з 10 на 11 грудня близько кількох тисяч бійців спец. підрозділу «Беркут», за підтримки внутрішніх військ, зробили спробу «зачистки» Хрещатика та Майдану Незалежності. Ця спроба не увінчалась успіхом.

На засіданні «Круглого Столу» між 3-ма представниками опозиції та Віктором Януковичем, так і не вдалося вирішити ні одного питання. Щоб протидіяти Майдану влада, в сою чергу, організувала Антимайдан, куди масово звозилися проплачені прихильники Партії Регіонів.

Нова ескалація конфлікту відбулася 16 січня 2014 року з прийняттям, так званих, «Диктаторських законів» [3]. які обмежували права людей на протест.

Їх положення встановлювали:

- Заборона діяльності ЗМІ без державної реєстрації;
- Вводилась кримінальна відповідальність за наклеп: від штрафу до обмеження волі строком до 2-х років;
- Кримінальна відповідальність за екстремізм: створення або розповсюдження

VII Дунайські наукові читання

матеріалів, які закликають до повалення існуючої влади;

- Заборона руху т/з у складі колони в кількості більше 5-ти одиниць. Відповідальність – від штрафу до вилучення автомобіля та позбавлення водійського посвідчення на строк до 2-х років;

- Обмеження громадян на участь у мирних мітингах. За балаклави, маски, шолом – штраф та арешт на 15 діб;

- Кримінальна відповідальність за блокування державних будівель: ув'язнення строком до 5 років;

- «Заочне» судочинство;

- Видимі обмеження для використання всіх видів зв'язку та інші.

Ось так Україна перетворювалася на диктатуру.

З 19 січня починається відчутне загострення ситуації. Спроба прориву до будинку Верховної Ради, у відповідь на яку підрозділи «Беркуту» відповіли світлошумовими гранатами, сльозогінним газом, гумовими кулями та водометами (що заборонено міжнародними конвенціями!). Зі сторони протестуючих в хід пішли «коктейлі Молотова», та палаючі автомобільні шини.

Для підбурення людей влада почала використовувати, так званих, «тітушок». Почались напади на учасників протесту. В свою чергу, кияни почали організовувати загони самооборони та тим самим не дозволяли влаштувати провокації. 22 січня 2014 року влада почала використовувати вогнепальну зброю проти беззбройних та беззахисних мирних людей. З'являються перші загиблі, серед яких Сергій Нігоян та Михайло Жизневський, які стали початком відліку життів Небесної Сотні. Проте, ніхто не бажав поступатися. Протистояння перекинулося вже на регіони, розповзаючись як метастази ракової пухлини. В період з 22 по 27 січня відбулося захоплення близько десяти обласних державних адміністрацій. У всіх обласних центрах проходять мітинги на підтримку Євромайдану.

Можливо одним з найдраматичніших етапів революції Гідності можна назвати події 18-20 лютого в Києві, які забрали життя сотні протестувальників.

18 лютого Верховна Рада відмовилася розглядати зміни до Конституції, які пов'язані з обмеженням повноважень очільника держави. Ці дії влади викликали невдоволення і призвели до зіткнень з працівниками силових структур. Після цього протестувальників відтіснили до Майдану Незалежності. В результаті було багато поранених та вбитих.

19 лютого силовики застосовували проти людей бронетранспортери та міномети. Палав Будинок профспілок.

Станом на 20 лютого протестуючі перейшли до наступу та змогли витіснити силовиків до урядового кварталу. Вночі ВР затвердила постанову «Про засудження застосування насильства, яке призвело до загибелі мирних громадян України» [4].

21 лютого Віктор Янукович та лідери опозиції змогли підписати угоду щодо врегулювання кризи, яка була в країні. В ній «зазначалися вимоги щодо

Збірник наукових праць

проведення реформ (особливо конституційної), позачергових виборів президента, формування нового коаліційного уряду та повернення до Конституції 2004 року» [5].

Після отриманого 21 лютого ультиматуму, Янукович не отримавши підтримки в Харкові, втікає до Росії. А вже наступного дня ВР підтримала Постанову про усунення В.Януковича з поста Президента України та призначила позачергові вибори Президента на 25 травня 2014.

З 23 лютого президентські обов'язки виконував Олександр Турчинов. Вже 27 лютого прем'єр-міністром було призначено Арсенія Яценюка. Утворено уряд, який підтримав Майдан.

Дослідивши передумови і початок Революції Гідності, можна сказати, що події, які сталися в Києві та в багатьох містах України в листопаді 2013 року, були неминучими для нашої держави. Розгул корупції, хабарництва, авторитаризм влади, постійне пригнічення прав та демократичних свобод народу, все більше його зубожіння, знищення національних інтересів невеликою олігархічною бандою стали головною причиною протесту людей.

З приходом до влади В.Янукович запустив ланцюгову реакцію з подій та рішень, які в результаті призвели до Третього Майдану.

Революція Гідності стала найзнаковішою подією в історії сучасної України. Тисячі, мільйони людей вийшли на Майдан Незалежності, щоб відстояти своє право на вибір, право на світле майбутнє для кожного українця. Вже в котрий раз. Проте, як свідчить історія, для українського народу боротьба за свої переконання ніколи не була безболісною. За все доводиться платити, і за свободу та звільнення від старих порядків Україна сповна розплатилася кров'ю своїх дітей.

Історія – це вчитель, і треба вчитися на помилках минулого. Та, нажаль, українці все ніяк не засвоять цей урок. Саме тому ті самі події повторюються знов і знов, тільки вже з новими дійовими особами та, звісно, викликами свого часу.

Джерела та література

1. Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991-2014). Чернівці: Книги – XXI. 2016.
2. Кошкіна С. Майдан. Нерозказана історія. Київ: Брайт Стар Паблішинг. 2015.
3. Закони 16 січня: URL : <https://tsn.ua/blogi/themes/law/zakoni-16-sichnya-schovoni-zminyvat-dlya-kozhnogo-ukrayincya-330702.html> (Дата звернення 15 лютого 2021).
4. Про засудження застосування насильства, яке призвело до загибелі мирних громадян України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/740-18> (Дата звернення 21 лютого 2021).
5. Вишебаба П. Між неволею і незалежністю. 18-22 лютого 2014 року: Хронологія останніх днів Революції. URL : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2015/02/18/147385/> (Дата звернення 20 січня 2021).

УДК 316.6: 930.2

**ORAL HISTORICAL RESEARCH AS AN EFFECTIVE FACTOR
OF THE LOCAL IDENTITY OF STUDENT YOUTH**

Nataliia Goncharova¹

**УСНОІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ДІЄВИЙ ЧИННИК
ЛОКАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**

Наталія Гончарова¹

***Abstract.** The importance of oral history research in the process of promoting the activation of local identity is presented on the example of the involvement of students in the implementation of oral history projects. The essence of the concept of local identity, factors of its formation, species specificity are analyzed.*

***Key words:** local identity, regional identity, oral history, oral history research, local community.*

***Анотація.** Висвітлюється значення усноісторичних розвідок у сприянні активізації локальної ідентичності на прикладі задіяності студентів у реалізації усноісторичних проектів. Аналізується сутність поняття локальна ідентичність, чинники її формування, видова специфіка.*

***Ключові слова:** локальна ідентичність, регіональна ідентичність, усна історія, усноісторичні дослідження, локальна спільнота.*

Глобалізаційні процеси, перманентні соціальні трансформації у сучасній реальності спричиняють розмиття ідентичностей, якщо останні не мають безпосереднього підтвердження. В таких непростих умовах саме локальна ідентичність набуває чималої актуальності, адже спроможна виступати центром стабільних цінностей.

Сучасні науковці досліджують різні аспекти ідентичності, зокрема локальної. Так, Р. Євстифєєв презентує досвід дослідження локальних ідентичностей. Дослідник зауважує, що локальна ідентичність багатовимірна за своїм характером та роздроблена між різними науковими напрямками. Р. Євстифєєв переконаний, що

¹ Associate Professor, PhD, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68600, E-mail: natali.saga.777@ukr.net; ORCID 0000-0002-0190-4015

¹ Кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68600, E-mail: natali.saga.777@ukr.net; ORCID 0000-0002-0190-4015.

локальна ідентичність як науковий концепт створює для дослідника складнощі у вигляді дихотомії між «природним» походженням і соціальним конструюванням [1].

П. Крупкін, С. Лебедев наводять теоретичне обґрунтування структурно-функціональної моделі колективної ідентичності. Автори акцентують увагу на первинній емпіричній апробації даної моделі на матеріалах визначених локальних спільнот. Ними вводиться поняття сакральної сфери, виявляється її роль у формуванні і підтримці локальних колективних ідентичностей [2].

Стаття В. Лоли присвячена аналізу проблем формування локальної ідентичності та «соціального включення» в контексті об'єднаних територіальних громад. Доводиться, що соціальне включення слід розглядати як фундаментальну форму соціальної взаємодії та своєрідний механізм відтворення суспільного порядку в громаді, зокрема, шляхом формування локальної ідентичності [3].

Л. Овчиннікова визначає роль локальної спільноти як важливого фактору формування локальної ідентичності індивіда. Авторка наголошує на значущості локального близького оточення для формування сприйняття індивідом себе як жителя певного міста, його локальної ідентичності та образу населеного пункту [4]. В. Баласанян характеризує значення локальної ідентичності в процесах солідаризації суспільства. У висновку науковець стверджує, що високий рівень локальної ідентичності притаманний насамперед тим, хто народився в місті. Але згаданий високий рівень локальної ідентичності не є єдиною умовою для готовності громадян до участі у розв'язанні проблем громади та їхньої самоорганізації [5].

О. Морозовою та О. Улько досліджується категорія «ідентичність», з акцентуванням на таких різновидах даного феномена, як регіональна і локальна ідентичність. Цінності статті додає типологізація моделей локальної ідентичності населення, створена на основі даних фокус-груп [6]. О. Семенова на основі польових матеріалів та власних спостережень розкриває проблему формування локальної ідентичності мешканців невеликого селища [7]. Праця О. Істоміна, С. Лебедева присвячена характеристиці локальної ідентичності міської спільноти міста, отриманій в результаті соціологічного дослідження за допомогою методу фокус-груп [8]. Попри наявну наукову літературу недостатньо вивченими залишається формування локальної ідентичності в площині історичної науки. Метою статті є аналіз локальної ідентичності у контексті здійснення усноісторичних проектів із залученням студентства.

У реалізації усноісторичних проектів доцільним є врахування потенційних можливостей локальної ідентичності. З-поміж усіх зв'язків, котрі поєднують людей між собою, одним із найстійкіших є зв'язок через місцевість. Дійсно, локальна ідентичність (контакт із конкретною місцевістю, містом, селом тощо) займає особливе місце в системі ідентифікаційних практик людини. Незважаючи на

VII Дунайські наукові читання

значущість зв'язку між індивідом та безпосереднім місцем його локалізації (як-от: проживання, праці, спілкування, відпочинку і т.і.), він залишається мало дослідженим.

На підготовчому етапі виконання усноісторичних проектів варто врахувати, що студенти розпочинають пошук потенційних респондентів із власних родичів, близьких, знайомих, поступово розширюючи ареал. Крім того, основні напрями усноісторичних пошуків мають суто регіональну спрямованість. Саме в такому контексті особливої ваги набуває локальна ідентичність.

Локальна ідентичність реалізується через такі елементи ідентифікації: 1) місце народження/мала батьківщина; 2) особливості місцевого ландшафту і клімату; 3) відомі місцеві історико-культурні події; 4) значимі люди: близькі та рідні, друзі (так звані безпосередні контакти); колеги; відомі особи; 5) економічна спеціалізація місця і рівень його соціально-економічного розвитку; 6) особливі реальні або приписувані межами колективної поведінки тощо [6, с. 141-142]. Іншими словами, локальна ідентичність є результатом ототожнення людиною себе з певним місцем, що має символічну і ціннісну значущість, специфічну культуру. Вона формується під впливом колективного та індивідуального досвіду і взаємодії в межах локальної спільноти [7, с. 144].

Локальна ідентичність може здійснюватися також через наступні ідентифікаційні компоненти: 1) емоційну прив'язаність до місця, котра включає гордість за місцевість і локальний патріотизм; 2) менталітет (як правило, означає певний спосіб або особливості мислення, ставлення до чогось, розуміння культурних кодів тощо); 3) знання про місцевість, її історію, культурні особливості; 4) локальну культуру як сукупність усталених традицій, особливостей поведінки; 5) відчуття відповідальності за територіальну громаду, яке може проявлятися як наслідок відчуття себе цієї спільноти як такої та спричиняє громадську активність [9, с. 74-75].

Основними чинниками формування локальної ідентичності науковці визначають: а) місце як специфічний простір значимих смислів, цінностей і норм; б) первинну соціалізацію, агентами якої виступає близьке локальне оточення; в) взаємодію в межах локальної спільноти; г) колективну пам'ять спільноти щодо значущих подій та персоналій в історичному розвитку місця [10, с. 14].

Кількарічні дослідження та реалізація поточних усноісторичних проектів дозволяють констатувати, що в студентів, залучених до пошукової діяльності, формується або активізується локальна ідентичність. Доречно зазначити, що традиційно локальну ідентичність відносять до одного з рівнів територіальної ідентичності. Також зауважимо, що за характером локальну ідентичність розподіляють на номінальну, реальну і латентну. У першому випадку особа або група виділяє себе із соціуму та відносить до певної спільноти. В другому – на основі усвідомлених та прийнятих цінностей локальної спільноти особа

Збірник наукових праць

добровільно включається до здійснення діяльності на благо своєї спільноти. В основі латентної локальної ідентичності самосприйняття особи на рівні віднесення до кола «місцевих», «наших», «своїх», без самоідентифікації [10, с. 14].

Презентуючи результати власних пошуків на заключному етапі, студенти відзначають позитивні зрушення. Зокрема, задоволення від безпосереднього спілкування з респондентами. До речі, йдеться насамперед про найближче оточення, з яким молода людина, спілкуючись у побуті, не мала до того тривалих розмов на серйозні теми. Нерідко студенти наголошують, що не знали, наприклад про такі факти з життя бабусі/дідуся; що тепер пишаються тощо. Бувають випадки, що лише під час інтерв'ю до їхніх рук потрапляють рідкісні документи, сімейні світлина, нагороди.

Досліджуючи пам'ятні події з історії нашого краю, студенти пересвідчуються, в якому цікавому регіоні вони мешкають; які дивовижні факти можна віднайти в ході усноісторичних проєктів щодо різних населених пунктів, зокрема рідного міста/села.

Для прикладу. Один із класичних прийомів проведення звітування студентів у вигляді презентації родоводу підтверджує вищезазначене. Відзначаючи факти з історії власної родини, своїх родичів, виготовляючи родинне дерево, студенти поєднують себе зі своїм родом, малою батьківщиною, регіоном.

Не забуваймо також про те, що соціологічні дослідження різних аспектів локальної ідентичності проводяться з використанням тотожних підходів. Адже соціологічні опитування здійснюються так само, як і усноісторичні, за допомогою інтерв'ювання на основі заздалегідь складених питальників.

Отже, проведення наукових досліджень за допомогою усноісторичного методу дозволяє активізувати формування локальної ідентичності студентської молоді. Крім того, чим більшою мірою проявляється локальна ідентифікація молодих людей, тим більш вираженою стає їхня громадянська ідентичність. Тому в свою чергу можна розглядати локальну ідентичність як фактор консолідації українського суспільства. В умовах суспільної нестабільності локальна ідентичність може слугувати молодій людині підставою для діяльній активності і навіть компенсувати втрату інших важливих соціальних ідентичностей.

Джерела та література

1. Евстифеев Р. В. Исследования локальных идентичностей: теоретические подходы и перспективные направления. *Научный результат. Серия: Социология и управление*. 2017. Т. 3. № 2. С. 3-9.
2. Крупкин П. Л., Лебедев С. Д. К сакральным основаниям локальных идентичностей в современной России: опыт структурного анализа.

VII Дунайські наукові читання

Социологический журнал. 2013. № 4. С. 35-48.

3. Лола В. Локальна ідентичність та «соціальне включення» в умовах децентралізації влади в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 8. № 1. С. 129-137.

4. Овчиннікова Л. В. Місце та локальна спільнота як чинники формування локальної ідентичності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2012. № 999. С. 137-142.

5. Баласанян В. Г. Локальна ідентичність як механізм солідаризації громадян в умовах великого міста (на прикладі м. Одеса). *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2017. Вип. 11. С. 45-53.

6. Морозова Е. В., Улько Е. В. Локальная идентичность: формы актуализации и типы. *ПОЛИТЭКС*. 2008. Т. 4. № 4. С. 139-151.

7. Семенова О. С. Локальна ідентичність та повсякденні практики мешканців київського передмістя (на прикладі смт Глевахи). *Українознавство*. 2019. № 4. С. 143-155.

8. Истомин А. Г., Лебедев С. Д. Локальная идентичность жителей города Белгорода (по материалам качественного исследования). *Научный результат. Серия: Социология и управление*. 2015. № 2. С. 13-21.

9. Панченко Т. В. Регіональна і локальна ідентичності як складові культури субсидіарної демократії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2010. Вип. 4. С. 72-77.

10. Котенко Я. Локальна ідентичність як умова розвитку об'єднаних територіальних громад (навчальний модуль). Київ: ІКЦ «Легальний статус», 2016. 44 с.

**THE ROLE OF ETHNO-POLITICAL MANAGEMENT IN THE
CONSOLIDATION OF UKRAINIAN BORDERLAND POPULATION
(ON THE EXAMPLE OF THE SOUTH OF ODESSA REGION)**

Viktor Drozdov¹

**РОЛЬ ЕТНОПОЛІТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В КОНСОЛІДАЦІЇ
НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ
(НА ПРИКЛАДІ ПІВДНЯ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Віктор Дроздов¹

***Abstract.** The problem of regulating ethno-national relations on the Ukrainian borderland, namely on the south of the Odessa region, has been considered, the current challenges and threats to the development of ethno-political processes in this region have been determined, the models, methods and tools of ethnopolitical management that can be used to consolidate the polyethnic Ukrainian borderland population and harmonize interethnic relations have been suggested.*

***Key words:** ethno-political management, ethno-national relations, borderland, national identity, Odessa region.*

***Анотація.** У статті розглянуто проблему регулювання етнонаціональних відносин на українському пограниччі, а саме на території півдня Одеської області, визначено сучасні виклики та загрози розвитку етнополітичних процесів у цьому регіоні та запропоновано моделі, методи й інструменти етнополітичного менеджменту, що можуть бути застосовані для консолідації населення поліетнічного українського пограниччя та гармонізації міжетнічних відносин.*

***Ключові слова:** етнополітичний менеджмент, етнонаціональні відносини, пограниччя, національна ідентичність, Одеська область.*

Революція Гідності та війна з Російською Федерацією актуалізували питання консолідації українського суспільства, формування національної ідентичності, налагодження міжкультурного діалогу між представниками етнічних спільнот та

¹ PhD, Associate Professor, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601, Tel.: +38 (04841)51388, E-mail: victordrozdov.84@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1381-8878>

¹ Кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, м.т.: +38 (04841)51388, E-mail: victordrozdov.84@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1381-8878>

VII Дунайські наукові читання

захисту прав корінних народів. Незважаючи на зростання рівня суспільної консолідації, викликане російською військовою агресією, вдосконалення етнополітичної політики на українському поліетнічному пограниччі, зокрема в регіонах з низьким рівнем ідентифікації населення до українських цінностей, мови та культури, досі залишається актуальною проблемою державного управління.

На сьогодні в науковій літературі поряд з термінами «етнополітика», «етнополітична політика», «управління етнополітичними відносинами» значної популярності набув «етнополітичний менеджмент», який за визначенням Д. Євтуха розуміється як «... система заходів, завдяки яким органи державного управління здійснюють регулювання процесами у сфері етнополітичного розвитку та міжетнічними відносинами у поліетнічних країнах, яка передбачає формування умов, що забезпечують інтегративний, безконфліктний тип цього розвитку, зокрема вибудовування системи правового захисту представників усіх компонентів етнополітичної структури того чи іншого суспільства, вироблення механізмів упередження, подолання напружених ситуацій у міжетнічних відносинах тощо» [1, с. 123].

Розглядаючи пограниччя як соціокультурний феномен, Я. Верменич вказує, що воно є ареалом «організованих, переважно нестабільних і нестійких, систем», регіоном із специфічними політичними субкультурами (так звані «асиметричні суспільства»), а також простором, де локальні ідентичності здатні конкурувати з національними [2, с. 80-81]. Серед характерних рис пограниччя дослідниця визначає наявність постійної соціальної напруги в суспільстві, вплив зовнішньої кон'юнктури, значну вірогідність проявів агресивності, невідконтрольності та ксенофобських настроїв, домінування у громадян відчуття недостатньої захищеності, високий рівень міграційних процесів тощо. Поліетнічний склад населення порубіжних регіонів є фактором ризику появи й розвитку конфліктної ситуації. Саме тому важливими завданнями держави у сфері національної безпеки є постійне відслідковування етнополітичних процесів у прикордонних регіонах, активізація національної політики, гармонізація національних й етнічних інтересів та забезпечення міжкультурного діалогу.

На думку Н. Підбережника, регіональні відмінності в етнічному складі населення в останні роки не впливають істотно на стан етнополітичних відносин в Україні, а використовуються, переважно, для розхитування політичної ситуації в країні як окремими політичними силами, так і сусідніми державами [3, с. 70]. У цьому контексті, ареалом їхнього впливу є саме прикордонні регіони, серед яких слід назвати й територію півдня Одеської області (як правило, при його позначенні використовуються різні назви – «Південна Бессарабія», «Українське Подунав'я», «Придунайський регіон»). Користуючись типологією ідентичностей пограниччя О. Кривицької, цьому регіону властива ідентичність «околиці», тобто розуміння прикордоння як провінційно-периферійного [4, с. 314].

Незважаючи на специфічний склад населення півдня Одеської області, який характеризується великою концентрацією етнічних спільнот та своєрідною регіональною ідентичністю внаслідок постійних процесів етнічної міксації, вітчизняні дослідники не приділяють особливої уваги вивченню етнополітичної ситуації в цьому регіоні. Традиційно в наукових роботах з етнополітики й регіоналістики (І. Зварич, Л. Нагорна, О. Рафальський, К. Чернова, К. Шестакова) та соціологічних дослідженнях ця територія включається до Південного чи Південно-Східного макрорегіону або розглядається в контексті Одеської області. О. Кривицька, аналізуючи етнополітичну компоненту розвитку українського пограниччя, виділяє такі чотири ареали: Галичина; Центральна і Північна Україна; Південь та Південний Схід; Донбас. Ареал Півдня й Південного Сходу, до якого входить нижнє Подніпров'я, Причорномор'я та Слобожанщина, характеризується перевагою слов'янсько-радянських та російських ідентичностей над українсько-європейськими, проте останні становлять близько третини громадян [4, с. 322]. Дослідниця розкриває специфічні риси окремих пограничних ареалів (Слобожанщини, Приазов'я, Буковини та Донбасу), але не приділяє уваги ані півдню Одеської області, ані Причорномор'ю загалом.

Утім, окремі дослідження присвячені вивченню етнополітичних відносин на півдні Одеської області. О. Голенко виділяє Південну Бессарабію як окремий етнополітичний регіон та вважає, що регіоналізм у ньому не має шансів перерости в сильну організовану політичну течію, а тим більше в сепаратистський рух, хоча й указує на наявність автономістських настроїв у болгарської та гагаузької етнічної спільноти на початку 90-х рр. [5, с. 50-52]. Аналізуючи результати соціологічних досліджень на півдні Одеської області, В. Онищук зазначає, що з 2014 р. етнічні групи однаково дотримуються мета-ідеї української політичної нації, але в місцях їхнього компактного проживання відчувається локальна ідентичність – бессарабська [6, с. 155].

Моніторинг етнополітичної ситуації в Україні Національним інститутом стратегічних досліджень свідчить про наявність етнополітичних ризиків, що можуть перерости в актуальні загрози для територіальної цілісності держави. Одним з найбільш вразливих регіонів у цьому відношенні є Одеська область, у тому числі її південна частина. В аналітичній записці «Процеси політизації етнічності в Україні: загрози та можливості для державної політики в умовах зовнішньої агресії» визначаються особливості політизації етнічних громад Південної Бессарабії. У дослідженні вказується, що відособленість болгарської й молдовської громад використовується Російською Федерацією з метою інформаційного та громадсько-політичного впливу на населення. Найбільш небезпечними проявами такої діяльності є: поширення закликів до національно-територіальної автономії та провокування силової реакції української влади проти представників етнічних спільнот; підготовка та матеріально-організаційна

VII Дунайські наукові читання

підтримка сепаратистських екстремістських рухів (наприклад, план створення «Народної ради Бессарабії»); розпалювання міжетнічної ворожнечі шляхом вчинення насильницьких акцій «прямої дії» від імені українських «націонал-радикалів» проти представників національних меншин [7, с. 13-14].

На сьогодні можна визначити такі проблеми розвитку етнополітичних процесів у регіоні:

1. Значний відсоток підтримки політичних партій, що мають відкриту проросійську орієнтацію. Зокрема, на парламентських виборах 2019 р. в 143 виборчому окрузі (центр – м. Ізмаїл) найбільший відсоток голосів отримала політична партія «Опозиційна платформа – За життя», а проросійські сили (ОПЗЖ, «Опозиційний блок», «Партія Шарія») набрали загалом 48,25%. Схожі результати спостерігалися й у 141 та 142 округах, де проросійські партії отримали відповідно 28,49% та 43,31%. Вибори в органи місцевого самоврядування у 2020 р. продемонстрували меншу, але також велику підтримку проросійських партій. Наприклад, політична партія «Опозиційна платформа – За життя» отримала 24,94% голосів за результатами виборів депутатів Ізмаїльської районної ради, 34,01% – Болградської районної ради, 27,6% – Білгород-Дністровської районної ради.

2. Несприйняття місцевою політичною елітою цінностей Революції Гідності та гальмування процесів десовєтизації. Так, з початком відкритих протистоянь у січні 2014 р. «режиму Януковича» місцева політична еліта не лише зайняла провладну позицію, але й спрямувала звернення від Ізмаїльської міської ради, в якому виступила «...з проханням про вжиття невідкладних заходів щодо відновлення громадського порядку...» [8]. На сьогодні, враховуючи, що політична еліта Ізмаїльщини не зазнала суттєвих змін, підтримка здобутків Революції Гідності радше є формальною на рівні офіційних урочистостей. У той же час, перейменування совєтських топонімів, демонтування пам'ятників Леніну та ліквідація комуністичної символіки проводилися в регіоні із суттєвим зволіканням.

3. Недостатній розвиток державної політики щодо функціонування української мови. Ухвалення нового мовного законодавства має сприяти розвитку української мови в регіоні, однак і на сьогодні російська мова продовжує домінувати в публічній сфері. Офіційний статус російської мови як регіональної, прийнятий у 2012 р. Ізмаїльською міською радою, суттєво завадив поширенню в місті та районі української мови. Інформаційний простір регіону переважно представлений російськомовними ЗМІ. Варто зазначити, що мовне питання тут досі залишається предметом спекуляцій серед проросійських партій. На жаль, дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» залишається незадовільним як в адміністративній та освітній, так і в громадській сфері. Крім того, проблемною залишалася мовна ситуація в закладах освіти до ухвалення нового Закону України «Про освіту», адже в багатьох болгарських і молдовських школах навчання здійснювалося національною мовою,

що призводило до того, що випускники шкіл фактично не могли розмовляти або не розуміли українську на необхідному для здобуття вищої освіти рівні. До цього ж, через легкі умови вступу до румунських і болгарських ЗВО для етнічних меншин, відбувається відтік молоді за кордон.

4. Негативний вплив етнополітичного чинника на проведення реформи децентралізації. Утворення об'єднаних територіальних громад на півдні Одеської області відбувалося із суттєвими затримками й станом на початок 2020 р. більшість території не було охоплено реформою децентралізації. Серед причин цього експерти визначили етнічний фактор, який використовувався місцевими політичними елітами для проведення агітації проти реформи децентралізації та штучного загострення національного питання. Зокрема, завдяки дезінформації питання щодо формування громад Болградського району було винесено в міжнародну площину й розглядалося парламентом Болгарії.

5. Збереження впливу на етнічні меншини з боку сусідніх держав, зокрема Румунії. На сьогодні, згідно з аналітичними даними Національного інституту стратегічних досліджень, важко дати оцінку впливу з боку Румунії на свою етнічну діаспору, однак кількість громадян, які набувають громадянство Румунії, продовжує зростати. Експерти констатують, що прояви румунської ідентичності є більш інтенсивними по обидва боки україно-румунського кордону [9, с. 52]. Втім, в останні роки партнерські взаємини з Румунією в освітній та національно-культурній сфері доволі динамічно розвиваються.

6. Наявність напружених відносин з представниками ромської етнічної спільноти. Так, антиромські погроми в с. Лощинівка Ізмаїльського району в серпні 2016 р. супроводжувалася антиромською інформаційною кампанією з широким використанням мови ворожнечі. Як зазначено в аналітичній довідці Національного інституту стратегічних досліджень, цей конфлікт був використаний російськими ЗМІ для підсилення міжетнічної ворожнечі в регіоні [10, с. 5].

Незважаючи на вказані проблеми, на півдні Одеської області національно-культурні права етнічних спільнот всіляко підтримуються. Як зазначають дослідники Л. Циганенко та В. Березовська, доволі активною є діяльність національно-культурних товариств, громадських об'єднань та обласних центрів національних культур, відбувається їхня співпраця з органами державної влади та місцевого самоврядування [11; 12]. Однак, незважаючи на розгалужену систему етнополітичного менеджменту на регіональному рівні, органи місцевої влади переважно займаються моніторингом етнополітичної ситуації, але не мають вагомого регуляторного впливу на неї. При цьому, основним напрямом роботи залишається забезпечення культурних прав етнічних меншин, що проживають на території регіону. У зв'язку з цим, серед найголовніших проблем регіонального етнополітичного менеджменту, на думку дослідників, є відсутність комплексного підходу до вирішення проблем у сфері етнополітичних відносин та відсутність

VII Дунайські наукові читання

єдиного координаційного центру [13, с. 106].

Слід зазначити, що існують недоліки в нормативно-правовій базі щодо регулювання етнонаціональних відносин, насамперед через відсутність «Концепції державної етнонаціональної політики України». Проекти Концепції пропонувались на розгляд парламенту неодноразово, але так і не були ухвалені. Прийняття такого документу, на нашу думку, сприяло б формуванню чіткої стратегії регулювання етнонаціональних відносин на українському пограниччі.

Отже, для запобігання погіршенню етнополітичної ситуації на півдні Одеської області слід активізувати діяльність державних органів у сфері етнонаціональної політики. При цьому, ефективність етнополітичного менеджменту залежить від вибору методів та моделей державного управління. В. Євтух називає п'ять таких методів: адміністративно-організаційний (регламентування етнонаціонального розвитку через законодавчі акти та структури публічного управління); політико-правовий (регулювання міжетнічних відносин і взаємодії етнічних спільнот країни проживання з країною походження, а також сприяння діяльності громадських і політичних організацій етнічних спільнот); метод соціального включення (створення умов для реалізації соціально-економічних прав представників певного етносу); прогнозування (формування прогнозів етнонаціонального розвитку); моделювання (вироблення управлінських моделей) [1, с. 125].

У країнах розвиненої демократії існують різноманітні моделі етнополітичного менеджменту, що дозволяють гармонізувати відносини між етнічними спільнотами. Впродовж 60-80-х рр. XX ст. в США і Канаді були розроблені теоретичні основи моделі мультикультуралізму, яка трактується, з одного боку, як визнання факту багатоетнічності суспільства, а з іншого – як ідеологія та публічна політика, котра «спрямована на врахування інтересів різних етнічних груп та визнання їхньої самобутності при збереженні національної єдності держави» [14, с. 61]. Однак, на сьогодні, модель мультикультуралізму неодноразово піддавалася критиці як з боку науковців, так і з боку політичного керівництва європейських країн. Частина вітчизняних дослідників вважають, що Україні більш притаманна модель інтеграційного етнополітичного менеджменту. Т. Халавка вважає, що формування інтеграційної моделі державної етнополітики має включати: по-перше, вдосконалення нормативної бази на основі загальносвітових стандартів; по-друге, освітню політику щодо мовної інтеграції представників етнічних меншин, насамперед, молоді; по-третє, залучення етнічних меншин до управлінської діяльності на регіональному й державному рівнях; по-четверте, координацію діяльності органів влади з реалізації цієї моделі [15, с. 138]. Ще однією моделлю етнополітичного менеджменту є субсидіарна, яка характеризується: формуванням інституцій на державному, регіональному та місцевому рівнях з метою регулювання етнополітичних процесів; широким залученням громадян, етнічних організацій та інститутів громадянського суспільства до вирішення етнічних

питань; виконанням державою лише тих функцій, які інституції регіонального та місцевого рівнів, а також етнічні організації не змогли розв'язати самостійно. В. Андріяш наголошує, що принцип субсидіарності передбачає розподіл повноважень та відповідальності й прийняття політичних рішень на тому рівні, який більшою мірою відповідає певній проблемі [16, с. 319].

Одним із чинників міжетнічної інтеграції і співіснування різних етнічних груп в межах української держави є наявність національної ідеї та відчуття належності до української нації в переважній більшості громадян. Саме формування національної ідентичності має стати одним із завдань сучасної державної етнополітики, спрямованої на консолідацію українського суспільства, особливо у складних пограничних регіонах. Головними завданнями сучасного етнополітичного менеджменту в Україні щодо формування національної ідентичності, на думку науковців, мають стати: розвиток мовно-культурного відродження українців як титульного етносу та інших етнічних спільнот; забезпечення функціонуванню української мови як державної при збереженні мовних прав етнічних меншин; формування єдиного культурного простору; популяризація вітчизняної історії, мови та культури, відтворення історичної пам'яті, збереження історико-культурної спадщини; розвиток громадянської освіти та виховання національних почуттів; підтримка інтенсивного розвитку вітчизняної культурної індустрії; захист інформаційного простору; налагодження міжкультурного та міжрегіонального діалогу; розв'язання проблем етнонаціональних меншин; гармонізація міжцерковних відносин та недопущення політизації церкви; забезпечення соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб; посилення контролю за міграційними процесами [17, с. 480].

На підставі чіткого уявлення про розвиток етнополітичної ситуації необхідно визначити адекватні форми і методи управлінської діяльності щодо запобігання можливих проявів міжетнічної напруженості. Значна роль в цьому має відводитися, на думку Т. Запорожець, технологіям «Public Relations». Ключовими технологіями для врегулювання етнополітичних конфліктів та напруженості повинні стати: управлінські – заходи щодо прийняття, просування, реалізації й супроводу політичних рішень у сфері національної політики; посередницькі – одержання підтримки з боку етнонаціональних груп; комунікативні – зв'язки із громадськістю з метою досягнення високого рівня міжнаціональних, міжкультурних, міжконфесійних, міжгрупових та міжособистісних відносин у поліетнічному суспільстві; антикризові – заходи із запобігання та врегулювання міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів; адаптаційні – заходи, спрямовані на виховання національної свідомості представників різних етносів; медіа-технології – зв'язки із засобами масової інформації, призначені для просування ідей міжнаціональної терпимості, толерантності й компліментарності [18, с. 84].

Таким чином, визначивши наявні проблеми розвитку етнонаціональних

VII Дунайські наукові читання

відносин на півдні Одеської області та враховуючи сучасні методи, моделі та інструменти етнополітичного менеджменту, виділимо основні рекомендації щодо консолідації поліетнічного суспільства на українському пограниччі та гармонізації міжетнічних відносин:

- розроблення на державному рівні стратегічного документу з етнополітичної політики України, що містив би чіткі інституційно-правові механізми формування національної ідентичності на українському пограниччі та удосконалення міжетнічного діалогу;

- використання інтеграційної моделі під час реалізації регіонального етнополітичного менеджменту, створення дієвих інститутів представництва етнічних спільнот для захисту власних соціально-економічних, політичних і культурно-освітніх прав та самостійного вирішення питань регіонального розвитку в контексті реформи децентралізації;

- проведення постійного моніторингу етнополітичної ситуації в регіоні з метою вироблення оптимальних моделей запобігання проявам міжетнічної ворожнечі;

- державна підтримка ініціатив з боку громадських організацій і закладів освіти щодо популяризації української мови, історії й культури в регіоні, сприяння розвитку україномовних ЗМІ, виданню й поширенню україномовної літератури, активне залучення молоді до загальнонаціональних культурно-освітніх програм і проєктів;

- посилення діяльності органів державної влади щодо дотримання мовного законодавства з одночасним забезпеченням мовних прав етнічних меншин;

- протидія поширенню російської пропаганди серед населення регіону й діяльності підконтрольних Російській Федерації організацій та політичних сил, які намагаються порушити ефективну взаємодію між титульною нацією та етнічними меншинами;

- постійна взаємодія та комунікація між державними й муніципальними органами, а також громадськими організаціями влади з метою спільного врегулювання етнополітичних відносин і гармонізації національних та етнічних інтересів.

Джерела та література

1. Євтух В. Б. Етнічність: енциклопедичний довідник. К.: Фенікс, 2012. 396 с.
2. Верменич Я. Пограниччя як соціокультурний феномен: просторовий вимір. *Регіональна історія України*. 2012. Вип. 6. С. 67–90.
3. Підбережник Н. П. Виклики та загрози у сфері етнополітичних відносин в Україні на сучасному етапі. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Сер.: Державне управління. 2018. № 2. С. 68–75.

Збірник наукових праць

4. *Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні* / ред. кол. О. Рафальський (голова), В. Войналович, Л. Нагорна. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2017. 512 с.

5. Галенко О. Етнополітичний регіоналізм в сучасній Україні. *Наукові записки. Сер. «Політологія і етнологія»*. Вип. 19. К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2002. С. 30–72.

6. *Соціокультурний розвиток регіонального соціуму в контексті національної безпеки: міждисциплінарний вимір : колективна монографія* / за заг. ред. І. А. Мейжис, Л. А. Ляпіна. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. 312 с.

7. «Процеси політизації етнічності в Україні: загрози та можливості для державної політики в умовах зовнішньої агресії». Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. К., 2017. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/procesi-politizacii-etnichnosti-v-ukraini-zagrozi-ta-mozhливosti-dlya> (дата звернення 26.02.2021).

8. Звернення Ізмаїльської міської ради до Президента України В.Ф. Януковича з приводу останніх подій в Україні. Обновлено 24.01.2014. URL: <http://www.izmail-rada.gov.ua/2010-03-18-10-55-25/37-2010-02-23-08-37-13/3839-2014-01-24-09-08-26> (дата звернення 27.02.2021).

9. Румунська та молдовська національні меншини в Україні: стан, тенденції та можливості співпраці : зб. наук.-експерт. матеріалів / за наук. ред. Ю. А. Тищенко. Київ: НІСД, 2019. 112 с.

10. Суспільно-політичний вимір протидії мові ворожнечі (нетерпимості) в Україні / Національний інститут стратегічних досліджень. К., 2017. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-12/mova-8e1e2.pdf> (дата звернення 27.02.2021).

11. Циганенко Л. Ф. Етноспільноти Одеської області за умов трансформаційних змін пострадянського суспільства. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2013. Вип. 70 (№ 3). С. 48–51.

12. Березовська В. В. Регіональні особливості та пріоритети державної етнополітики (на матеріалах Одеської області). *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2013. Вип. 68 (№ 1). С. 691–696.

13. Підбережник Н. П. Інституційне забезпечення публічного управління етнополітичними відносинами на регіональному рівні в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2017. Вип. 4. С. 100–107.

14. Підбережник Н. П. Моделі публічного управління у сфері етнополітичних відносин: теоретичний аспект. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 4. С. 59–68.

15. Халавка Т. Формування інтеграційної моделі державної етнонаціональної політики на прикладі Чернівецької області. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. Вип. 1. С. 135–138.

VII Дунайські наукові читання

16. Андріяш В. І. Модернізація механізмів державного регулювання етнополітичних процесів України в умовах глобалізації. Дис... докт. наук з державного управління: 25.00.02 – механізми державного управління. Миколаїв, 2017. 452 с.

17. Гай-Нижник П. П., Чупрій Л. В. Формування загальнонаціональної ідентичності українців в контексті сучасних викликів. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 101. С. 474–481.

18. Запорожець Т. В. Науково-теоретичні підходи щодо шляхів підвищення результатів ефективності функціонування державних механізмів запобігання та врегулювання етнополітичних конфліктів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 6. С. 82–85.

УДК 94(4)

RUSSIFICATION POLICY OF THE SOVIET POWER IN THE POSTWAR PERIOD (ON THE EXAMPLE OF IZMAIL)

*Oleksii Ilin*¹

ПОЛІТИКА РУСИФІКАЦІЇ РАДЯНСЬКОГО УРЯДУ ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ (НА ПРИКЛАДІ М. ІЗМАЇЛ)

*Олексій Ільїн*¹

Abstract *The Russification that took place in the postwar period in the Izmail region has been analyzed on the example of the town Izmail. It is established that the main methods of Russification of the region were the media and education. In addition, the spread of the Russian language in the region was facilitated because of activities of Russian-speaking Soviet authorities, and by the migration processes which were specially organized by the Soviet authorities. It was determined that the main purpose of the Sovietization of the region was its integration into the USSR.*

Key words *Izmail region, post-war period, Russification, urban population*

Анотація *На прикладі м. Ізмаїл досліджено процеси русифікації, які відбувалися в повоєнний період в Ізмаїльській області. Визначено, що основними чинниками русифікації краю виступали ЗМІ та діяльність освітніх закладів. Крім*

¹ *Lcturer, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601, E-mail: IlyinOleksij@gmail.com; ORCID: 0000-0001-5238-5828*

¹ *Викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, E-mail: IlyinOleksij@gmail.com; ORCID: 0000-0001-5238-5828*

того, вагомими факторами поширення російської мови в області були переважно російськомовний характер радянських органів влади, а також організовані владою масові міграції населення. З'ясовано, що головною метою радянізації краю була його інтеграція до СРСР.

***Ключові слова** Ізмаїльська область, повоєнний період, русифікація, міське населення.*

Після входження Південної Бессарабії до складу УРСР у ній почалася активна розбудова радянського ладу, що передбачало інтеграцію краю до загальносоюзного соціального та політичного простору. Однією зі складових цього процесу було поширення російської мови, яка стала мовою міжнаціонального спілкування в Радянському Союзі. Русифікація території почалася відразу після відновлення області й тривала весь період існування радянської влади, наслідком чого стало значне поширення російської мови в Південній Бессарабії, особливо – у містах. Дослідження процесу русифікації краю є актуальним у сучасних умовах, що пов'язано з декомунізацією та вибором проєвропейського шляху України.

Українські науковці зробили значний внесок у вивчення політики русифікації в період пізнього сталінізму. Так, М. Бойченко відзначає, що переслідування і заборона української мови є одним із головних інструментів нищення української національної пам'яті [2, с. 58-60]. Н. Лаас розкрила проблему мовно-комунікативної складової українського радянського суспільства у повоєнний період в англо-американській історіографії. Науковець поділила історіографію цієї проблеми на два періоди. На першому в центрі уваги дослідників знаходився, так би мовити, зовнішній аспект проблеми, при цьому більшість учених погоджувалася, що в тій чи іншій мірі здійснювалися процеси русифікації. В сучасній англомовній історіографії акцент перемістився на семантичні проблеми мовно-комунікативної сфери, а саме на публічний текст і його семіотичні особливості, конструювання більшовицького дискурсу, ідеологічне та символічне навантаження публічних і приватних текстів, а також функціонування зовнішньої та внутрішньої цензури [6, с. 225-234]. М. Ярмоленко відзначає, що після завершення Другої світової війни метою посилення русифікації в СРСР була уніфікація суспільно-політичного життя в країні. На теренах України ця політика у вигляді позірної інтернаціоналізації протиставлялася так званому «українському буржуазному націоналізму», яким таврувалися будь-які вияви національної свідомості українства [11].

Історики В. Макарчук та Є. Шибко розкрили процеси радянізації Південної Бессарабії у документах Комунальної установи «Ізмаїльський архів». На думку науковців, використання російської (а не української) мови у діловодстві мало принаймні три пояснення. По-перше, партійний, радянський та управлінсько-

VII Дунайські наукові читання

господарський апарат області формувався переважно з інтернаціональних кадрів, якими «поділилися» східні регіони радянської союзнаї держави. По-друге, інтернаціональним був і сам склад населення регіону, відтак і вживання мови однієї національної групи не бачилося вкрай необхідним. По-третє, формально «інтернаціональна» політика комуністичної держави насправді тяжіла до напівпримусової русифікації [7]. Швейцарський науковець С. Шлегель з'ясував особливості культурних процесів, які відбувалися в Південній Бессарабії у післявоєнний період. Дослідник відзначає, що радянська влада «прийшла не для того, щоб перетворити етнічні меншини на росіян чи українців, а перетворити їх на радянських колгоспників», тобто метою влади було не русифікувати, а скоріше радянізувати регіон [1, с. 100]. Російська мова при цьому виступала як засіб радянізації, поширення якої сприяло інтеграції Південної Бессарабії до СРСР.

Русифікація Ізмаїльської області почалася відразу після її відновлення. Російська мова поширювалася через такі радянські інститути, як ЗМІ, освітні заклади, радянські органи влади, а також через практику масових організованих мобілізацій населення.

У період пізнього сталінізму до головних ЗМІ відносилися преса, радіо та кіно, які стали не тільки частиною системи агітації та пропаганди, але й засобом поширення російської мови. Обласні й районні газети почали виходити відповідно до рішення бюро Аккерманського обкому КП(б)У від 3 жовтня 1940 р., причому обласна та всі районні газети повинні були друкуватися російською мовою [10, с. 112]. Політику русифікації краю можливо простежити за допомогою опублікованих статей. Ізмаїл позиціонувався як «місто стародавньої російської слави» [9], де звеличувалася постать російського полководця О. Суворова, всі статті, навіть з українськими піснями, надруковані російською. Оприлюднювалися статті про російських учених, наприклад, «Велетень російської науки» (про Д. Менделєєва) тощо [8]. Одночасно з цим на сторінках преси пропагувалася ідея «братської дружби народів», що представлялося як значене досягнення радянської влади.

Вагомим чинником поширення російської мови в Ізмаїльській області була мережа радянських освітніх та культурних закладів. Проблему русифікації національних меншин України на прикладі шкільної освіти дослідила Н. Красножон. Вона проаналізувала динаміку чисельності національних шкіл і співвідношення кількості годин, відведених на вивчення різних мов у навчальних програмах, та дійшла висновку, що в УРСР поступово розгортався процес русифікації загальної середньої освіти. Так, збільшувалася кількість годин на опанування російської мови, розширювалася мережа російських шкіл, при цьому школи національних меншин в УРСР були розгромлені ще наприкінці 1930-х рр. [5]. В Ізмаїльській області політика русифікація здійснювалася як шляхом упровадження обов'язкового вивчення російської мови в школах, так і за

Збірник наукових праць

допомогою відкриття значної кількості шкіл з російською мовою навчання. В 1944 р. чисельність початкових російськомовних шкіл становила 44%, середніх російськомовних шкіл було 62%, а питома вага російських старших шкіл складала 90% (див. Таблицю 1). Всього в Ізмаїльській області в 1944-1945 навчальному році планувалося навчати 58 310 дітей російською мовою, 13 069 дітей – українською мовою та 5 181 дитину – молдовською мовою. В цілому, кількість російських шкіл не відповідала етнічному складу області, крім того, як доповідав в. о. заввідділу шкіл обкому КП(б)У Єлісеєв, «значна кількість дітей болгар та українців виявила бажання навчатися російською мовою та за бажанням батьків зараховувалася в російські школи» [4, арк. 2].

Таблиця 1

Кількість шкіл в Ізмаїльській області станом на 1 жовтня 1944 р.

	Російських	Українських	Молдовських	Разом
Початкових шкіл	74	88	5	167
Середніх шкіл	83	29	21	133
Старших шкіл	18	2		20

Складено на основі: ДАОО, ф. П-4980, оп. 1, спр. 82, арк. 2.

Іншим вагомим фактором, який сприяв поширенню використання російської мови в краї, був у цілому російськомовний характер діяльності місцевих органів влади. Партійний, радянський та управлінсько-господарський апарат області в перші роки після її відновлення формувався із дібраних заздалегідь кадрів, які прибули з різних частин УРСР та РСФРР, та які вже знали російську мову. Станом на 30 серпня 1944 р. в розпорядженні Ізмаїльського обкому було 369 осіб. Із них 224 особи (64,2%) були українцями, 109 осіб (31,2%) – росіянами, представників інших етносів було менше 5%. Освітній рівень дібраних членів партії був досить низьким. Лише 19,4% (69 осіб) мали повну вищу освіту, 7% (25 осіб) – неповну вищу освіту, 45,9% (163 особи) – повну середню освіту, 13,2% (52 особи) – освіту 5-9-х класів, початкову освіту мали 11,5% (41 особа), ще 3 особи не мали початкової освіти, а також 1 особа була малограмотною [3, арк. 9-29]. Окрім номенклатурних працівників, до Ізмаїльської області прибула значна кількість інших працівників: спеціалістів, робітників НКВС-НКДБ та військових. У цей час головною мовою діловодства в області стала російська, що підтверджується переважно російськомовним характером архівних документів: протоколи бюро обкому КП(б)У та інших партійних органів, радянських органів, зокрема облвиконкому, документи прокуратури, НКДБ тощо складені винятково російською мовою. Більше того, україномовними документами в місцевих архівах є лише ті, які були надіслані до області з центральних органів – ЦК КП(б)У та РМ УРСР. Переважне використання російської мови в офіційному діловодстві стало одним зі значних чинників поширення російської мови, адже вона стала «мовою

VII Дунайські наукові читання

спілкування» населення з державою.

Вагомим фактором розповсюдження російської мови в області було залучення населення до організованих масових міграційних процесів, які в цей період відбувалися в Радянському Союзі. Наприклад, мобілізовані на трудовий фронт особи болгарської або гагаузької національностей досить швидко вивчали російську мову, що, як відзначає С. Шлегель, ставало в подальшому одним із чинників їх соціальної мобільності [1, с. 96]. Додатково зауважимо, що поширенню російської мови сприяли також інші види міграцій, наприклад, мобілізації до армії в період війни та строкова служба в армії, навчання в інших містах, направлення на роботу тощо.

Таким чином, головною метою русифікації Південної Бессарабії була її найскоріша політична та економічна інтеграція до СРСР, крім того, саме російська мова переважно використовувалася для поширення радянської ідеології серед місцевого населення. З метою русифікації краю владою застосовувалися, по-перше, ЗМІ, по-друге, діяльність культурно-просвітніх закладів, найчастіше у сфері освіти, по-третє, вагомим фактором став здебільшого російськомовний характер діяльності радянських, партійних та господарських органів. До того ж, значну роль у розповсюдженні російської мови відіграли масові організовані міграції населення. Мета поширення російської мови в регіоні полягала в його інкорпорації до СРСР, утвердження в області радянського ладу та намаганні уніфікувати населення краю.

Джерела література

1. Schlegel S. The Making of Ethnicity in Southern Bessarabia: Tracing the Histories of an Ambiguous Concept in a Contested Land : Dissertation Zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie. Halle-Wittenberg, 2016. 287 p.

2. Бойченко М. Русифікація як нищення української національної пам'яті: передумови і наслідки тоталітарної радянської політики щодо України. *Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті* : збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 11–12 червня 2020 року, Львів. Львів : Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. С. 58–60.

3. ДАОО, ф. П-4980, оп. 1, спр. 75, 113 арк.

4. ДАОО, ф. П-4980, оп. 1, спр. 83, 13 арк.

5. Красножон Н. Русифікація національних меншин України (1944–1953). *Етнічна історія народів Європи*. 2000. Вип. 5. С. 123–125.

6. Лаас Н. Мовно-комунікативна сфера українського радянського суспільства часів пізнього сталінізму та хрущовського періоду: дослідження проблеми в англо-американській історіографії. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. 2009. № 15. С. 225–234.

7. Макаруч В., Шибко Е. Процессы советизации Южной Бессарабии (1940-1946 гг.) в документах государственного архива Одесской области в городе Измаил: попытка научного исследования. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2014. № 782. С. 135-141.

8. Придунайская правда. № 31(2087). 2 лютого 1952.

9. Придунайская правда. № 5(225). 6 вересня 1944.

10. Шибко Є. Д. Встановлення і розбудова радянського державного режиму в південній частині Бессарабії (1940-1948 рр.). Інкорпорація та освоєння острова Зміїний: історико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2012. 216 с.

11. Ярмоленко М. І. Реалізація політики русифікації в Україні у другій половині ХХ ст.: історіографія. *Вісник Черкаського університету: історичні науки*. 2014. Том 315, № 22.

УДК 81'373

UKRAINIAN AND ENGLISH PAREMIAS AS A SOURCE OF STUDYING NATIONAL IDENTITY

*Galina Oleinikova*¹

УКРАЇНСЬКИ ТА АНГЛІЙСЬКИ ПАРЕМІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВОЄРІДНОСТІ

*Галина Олейнікова*¹

Abstract. *This article presents a comparative analysis of parameological units with a negative component of the Ukrainian and English languages and considers the ways of translating phraseological units from one language to another. Each paremia has its own syntactic structure. Paremiias, which have the structure of a phrase, dominate in both languages. Ukrainian and English paremiias for the negative emotion do not always convey the shade of negativity in the same way, but in most cases they have the same expression of emotions with a negative component and is formed during the formation of culture.*

Key words: *paremia, negative emotion, phraseological unit.*

¹ Associate Professor, PhD, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601, E-mail: oleinikova1211@gmail.com; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5483-1964>

¹ Кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, E-mail: oleinikova1211@gmail.com; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5483-1964>

VII Дунайські наукові читання

Анотація. У даній статті представлений порівняльний аналіз парамеологічних одиниць з негативним компонентом українських і англійських мов, а також розглянуті способи перекладу фразеологічних одиниць з однієї мови на іншу. Кожна паремія має свою синтаксичну структуру. Паремії, які мають структуру словосполучення, домінують в обох мовах. Українські та англійські паремії на позначення негативної емоції не завжди передають відтінок негативності однаково, але в більшості випадків мають однакове вираження емоцій з негативним компонентом та формується протягом становлення культур.

Ключові слова: паремія, негативна емоція, фразеологічна одиниця.

Language is a universal means of transmitting information about nature and about all aspects of human life and human society, as well as about itself, which reflects the culture of the society of people who speak it. As an expression of culture, it becomes the subject of culturology – the science of human culture in the broadest sense of the word. The system of national and cultural values of its ethnolinguistic and cultural community is reflected in a person's linguistic consciousness. Culture, like language, is a sign system.

Language in its vocabulary reflects the culture of society. It should be noted that the richness of language is not only synonymous words and various artistic means that make the language beautiful and figurative, flexible and expressive. Among the language units, the most prominent are the established compounds – phraseologies that express the thoughts and expectations of the speakers themselves, their history, life, culture of different generations.

Among the linguistic signs that objectify the national and cultural features of the images of consciousness, an important role belongs to phraseological units as proverbs, sayings or paramias – units that originate at the intersection of language and culture and therefore allow to consider them as «potentially cultural» signs. The phenomenon of phraseological semantics remains one of the most promising objects of scientific research.

The phraseological structure of the language refers to the part of the lexicon that reflects the linguistic and cultural features of native speakers, it is a mirror in which people express their national identity and worldview. As an integral part of phraseology, paremia is a source that can be studied as a subject of linguoculturology [4].

The study of language units, which verbalize a certain conceptual area as an indicator of the values of ethnocultural community is relevant today. For linguoculturology it is important to study and present «embodiments of the national mentality and national-cultural values in the language mentality» [3, p. 210].

Linguo-cultural approach involves the concretization of the study of cultural concepts in terms of their value component, implies a comparison of attitudes to certain objects, phenomena, ideas that are of value to the bearers of culture. The values that determine people's behavior are the most important part of the linguistic picture of the world. The units that make up a particular linguistic picture of the world are the realization of the emotional, conceptual, linguistic fund. Proverbs and sayings are ideal formations encoded in sensory representations, the system of which forms the so-called conceptual picture of the world. These lexical items refer to those cultural symbols that are stored in the collective memory and passed on to future generations. Over the centuries, a national paremiological fund has been formed and includes such precedent folk sayings as proverbs and sayings.

A new direction in the study of paremias is presented in the work of N.M. Semenenko, who states that the functional and semantic properties of paremias enable them to perform functions that exist in the artistic sphere of communication, information and journalistic discourses and go beyond language nomination. According to N.M. Semenenko, «the originality of paremic semantics is determined by its cognitive-discursive ability to increase the content due to the interaction of the cognitive basis of paremias with the intentional background of the concept and event-content basis of real or potential discourse» [7, p. 35].

Contrary to its long history, the question of the linguistic status of paremias still remains open. As noted by N.M. Semenko, «terminological ambiguity is explained by the complexity of the question of understanding the essence of the paremiological unit, posed at the beginning of the XIX century» [7, p. 67].

The subject of our study in connection with the discovery of ethnocultural identity were paremias with a negative component in modern Ukrainian and English.

Paremias have a special place in the linguistic picture of the world, because they most figuratively, argumentatively and concisely allow to express a whole range of cultural meanings associated with the phenomenon of man, human consciousness and its emotional saturation.

Various emotions, expressed in words, are understood by all speakers of a certain language only because these emotions are a certain form of perception of the surrounding world. All the multifaceted life of the people, all spheres of human activity with the difficulties of existence and its contradictions were reflected in the paremias. The central figure in them is always a man in his various manifestations – in all his greatness and in all his unattractive qualities. Paremiological statements are a generalization of centuries-old life experience of the people, contain an emotionally expressive assessment of human actions, events, phenomena [5, p. 260].

There are a large number of paremias in the language that reflect the law of communicative self-preservation. An example is the well-known Ukrainian statements: *Не говори пишно, аби на зле не вийшло; Не дай подобу, уйдеш обмови; Не вір*

VII Дунайські наукові читання

нікому, ніхто тебе не зрадить.

The feeling of the threat of criticism or denial causes a special communicative behavior that ensures the psychological balance of man, maintains his inner peace: «Do not praise in the eyes, do not bark for the eyes». As a rule, paremias reflect too cautious attitude of people to the expression of their thoughts as a powerful tool that can harm a person under certain conditions, for example: *Говори мало, слухай багато, а думай ще більше; Говори, та не проговорюйся; Говори, та назад оглядайся.*

According to many researchers, paremias are units of language and units of communication at the same time; representing complete utterances, such lexical units are the result of speech action, speech act. In this capacity, they are used in the design of speech genres that correspond to typical situations and topics of speech communication, ie are a reflection in the language of certain types of social interaction of people. At the same time, linguopragmatics, in close contact with semantics, stylistics, rhetoric, explores the components of speech genres, the means of expressing these genres. There are paremiological units that can be found in any linguistic communication. For example, before doing or deciding something, a person must think about his actions and his future, so paremias are born: *Сім разів відміряй, один раз відріж; Без труда – нема плода зі ставка; Слово – не горобець, вилетить – не піймаєш*].

Paremias contain a formulated rule of life, a moral and ethical norm that has been tested over time in many generations of traditional culture. On the example of the paremia «Said – done!» it can be noted that this is a human rule of life, which expresses the moral and ethical norm, that is, if a person said, he must do it.

Lexical units with the negative component hate and envy are usually peripheral in English and Ukrainian and take their place in the English and Ukrainian alternate emotional picture of the world. For example: Hate means to dislike intensely or greatly. Envy means resentful desire of something possessed by another or others. Hatred is a long-lasting, intense, negative feeling that reflects hostility, rejection of a certain object. It can be an individual or a group of people, an inanimate object or phenomenon. This emotion can be caused by specific actions of the object or its inherent qualities. Feelings of hatred can arise for a minor or petty reason. And envy is an unpleasant feeling that causes irritation and dissatisfaction with the successes and achievements of others. As a rule, the cause of envy is dissatisfaction and the need for something. Envy can be both black and white. White envy – when there is no annoyance and irritation in your feelings, but there is only a sincere admiration for the achievement of another. And black envy is a malice, a desire for evil to someone who has achieved something greater than you. Here are the following examples: – *from love to hatred – one step в заздрості нема радості; in envy no joy, do not encroach on someone else, because its not going to get it – не зазіхай на чуже, бо і свою не маєш; the envy has big eyes – in envy the eyes are big.*

To analyze the features of paremiological units that determine the negative color, we conducted a study of the structural and syntactic content of these paremias. The

material for this study was paremia, which contains components of the lexical-semantic field «fear» in English and Ukrainian, which were studied above. As paremias are stable phraseological units that include proverbs and sayings, a list of proverbs and sayings has been compiled to reflect «fear» in English and Ukrainian.

The selected paremias, the components of which are included in the lexical-semantic field, are proposed to be structured as follows:

1. Simple and complex sentences. These paremias are included in the group of «phrase» / «full sentence phraseologisms». Examples of phrase paremias are the following:

1) In the Ukrainian language:

- а) волосся стає [встає, піднімається] дибки;
- б) душа йде в п'яти;
- в) кров холодне [леденіє] в жилах.

2) In the English language:

- а) heart misses a beat (серце завмирає);
- б) heart skips a beat (серце завмирає);
- в) someone / something sends chills down
- г) one's spine (налякати так, що мурашки біжать по спині) [4, p. 20]

Ukrainian and English paremias, which are expressed through phrases, were also highlighted. Example:

1) In the Ukrainian language:

- а) заяча душа;
- б) ні живий ні мертвий;
- в) боліти душею (серцем).

2) In English:

- а) to be scared to death (spoken);
- б) to be on pins and needles (to experience; to be like on needles);
- в) to be in a (blue) funk (to be in a state of panic; to be in a panic) [4, p. 21].

Paremias, which have a phrase structure, were, in turn, divided into two groups: 1) verbal (verb) paremias, reflecting the action, and 2) adverbial (sign) paremias, reflecting the sign of the action.

The analysis demonstrated the fact that each paremia has its own syntactic structure, that is paremias have a sentence structure and a phrase structure. After conducting the analysis, we can say that paremias, which have a phrase structure, dominate in both languages. This is due to the fact that in most cases there are proverbs that are interpreted as expressions, mostly figurative, which do not constitute, unlike proverbs, whole sentences.

Thus, Ukrainian and English paremias denoting a negative emotion do not always convey the shade of negativity in the same way, but in most cases have the same expression of emotions with a negative component, which is formed during the formation

VII Дунайські наукові читання

of culture. Given the above, we can conclude that paremias, as well as phraseology, act not as pragmatically loaded units of language, but as signs that specialize in the implementation of a large set of pragmatic functions. Endowed with certain genre characteristics, paremias have their own special pragmatic features, which are formed both by the semantics of utterances and by their assignment to the genre.

References

1. Bilonozhenko V.M. Phraseological dictionary of the Ukrainian language in 2 volumes. K.: Naukova Dumka, 1999.
2. Borisov O.O. Categorization of emotion fear by traditional phrases of modern English. *Bulletin of Luhansk National Pedagogical University. Philological sciences.* 2005. Vol. 5. Pp. 18-25.
3. Borovik O.L Structural and semantic characteristics of proverbs in English and Ukrainian discourses. *Materials of the 13th International Interdisciplinary Scientific and Practical Conference.* Odessa, 2013. S. 210-213.
4. Koloiz Zh.V. Ukrainian paremiology. Kryvyi Rih: TO «Center-Print», 2012. 349 p.
5. Kubriakova E.S. Language and knowledge: Towards acquiring the knowledge about language: parts of speech from the cognitive point of view. *The role of language in the world cognition.* Moscow. 2004. 560 p.
6. Selivanova O.O. Modern linguistics. Kyiv. 2006. 715 p.
7. Semenenko N.M. Linguocultural description of the structure and semantics of paremias. *Dissertation of the candidate of philological sciences 10.02.01.* Belgorod. 2020. 171 p.

**REGIONAL PRESS AS A METHOD OF FORMING SOVIET IDENTITY
DURING THE POSTWAR YEARS
(ON THE MATERIALS OF THE NEWSPAPER
«PRIDUNAYSKA PRAVDA»)**

Vira Tserkovna¹

**РЕГІОНАЛЬНА ПРЕСА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ
РАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТИ «ПРИДУНАЙСЬКА ПРАВДА»)**

Віра Церковна¹

Abstract. *In the article were identified and analyzed main components of the influence on the formation of the Soviet identity in the postwar years based on the materials from the regional press presented by the Izmail regional committee, city Communist Party of Ukraine, regional and city councils of Pridunaiska Pravda Soviets'. It was determined that through the press the Soviet government purposefully influenced public consciousness of the population, cultivated Soviet patriotism, ideas of internationalism, leveled and blurred national culture and identity, imposed and propagated Marxist-Leninist ideology and class struggle policy.*

Key words: *Izmail region, regional press, identity, Soviet people, Soviet patriotism, social consciousness.*

Анотація. *У статті за матеріалами регіональної преси, яка представлена друкованим органом Ізмаїльського обкому і міському КП(б) України, обласної і міської Ради депутатів трудящих «Придунайська правда», виявлено й проаналізовано основні складові впливу на формування радянської ідентичності населення Ізмаїльщини у післявоєнні роки. Визначено, що через пресу радянська влада цілеспрямовано впливала на суспільну свідомість населення, культивувала радянський патріотизм, ідеї інтернаціоналізму, нівелювала й розмивала національну культуру та ідентичність, нав'язувала й пропагувала марксистсько-ленінську ідеологію, політику класової боротьби.*

Ключові слова: *Ізмаїльська область, регіональна преса, ідентичність, радянський народ, радянський патріотизм, суспільна свідомість.*

¹ Associate Professor, PhD, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601, E-mail: viratserkovna@gmail.com; ORCID: 0000-0003-3245-1597.

¹Кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, E-mail: viratserkovna@gmail.com; ORCID: 0000-0003-3245-1597.

VII Дунайські наукові читання

Політика Росії щодо України, включаючи військове втручання, надзвичайно загострила проблему інформаційної безпеки. Ефективність протидії інформаційній агресії залежить від руйнації антиукраїнських історичних міфів, які були закладені до суспільної свідомості громадян радянською пропагандистською системою. Надзвичайно важливого значення набувають дослідження реалій будівництва соціалізму і виховання «радянської людини». Саме формування «нової історичної спільності-радянського народу» було головним завданням і метою будівництва комунізму. Для їх досягнення радянська влада використовувала доволі широкий комплекс інструментів і чинників: освіту, виховання, мову, культуру, мистецтво, засоби масової інформації, релігійне життя, свята і обряди, історичну пам'ять, комеморації, повсякденне життя. Вагому роль у творенні «радянської людини» відігравали засоби масової інформації, першість в яких належала пресі. Використовуючи періодичні видання, що були відображенням і виразником соціально-політичного ладу, основним інструментом державної пропаганди, радянська влада «творила» масову свідомість тоталітарного суспільства, вихолощувала національну ідентичність та історичну пам'ять.

Історіографія проблеми формування радянської людини, її свідомості доволі розлога, не є новим підходом до вивчення реалій радянського суспільства за матеріалами періодичної преси. Серед новітніх праць особливої уваги заслуговує низка наукових статей і монографія українського вченого Ю. Каганова «Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія». Автор, досліджуючи три основні блоки факторів, як-от: освіта, засоби масової інформації, соціокультурні аспекти, котрі впливали на творення «нової радянської людини», вводить у науковий обіг термін «конструювання» та дає пояснення, що використовує його для «позначення більш активного, порівняно з «формуванням», процесу, з чіткими завданнями і подекуди строками, як система, а не випадковість» [1, с. 8]. Серед дослідників, основним джерелом вивчення процесів формування радянської ідентичності обрали матеріали періодичних видань, варто назвати К. Єремєєву, Я. Палмера, Ю. Данилець, В. Міщанина, П. Леню, О. Філіпову.

Метою цієї статті є аналіз матеріалів друкованого органу Ізмаїльського обкому і міському КП(б) України, обласної і міської Ради депутатів трудящих «Придунайская правда» за 1945-1953 рр. для виявлення форм і сюжетів, завдяки яким регіональна преса впливала на конструювання радянської ідентичності населення регіону.

Преса, як неодноразово зазначали партійні й радянські діячі, була одним із найсильніших важелів впливу на свідомість народу. У післявоєнний період в Україні виходило друком 13 республіканських, 38 обласних і 862 районних, міських та заводських газет [2, с. 232]. Проте, як стверджує Ю. Каганов, статистичні дані щодо кількості газет і журналів у досліджуваній період є досить умовними, оскільки відрізняються за багатьма показниками різних звітів, критеріями і методиками підрахунку, зазначенням накладу без урахування мови [1, с. 142]. Регіональні видання були складовою радянської періодики, у своїй роботі

вони керувалася настановами партійних і державних органів, а все, що публікувалося на сторінках центральних і республіканських часописів, на місцях розглядалося як «керівництво до дії».

Регіональний сегмент радянських видань репрезентували газети «Придунайська правда», «Придунайська іскра» і «Радянський Ізмаїл». «Придунайська правда» виходили російською мовою у 1940-1954 рр. як друкований орган Ізмаїльського обкому і міському КП(б) України, обласної і міської Ради депутатів трудящих, а впродовж 1954-1965 рр. – як міська, її наступником став часопис «Радянський Ізмаїл», який існував у 1965-1991 рр. Газета «Придунайська іскра», друкований орган районної ради комуністичної партії, була заснована 1969 р. Усі ці видання виходили друком тричі на тиждень. Таким чином, у післявоєнний період в Ізмаїльській області була лише одна обласна газета «Придунайська правда», публікації якої відображають цілеспрямовану політику держави з метою конструювання радянської ідентичності.

На перших шпальтах «Придунайська правда» розміщувала директиви місцевих, районних, обласних і центральних органів влади, звернення, промови та доповіді партійних діячів на нарадах, пленумах, з'їздах. Більша частина матеріалів часопису за 40-і роки була присвячена проблемам досягнення спільної мети – відбудови народного господарства. Таким чином у масовій свідомості формувався відомий постулат – «суспільне мало неодмінно домінувати над індивідуальним» [3, с. 4].

Великого значення в радянській пресі надавалося передовим статтям газети. Більшість передовиць «Придунайської правди» – це ідеологічно-пропагандистські публікації з наступними заголовками: «Ленінським шляхом під керівництвом Сталіна», «Ленін – прапор наших перемог», «Ленін – засновник і вождь великої партії більшовиків», «Партія Леніна і Сталіна – натхненник і організатор наших перемог», «Джерело сили і непереможності Радянського Союзу», «Про велику просту людину». Газета в рубриках «На допомогу пропагандисту», «На допомогу агітатору», «Вище рівень партійної пропаганди» друкувала різного роду матеріали, які були покликані вихвалити на всі лади В. Леніна, Й. Сталіна, більшовицьку партію. Характерними рисами подібного роду публікацій були використання кліше і канцеляризмів, формалізованість мови.

Другу умовну групу публікацій становили статті, присвячені перевагам соціалістичного способу життя, радянської виборчої системи, досягненням радянської культури у порівнянні з кризами, злиднями, соціальною несправедливістю, що панувала у капіталістичних країнах. Так, у статті «Сталінська турбота про зростання матеріального добробуту радянського народу» автор подає успіхи будівництва соціалізму зі зростанням чисельності робітничого класу і службовців, ростом національного доходу, підвищенням зарплатні та зниженням цін на протиставленні того, що в той же час «...в США, Англії та інших капіталістичних країнах під натиском наростаючої кризи, шаленої гонки озброєнь скорочується житлове будівництво, а мільйони сімей змушені тіснитись у нетрях»

VII Дунайські наукові читання

[4, с. 1]. Як слушно зауважив Ю. Каганов, таким чином досягався «ефект апріорної віри», оскільки неможливо було перевірити правдивість жодного із фактів. Кількість подібного роду публікацій в умовах «холодної війни» із загостренням відносин СРСР з країнами Заходу на початку 50-х років збільшується в порівнянні з другою половиною 40-х років. Часто обласна газета просто дублювала публікації з центральної газети «Правда». Прикладом такої статті може бути матеріал в одному із номерів за 1951 р. з промовистою назвою «Видатні успіхи радянської економіки і культури» з висновком про «...гордість за нашу Батьківщину, за наші видатні успіхи у будівництві комунізму, досягнуті під керівництвом більшовицької партії і товариша Сталіна» [5, с. 1].

До пріоритетних завдань преси належало культивування радянського патріотизму. В газетах була розгорнута масштабна компанія з метою створення суспільної підтримки інкорпорації Закарпаття та Бессарабії до СРСР, обґрунтування закономірності процесу збирання українських земель і вдячності до «старшого брата-великого російського народу». «Придунайська правда» започаткувала навіть рубрику «Події в Закарпатській Україні», в якій були опубліковані матеріали I з'їзду народних комітетів Закарпатської України та Маніфест про возз'єднання [6, с. 1]. Ці та інші публікації, наприклад, стаття «Великому російському народу», культивували ідею звеличення великоросійського народу, гордість за належність до «спільності – радянський народ». Також почали з'являтися статті на історичну тематику, підпорядковані цій же ідеї: «Пам'ятник російської бойової слави», «Повстання Чернігівського полку» тощо. Багато відомостей і сюжетів, опублікованих на сторінках обласного часопису, представляли собою біографії відомих осіб, культурний спадок та значення їх діяльності. Варто зазначити, що лєвова частка героїв цих статей – це культурні діячі, вчені, революціонери російського чи радянсько-російського походження, в той час як розповідей про українських та іноземних діячів було на багато менше. Серед осіб, що мають причетність до української історії та культури, знаходимо дописи про П. Грабовського, І. Котляревського, М. Коцюбинського, А. Тесленка, П. Тичину, Л. Українку, Ю. Федьковича, з іноземців були розповіді про угорського поета Ш. Петєфі, латиського – Я. Райніса, чилійського – П. Нєруду, турецького – Н. Хікмете. На сторінках часопису майже не знаходимо публікацій про місцевих діячів культури і мистецтва.

На шпальтах «Придунайської правди», як і всіх періодичних видань, друкуються матеріали про затвердження кандидатів до Верховної Ради, одностороннє обрання першим кандидатом Й. Сталіна, потім – його соратників М. Калініна, Л. Кагановича, А. Мікояна, В. Молотова, М. Хрущова та інших членів Політбюро ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У). Також обласна газета розміщувала розповіді про мешканців Ізмаїльської області, передовиків виробництва, переможців соціалістичного змагання, кандидатури яких були запропоновані в округах на місцях: Л. Касаткін – директор Вилківської моторно-риболовецької станції [7, с. 3], М. Дротенко – передова тузлівська трактористка [8, с. 3], Н. Параскевова –

директорка Болградської школи [9, с. 3], А. Федоров – перший секретар Ізмаїльського обкому КП(б)У [10, с. 3]. В рубриці «На допомогу агітатору» розміщувалися передвиборчі агітаційні матеріали, які формували у населення думку про переваги «найдемократичнішої» у світі виборчої системи, відчуття впливу на виборчий процес, захоплення радянською владою. Подібною за змістом була рубрика «На допомогу пропагандистові». В області створювалася розгалужена мережа агітаторів і пропагандистів, які, використовуючи ці матеріали, мали проводити роз'яснювальну роботу серед населення, впроваджувати принцип партійності в усі галузі суспільного і повсякденного життя.

Ще одним важелем «творення» радянського патріотизму були постійні газетні рубрики, з інформацією про «неосяжну Батьківщину - Радянський Союз», республіки, міста країни і області, відомі пам'ятки: «По Радянському Союзу», «По рідній країні», «Рідна країна», «Великі будови комунізму», «По Ізмаїлу й області». Повідомлення, розміщені в таких рубриках, написані доступною мовою, повинні були не лише виховувати любов до Батьківщини, а й створювати у читачів відчуття співпричетності до подій у державі, враження, що країна належить звичайним громадянам.

Сприяли формуванню «радянської людини» репортажі з мешканцями області після поїздок до української столиці та інших міст. Наприклад, в одному із номерів за 1949 р. знаходимо публікацію «Експерсії вчителів західних, Ізмаїльської і Закарпатської областей по промисловим і культурним центрам України», в якій педагоги діляться враженнями від експерсії, особливо, про «велич індустрії Дніпропетровська – міста чавуну і сталі», про дитячі заклади і школи. Це відбулося на зустрічі вчителів з керівниками КП(б)У й уряду радянської України. Один із вчителів закінчив свій виступ словами: «Ми бачили дітей-сиріт, вони веселі, гарно навчаються. Це не має нічого спільного із становищем дітей у буржуазних країнах». Інші учасники цього зібрання говорили про здійснення їхньої заповітної мрії, коли «радянська влада за допомогою великого братського російського народу возз'єднала всі українські землі в єдиній українській радянській соціалістичній державі» [11, с. 1-2].

Часопис «Придунайська правда» у досліджуваний період публікував багато різноманітних матеріалів, які були покликані впливати на формування свідомості пересічного радянського громадянина. Так, у рубриці «Критика і бібліографія» друкувалися статті з підзаголовками «Цінна книга по історії українського народу» – А. Лихолат. «Розгром буржуазно-націоналістичної Директорії на Україні», «Цінна книга по історії боротьби за перемогу великої жовтневої революції на Україні» – В. Рубаник. «Більшовицькі організації України в боротьбі за перемогу великої жовтневої революції», «Пафос мирної праці» – О. Гончар. Микита Братусь. Особливістю цих дописів було протиставлення у форматі «свій» – «чужий», нівелювання національного, пропаганда інтернаціоналізму.

Постійними в «Придунайській правді» були новини з-за кордону в рубриках «Міжнародні огляди», «Повідомлення ТАРС», «В країнах народної демократії»,

VII Дунайські наукові читання

«Іноземна хроніка», «Відомості з-за кордону». Матеріали цих розділів підтримували і дублювали настанови ТАРС щодо зарубіжних і міжнародних подій. Щоденно у свідомість населення вкладалася думка про засудження капіталістичних держав, кризу і загнивання Заходу та досягнення країн, що стали на шлях будівництва соціалізму. Підвищена увага до подій за кордоном, на думку дослідника радянської ідентичності Ю. Каганова, відволікала населення від внутрішніх проблем.

Ще одним із засобів впливу на свідомість населення, який радянська влада широко використовувала, слугували публікації в пресі у вигляді листів у рубриках «Листи до редакції» та «Слідами наших виступів». «Придунайська правда» не була винятком. На її шпальтах знаходимо багато листів-подяк, адресованих «великому вождю і вчителю комуністичної партії і радянського народу» Й. Сталіну. Частина таких дописів – це публікації, які були надруковані в центральних газетах. Авторами решти листів були партійні й радянські діячі Ізмаїльщини, а також пересічні громадяни. Наприклад, у примірниках газети за 1945 р. зустрічаємо лист від секретаря Ренійського райкому КП(б)У П. Ляшка і голови Ренійського райвиконкому М. Бізіна з подякою Й. Сталіну за звільнення Ізмаїльського і Ренійського районів від німецько-румунських загарбників [12, с. 1].

Постійно впроваджувалася в масову свідомість післявоєнного суспільства ідея щасливого дитинства радянських дітей. Одним із засобів реалізації цієї ідеї через пресу були листи Й. Сталіну в рубриці «Дякуємо за щасливе дитинство», які підкріплювалися інформацією про виділення коштів на освіту, на підтримку дітей-сиріт, багатодітних матерів, відкриття освітніх закладів тощо. Так, в одній із статей за 1945 р. повідомлялося про відбудову і відновлення роботи школи у с. Сатуноу Ренійського району, причому зазначалося, що навчання розпочалося рідною молдавською мовою. Автор допису висловлював вдячність за турботу про дітей бідняків і фронтовиків «визволительці Червоній Армії під керівництвом Сталіна» [13, с. 3]. На початку 1950-х років регіональна газета систематично використовувала лозунг «Дякуємо Сталіну за наше щасливе дитинство!», публікувала на своїх шпальтах плакати і фотографії із зображенням Й. Сталіна у колі дітей. В умовах розгортання «холодної війни» з'являються публікації, в яких поряд з розповідями про щасливе дитинство радянських дітлахів розміщуються повідомлення і звинувачення країн Заходу у відсутності в них гідних умов проживання і навчання дітей. Наприклад, в одному із номерів за 1951 р. вийшли друком три статті: «Сталінською посмішкою зігріті, радіють наші дітлахи», «Сонце Сталіна світить нашим дітям» та «Вони позбавлені дитинства». Перелік заголовків повідомлень із зарубіжних країн дуже красномовний: «Нелюди», «В нетрях Нью-Йорку», «Джентльмени» катували дітей», «Нездійсненні мрії», «Мільйон бездомних», «Дітовбивці», «В Австралії торгують дітьми», «Малолітні невірники у Південно-Африканському Союзі» [14, с. 2-3]. Таким протиставленням влада в умовах післявоєнних проблем створювала позитивний імідж радянської системи на міжнародній арені, як слушно зазначає О. Водолага, «щасливе радянське

дитинство» стало вітриною досягнень і своєрідним еталоном, який експортувався у країни соціалістичного табору [15, с. 3].

Крім листів з подяками, обласна газета друкувала ще декілька видів листів. Серед них найбільш поширеними були дописи від трудящих, які розповідали про успіхи у роботі трудових колективів на підприємствах, колгоспах, артілях, закладах культури й освіти, висловлювали підтримку курсу партії й уряду. Прикладом такого листа є публікація «Про змагання в ковальських майстернях укрупненого колгоспу в Суворовському районі» [16, с. 3]. Ще одним різновидом дописів до редакції були листи-прохання, наприклад, відкрити музикальну школу, організувати ясельну групу в дитячому садку, механізувати роботу на фермі тощо. Особливу категорію відправлень від читачів становили листи-скарги, які фіксували певні проблеми та порушення, стосувалися побуту й повсякденного життя. Майже всі подібні публікації закінчувалися висновками, в яких після певного узагальнення редакція інформувала читачів про їх усунення.

Сучасні дослідники вважають, що більшість листів у редакцію були написані з ініціативи партійних органів, проте припускають, що певну їх частину надсилали читачі з власної ініціативи. Вони створювали у населення впевненість у справедливості та результативності роботи керівних органів і установ.

Таким чином, аналіз публікацій регіональної газети «Придунайська правда» у післявоєнний період дозволяє стверджувати, що через пресу радянська влада цілеспрямовано впливала на суспільну свідомість населення, культивувала радянський патріотизм, ідеї інтернаціоналізму, нівелювала й розмивала національну культуру та ідентичність, нав'язувала й пропагувала марксистсько-ленінську ідеологію, політику класової боротьби. Зважаючи на відсутність альтернативних джерел інформації та «добровільно-примусову» систему передплати періодики, ідеї і образи, вигідні системі, досягали свідомості читачів, сприяли відсутності критичного мислення, розповсюдженню патерналістських поглядів.

Досліджувана проблематика потребує комплексного підходу, аналізу більш широкого кола факторів і чинників, які впливали на конструювання радянської ідентичності, визначення специфічних рис цього процесу в регіоні, розширення джерельної бази за рахунок залучення матеріалів місцевих архівів, районних періодичних видань, місцевих листівок, брошур, візуальних зображень тощо.

Джерела та література

1. Каганов Ю. О. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія. Запоріжжя : Інтер-М, 2019. 432 с.
2. Сірук Н., Марківська Л. Періодичні видання як засіб ідеологічного тиску в Україні (друга половина 40-х – початок 50-х років ХХ ст.). *Modern science and practice. Abstracts of xv international scientific and practical conference*. Varna, Bulgaria 2020. Pp. 231-235.

VII Дунайські наукові читання

3. Філіпова О. Дискурс партійно-радянської повоєнної преси Півдня та Заходу України: порівняльний аспект. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2013. Вип. 3. С. 462-476.
4. Мінаєв В. Сталінська турбота про зростання матеріального добробуту радянського народу. *Придунайська правда*. 1951. №3.
5. Видатні успіхи радянської економіки і культури. *Придунайська правда*. 1951. №10.
6. I з'їзд народних комітетів в Мукачево. Маніфест про возз'єднання. *Придунайська правда*. 1945. №3.
7. Жданов С. Вилківський рибак. *Придунайська правда*. 1951. №27.
8. Степаненко М. Вірна дочка народу. *Придунайська правда*. 1951. №32.
9. Ольгович А. Полум'яна патріотка. *Придунайська правда*. 1951. №33.
10. Вірний син партії. *Придунайська правда*. 1951. №34.
11. Експерсії вчителів західних, Ізмаїльської і Закарпатської областей по промисловим і культурним центрам України. *Придунайська правда*. 1949. №119.
12. Верховному головнокомандуючому маршалу Радянського Союзу тов. Сталіну. *Придунайська правда*. 1945. №7.
13. Федоров І. На рідній мові. *Придунайська правда*. 1945. №2.
14. Вони позбавлені дитинства. *Придунайська правда*. 1951. №31.
15. Водолага О. В. Репрезентація образу щасливого радянського дитинства на сторінках періодичної преси України у роки повоєнної відбудови. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки*. 2012. № 6(2). С. 131-136.
16. Про змагання в ковальських майстернях укрупненого колгоспу в Суворовському районі. *Придунайська правда*. 1951. №5.

**ДІАЛОГ КУЛЬТУР У ПОВСЯКДЕННИХ ПРАКТИКАХ
МЕШКАНЦІВ УКРАЇНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ**



УДК 271.2:322(477.74)

**GREEK ORTHODOX CHURCH OF THE ANNUNCIATION:
THE DIFFICULT FATE OF THE IZMAIL TEMPLE
IN THE CONDITIONS OF THE SOVIET SYSTEM**

Alyona Akchebash¹

**ГРЕЦЬКА БЛАГОВІЩЕНСЬКА ЦЕРКВА:
ВАЖКА ДОЛЯ ІЗМАЇЛЬСЬКОГО ХРАМУ
В УМОВАХ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ**

Альона Акчебаши¹

Abstract. *In this article, for the first time, is made an attempt to analyze objectively the policy of the post-war Soviet authorities towards the Orthodox Churches in the Izmail region. The analysis is carried out on the basis of a comprehensive examination of archival sources. Also, the degree of research of this problem in the historical science is determined. The process of activity of state authorities, that dealt with church issues, is considered on the example of the Greek Church of the Annunciation, which was located in Izmail. The powers and competence of the materials found in PUS Izmail Archive were studied in this article. Moreover, the role of these materials in the implementation of church policy was determined. The paper outlines the main stages and directions of anti-religious policy, highlights the relationship between church and state and the reasons for the aggravation of the conflict between the authorities and the church after the withdrawal of church values. The changes in the socio-economic situation of the Orthodox Church in Ukraine are analyzed.*

Key words: *Church, religion, anti-religious policy, state-church relations, totalitarian regime.*

¹ Postgraduate student, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601, E-mail: alionaakchebach@gmail.com; ORCID: 0000-0002-4306-6697.

¹ Аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, E-mail: alionaakchebach@gmail.com; ORCID: 0000-0002-4306-6697.

VII Дунайські наукові читання

Анотація. На основі комплексного аналізу архівних джерел, в статті вперше зроблено спробу об'єктивно проаналізувати післявоєнну політику радянської влади щодо православних церков в Ізмаїльській області. З'ясовано ступінь дослідження проблеми в історичній науці. На прикладі грецької Благовіщенської церкви, яка знаходилась в Ізмаїлі, розглянуто процес діяльності державних органів влади, що займалися церковними питаннями. Спираючись на виявлені в КУ Ізмаїльський архів матеріали, були досліджені їх повноваження і компетенція, визначена роль в реалізації церковної політики. В роботі окреслені основні етапи та напрямки антирелігійної політики, висвітлено державно-церковні відносини та причини загострення конфлікту між владними структурами і церквою після вилучення церковних цінностей. Проаналізовано зміни в соціально-економічному становищі православної церкви в Україні.

Ключові слова: церква, релігія, антирелігійна політика, державно-церковних відносин, тоталітарний режим.

Релігійні традиції українців формувалися століттями. Вкорінюючись у народну свідомість, вони становили основу світоглядних уявлень людини про добро і зло, моральні цінності та правила життя.

Православна церква історично утвердилася на етнічних українських землях ще за часів Київської Русі. Однак після жовтневого перевороту і утвердження влади більшовицької партії, в її становищі відбулися значні зміни. Почався процес атеїзації суспільства, який тривав впродовж усіх десятиліть радянської влади, набуваючи різних форм та інтенсивності.

В контексті сучасної міжконфесійної ситуації в Україні особливо актуальними залишаються проблеми релігії, зокрема, історії церкви за радянську добу. До однієї з недостатньо досліджених сторінок державно-церковних відносин у післявоєнний період відноситься організована кампанія зі знищення церковних споруд на території Ізмаїльської області, яка розгорнулась наприкінці 40-х років ХХ століття та продовжувалась в добу «хрущовської відлиги» (1953-1964 рр.).

Актуальність теми зумовлена необхідністю вивчення історичного минулого нашого краю в контексті державно-церковних стосунків та регіональних особливостей життя релігійних громад у період тоталітарного режиму.

В історіографічному аспекті довгий час релігію визначали з точки зору її шкідливості для суспільства. В 50-80-х рр. ХХ ст. радянські автори пропагували негативну суть та шкідливість релігії [1].

Досить популярними були дослідження присвячені аналізу відокремлення церкви від держави [2], «антирадянській» діяльності окремих конфесій [3]. Через відомі причини, в роботах вказаного періоду не зустрічається словосполучення

«антирелігійна боротьба». Навпаки, історики переслідували за мету довести «глибокий демократизм» політичної системи СРСР і УРСР [4]. При цьому факти втручання держави в церковні справи розцінювалися як вкрай необхідні.

Ситуація змінюється наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. коли відкривається доступ до засекречених архівних матеріалів. Значний внесок з огляду на це зробили вітчизняні історики [5; 6; 7; 8; 9; 10, 11].

В роботах цього періоду були проаналізовані ідеологічні, політичні й правові засади державної політики радянської влади щодо церкви. Особливості її втілення в Україні, аспекти, що визначали антицерковну політику та умови, за яких змушена була існувати релігія. При цьому поза увагою авторів залишилося узагальнення методів і форм боротьби комуністичного режиму проти церкви і релігії.

Останнім часом почали з'являтися окремі дослідження, цілком або частково присвячені релігійному житті в Одеській області [12]. Стосовно Ізмаїльської області таких праць поки немає, а розгляд обраної теми здійснюється за матеріалами КУ Ізмаїльський архів.

Мета наукової розробки полягає в дослідженні антирелігійних процесів, які відбувалися в Ізмаїльській області у зазначений період, на прикладі грецької Благовіщенської церкви м. Ізмаїл.

Основною структурою, яка займалася питаннями релігії і реалізовувала політику влади та партії в цій сфері, був апарат уповноваженого Ради в справах Руської православної церкви (РСРПЦ) при Раді Міністрів СРСР в УРСР та його представники в областях, під контролем яких перебували всі православні інституції республіки. Діяльність інших релігійних конфесій знаходилась під контролем Ради в справах релігійних культів (РСРК) [7, с.132]. Наявний архівний матеріал свідчить про те, що діяльність працівників цього апарату часто виходила за межі законності. Серед основних завдань, які мали виконувати РСРПЦ та РСРК, було здійснення посередницьких функцій між державою, церковними інституціями та віруючими; вивчення стану й тенденцій у релігійному житті; проведення аналітичної роботи та інформування партійних і радянських органів; атеїстична пропаганда. Завдяки діяльності цих структур у життя впроваджувалися різноманітні заходи, що в сукупності склали антирелігійну кампанію [13].

В грудні 1949 р. уповноважений у справах Руської православної церкви при Раді Міністрів СРСР в Ізмаїльській області В. Єрмаков доповідав товаришу П. Ходченко – уповноваженому Ради у справах Руської православної церкви при Раді Міністрів СРСР в УРСР, про те що в Ізмаїльській області з 130 зареєстрованих церков та молитовних будинків, 55 церков і 2 молитовних будинки не мають своїх причт. Деякі формально приєднані до причт сусідніх приходів, однак служба в них проводиться дуже рідко – один або два рази на рік. В інших церквах служба не проводилась з моменту реєстрації. Таких церков в області В. Єрмаков нарахував близько 25. Ситуацію він пояснював тим, що в Ізмаїльській єпархії лише 73

VII Дунайські наукові читання

священнослужителі. Також, в своїй доповідній автор наголошував на тому, що із закриттям церков поспішати не треба. Уповноважені органи мають підійти до цього питання обережно, адже в першу чергу повинні бути враховані всі особливості регіону та вимоги місцевих жителів, щодо направлення в їх населені пункти священнослужителів [14, арк. 68].

В цьому ж році, за наказом П.С. Ходченко, в Ізмаїльській області було проведено роботу з виявлення в регіоні закритих церков та молитовних будинків та знятих їх з реєстрації. За звітним документом В. Єрмакова більшість церковно-культурних споруд регіону були передані в підпорядкування іншим установам або взагалі були знищені. Так, наприклад, молитовний будинок в селі Вознесенівка Бородинського району було передано сільській раді для організації школи. Церква в селі Краснянка Бородинського району в 1946 р., разом з селом були стерті з лиця землі. На місці села було облаштовано полігон Одеського військового округу. Молитовний будинок в селі Монаші Лиманського району було перетворено в клуб. В шостому пункті звіту є інформація про Дмитрівську, Миколаївську та Вознесенську церкви міста Ізмаїл, які після об'єднання приходів в червні 1949 року були зняті з реєстрації. Монументальні будівлі храмів рішенням Облради від 30 червня 1949 р. були передані Ізмаїльській раді для знесення [14, арк. 101].

Інформацію про ці церкви знаходимо в архівному документі від 16 травня 1950 р. За рішеннями Ізмаїльської облради № 581, 582, 584 від 13 травня 1950 р. церковні споруди були реорганізовані в склади. Окремим пунктом в документі вказано, що на травень 1950 р., у зв'язку із завезенням до міста Ізмаїл великої кількості художньої літератури та підручників, база книготоргу, яка знаходилась в будівлі грецької Благовіщенської церкви, прийняти їх не в змозі [15, арк. 28].

Доля вищезазначених церков була визначена на початку 50-х рр. ХХ ст. В 1951 р. була зруйнована Дмитрівська церква, в 1963 р. – Миколаївська. Вознесенську церкву на початку 90-х рр. вдалось відновити.

Коли саме перестала функціонувати Благовіщенська церква точно не відомо. Однак, на основі архівних документів вдалось встановити інформацію про початок її будівництва в 1875 р. за ініціативи Ізмаїльського грецького об'єднання, на території тодішнього Ізмаїльського грецького консульства. Церкву освятили 26 вересня (по старому стилю) 1882 р.

Церковна відомість 1885 р. свідчить, що будівля храму була кам'яною, без дзвіниці, розміром 20,1 на 20,1 м, заввишки – 10,2 м. Престол в ній був один, в ім'я Благовіщення Пресвятої Богородиці. Церковного начиння в ній було в досталь. Землі церква не мала, в її підпорядкування були два будинки і один дерев'яний магазин [16, арк. 55].

У вказаний період в церкві служили один священник та вікарій. Служба велася грецькою мовою. Настоятелем церкви в 1885 р. був Макарій Тандалидис, купецький син, що закінчив курс в Константинопольській гімназії в 1835 р.

Збірник наукових праць

В румунських джерелах 30-х рр. XX ст. знаходимо опис цього храму: «Грецька церква, яка належала грецькій громаді міста, знаходиться на вулиці Комерційній, неподалік Національного клубу. З обох сторін, біля входу має дві невеликі вежі у формі бастіонів. Будівля в хорошому стані» [17, с. 123].

Архівні документи післявоєнного періоду розкривають етапи варварського знищення церкви в радянський період.

Документ, який датується 3 лютим 1945 р. містить наступну інформацію: «Командование и Политчасть УМ УНКВД Измаильской области в целях поднятия идейно-политического и культурного уровня личного состава милиции, имея острую нужду в помещении под клуб милиции обращается к Вам с убедительной просьбой о предоставлении помещения под Клуб бывшую Греческую церковь, помещающуюся по Коммерческой улице, дом №38 гор. Измаила, которая как до войны так и в настоящее время не используется, при чем и община верующих как таковой не числится. Греков в гор. Измаиле проживает всего 14 человек. Данная церковь находится без присмотра, в силу чего внутренняя часть /утварь/ растаскивается и помещение разрушается. По этому вопросу имеется решение Измаильского городского Исполнительного комитета от 1 февраля 1945 года. Вопрос также был согласован с Городским и областным комитетом КП /б/У со стороны которых претензии не встречается. На основании чего просим подтвердить решение Измаильского Городского исполнительного Комитета от 01.02.1945» [18, арк. 10].

Цей документ викликає багато сумнів, і в першу чергу, з приводу кількості людей грецької національності, адже відомо, що в 1949 р. з Ізмаїла було депортовано в Казахстан більше 100 греків. Серед них сім'ї Арменопуло, Георгіаді, Кірієрі, Кукопулос, Лікіордопулос та ін. [19].

Рішенням Ізмаїльського міськвиконкому від 9 лютого 1949 р. будівлю було передано під зал-лекторій і міську бібліотеку. Цей факт підтверджує лист від 29 липня 1961 р., спрямований заступнику голови Одеського облвиконкому А. А. Крилової. В ньому зазначено, що грецька церква була пам'ятником архітектури і використовується обласним відділом культури під книгосховище. Ймовірно, будова упродовж її експлуатації в роки радянської влади не ремонтувалася.

23 листопада 1967 р. на підставі постанови виконкому міськради депутатів трудящих (від 17 листопада 1967 р.) було зроблено обстеження конструкцій будівлі колишньої грецької церкви, що знаходилася на балансі Міськпромторга, і складено дефектний акт, у якому зазначалося, що в стінах будівлі були наскрізні тріщини, які продовжували збільшуватися. Стіни мали деформацію з відхиленням по вертикалі. У деяких місцях випала кладка, що зменшувало надійність кріплення конструкції. «Перекриття будівлі арочного типу через тривале попадання місцями вологи крізь покрівлю складної конфігурації з недостатніми ухилами для водостоку і відхилення зовнішніх стін від вертикалі дає осадку, порушуючи цілісність арок, які

VII Дунайські наукові читання

мають тріщини в замковій частині. Інші будівельні конструкції знаходяться в сильно зношеному і деформованому стані і вимагають повної заміни» [20, арк. 393].

Аналогічний акт було складено рік потому – 9 липня 1968 р. комісією в складі зав. Міськомхозом І.Г. Моїсеєнкової, головного архітектора міста Н. С.Райхельгауса, інспектора Міськархбудконтролю Л.К.Кальчевої, інженера-будівельника ПСК В.П.Гарновського, виконроба міськпромторгу В. Н. Перегудова. Будівля церкви була визнана аварійною, представляючи загрозу для громадян. Комісія вирішила, що ремонту церква не підлягає, використовувати її для інших цілей також неможливо. Враховуючи те, що церква розміщувалась в центральній частині міста та «псувала ансамбль розташованих поруч будівель загальноосвітньої і музичної шкіл» було висловлено пропозицію терміново знести (розібрати) спорудження колишньої грецької церкви, щоб уникнути нещасних випадків в результаті обвалу [21, арк. 394].

Після затвердження цього документу грецька Благовіщенська церква простояла ще десять років. Вирішальним чинником в питанні її зносу виявився сильний землетрус 4 березня 1977 р. Будівля отримала значні руйнування: в цегляній кладці зовнішніх стін тріщини збільшилися до 5 см. Рух в районі вулиць Леніна і Кірова став небезпечним для пішоходів із-за можливого обвалення парапетів або падіння цегли з верхньої частини будівлі. 18 березня 1977 р. виконкомом Ізмаїльської міськради депутатів трудящих №122 «Про знос будівель, що загрожували обвалом або прийшли в аварійний стан після землетрусу 4 березня 1977 р.» , було прийнято рішення про ліквідацію колишньої грецької Благовіщенської церкви.

Сьогодні, на місці зруйнованої церкви стоїть залізний хрест. За ініціативи Ізмаїльської громадської організації «Еллада» він був урочисто встановлений 1 жовтня 2003 року.

Такі заходи набували масового характеру по всій території України. Негативне ставлення радянської влади до Церкви залишалось незмінним по суті упродовж усього існування СРСР. В залежності від зовнішньої та внутрішньої ситуації в державі або політичної волі її керівників змінювались лише форми та методи антирелігійної політики.

Діяльність державних структур, під контролем яких відбувалось руйнування храмів Ізмаїльської області базувалася на цілеспрямованих ідеологізованих рішеннях керівних органів Комуністичної партії та вищих державних органів. Кампанії із знищення храмів, як правило, супроводжувались гоніннями на віру православного кліра та мирян. Вони являли собою складову репресивних заходів проти релігійних громад в СРСР та Українській РСР. Знищення храмів або перетворення їх на цивільно-господарські та інші споруди не за призначенням завдавало непоправного удару по духовно-культурній спадщині, адже культові

Збірник наукових праць

спороди виступали органічною складовою вітчизняної історії, культури, основою культурно-цивілізаційної традиції та одним із базових маркерів історико-культурної пам'яті.

Джерела та література

1. Острянин Д.Х. Релігія та її реакційна роль. К.: Держполітвидав, 1955. 132 с.
2. Персиц М. М. Отделение церкви от государства и школы от церкви. М.: Изд-во АН СССР, 1958. 198 с.
3. Беленький М.С. Иудаизм. М.: Мысль, 1966. 94 с.
4. Куроедов В.А. Религия и церковь в советском обществе. 2-е изд., доп. М.: Политиздат, 1984. 256 с.
5. Бажан О.Г. Випробовування вірою: Боротьба за реалізацію прав і свобод віруючих в Україні в другій половині 1950-х-1980-ті роки. НАН України; Інститут історії України. К.: Рідний край, 2000. 330 с.
6. Баран В. Україна 1950–1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. Львів: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 1996. 448 с.
7. Веденєєв Д. Політика радянської держави із знищення православних храмів в Україні: механізм та духовно-культурні наслідки (1920-ті – 1965 рр.). *Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019, С. 3-10
8. Войналович В.А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні в 1940–1960-х роках: політичний дискурс. К.: Світогляд, 2005. 741 с.
9. Єленський В. Державно-церковні взаємини на Україні (1917–1990). К.: Республіканський Центр духовної культури, 1991. 72 с.
10. Пащенко В.О. Православна церква в тоталітарній державі. Україна 1940-х – початок 1990-х років. Полтава: АСМІ, 2005. 630 с.
11. Бабенко Л.Л. Радянські органи державної безпеки в системі взаємовідносин держави і Православної церкви в Україні (1918 – середина 1950-х рр.). Полтава : ТОВ АСМІ, 2014. 549 с.
12. Михайлуца М. Православна церква на Півдні України в роки Другої світової війни (1939–1945). Одеса: «ВМВ», 2008. 392 с.
13. Тевікова О.В. Форми та методи антирелігійної боротьби влади в Україні (1953–1964 рр.). *Київський Міжнародний Університет*. URL: <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/08/tevikova.htm>.
14. Комунальна установа «Ізмаїльський архів» (далі – КУІА). Ф. Р-2009 Оп.1, Спр.4, арк. 68.
15. КУІА. Ф. Р-2009. Оп. 1. Спр. 17. Арк. 28.
16. КУІА. Ф. 626. Оп. 1. Спр. 12. Арк. 55.
17. Rossetti F.C. Monografia oraşului Ismail. Ismail: Tipografia I. H. Roitman, 1934. 218 p.

VII Дунайські наукові читання

18. КУІА. Ф. Р-2009. Оп.1. Спр. 2. Арк. 10.
19. Архів ГУМВС в Одеській області. Ф. 7. Спр. 6.
20. КУІА. Ф. Р-788. Оп. 1. Спр. 1211. Арк. 394.
21. КУІА. Ф. Р.-788. Оп. 1. Спр. 1211. Арк. 394.

УДК (477) 342.724

PUBLIC ACTIVITY OF THE GREEK NOBILITY OF SOUTHERN UKRAINE (THE SECOND HALF OF XIX – THE EARLY XX CENTURY)

*Margarita Bashly*¹

ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕЦЬКОГО ДВОРЯНСТВА ПІВДНЯ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

*Маргарита Башли*¹

Abstract: *The article analyses a public activities of Greek nobility Southern Ukraine, which significantly influenced the development of cultural and social infrastructure on southern cities. Despite the small number of the Greek community, its multisided economic, commercial and public activities left a significant mark in economy and history of Southern Ukraine.*

Key words: *greek, nobility, The Southern Ukraine, Public activity.*

Анотація: *В статті досліджується громадська діяльність греків-дворян Півдня України, яка суттєво вплинула на розвиток культурної та соціальної інфраструктури південноукраїнських міст. Незважаючи на невелику кількість грецької етнічної спільноти, її багатогранна економічна, комерційна та громадська діяльність залишила значний слід в економіці та історії Південної України.*

Ключові слова: *греки, дворяни, Південь України, громадська діяльність.*

Характерною рисою дворянства південноукраїнських губерній був його поліетнічний склад. В Європі, мабуть немає іншого такого прикладу мирного співіснування значної кількості представників різних народів. Значній частині

¹ Associate Professor, PhD, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601, Tel.: +380 98 133 0830, E-mail: mibashly@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1519-8139

¹ Кандидат історичних наук, старший викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, м.т.: +380 98 133 0830, E-mail: mibashly@gmail.com; ORCID: 0000-0003-1519-8139

дворянського загалу вдалося зберегти свої етнічні риси, мову, культуру. Інтенсивні міжетнічні контакти, а також активна участь представників малочисельних національних груп у громадському та культурному житті краю стали унікальною рисою історичних процесів у південноукраїнському регіоні.

Історія греків Півдня України вивчалася в працях Ю. Радіонової, Н. Терентьєвої, Л. Білоусової, Л. Циганенко, І. Гветадзе, М. Араджионі, А. Акчешаш тощо. У своїх розвідках науковці досліджують різноманітні аспекти їх життєдіяльності, та все ж громадська діяльність грецьких дворян у другій половині XIX ст. – на початку XX ст., досліджувана нами, є недостатньо вивченою сторінкою. Попри те, що впродовж останніх років історики активно досліджують історію грецьких поселень в Україні, проте, залишаються білі плями, які потребують дослідження. Серед питань, які потребують подальшого розгляду: вплив грецької громади на соціально-економічні, політичні та культурні процеси тогочасного суспільства; участь греків повітових міст в державній та міській адміністрації, економічному та соціокультурному житті.

Представники грецької спільноти Півдня України відіграли важливу роль у заснуванні портових міст, розвитку міжнародної торгівлі та судноплавства. Вони займали ключові позиції в органах місцевого самоврядування – магістраті, думі, управі. Греки були членами міських та земських управ, міськими головами, повітовими предводителями дворянства, градоначальниками та начальниками портів, карантинів, митниць. Вони також займали ключові пости в судах та піклувальних комітетах. На їх кошти будувалися церкви та школи, вони були піклувальниками навчальних закладів, притулків, богаділень, засновниками стипендій. Однак, громадська діяльність представників грецької етнічної спільноти лишається ще малодослідженою.

Метою даної статті є висвітлення реалізації соціально-гуманітарних ініціатив грецьких дворян Півдня України та їхнє місце у розбудові культурної та соціальної інфраструктури південноукраїнських міст.

У другій половині XIX ст. серед представників грецької спільноти Півдня України з'являються родини, чії прізвища назавжди закарбовані в історії. Греки мали значний вплив на формування соціально-економічної структури міст, оскільки вони були провідними підприємцями та комерсантами. Комерційна діяльність греків сприяла розвитку внутрішньої та зовнішньої торгівлі краю, а разом з цим розвитку міст. Досягнувши економічного процвітання, вони не шкодували особистих коштів на розбудову інфраструктури міст та благоустрій, здійснювали національно-просвітницьку діяльність.

За Першим Загальноросійським переписом населення (1897 р.) греки склали приблизно 1% від загальної чисельності жителів Півдня України. У чотирьох південноукраїнських губерніях кількість греків становила: в Катеринославській – 48 740, Таврійській – 18 048, Херсонській – 8297, Бессарабській – 2737 чоловік

VII Дунайські наукові читання

(див. таблицю 1). Розміщення грецького населення було нерівномірним по повітах. Так, в Херсонській губернії 90,8% (7535) представників грецької спільноти проживали в Одеському повіті, а 89% греків Катеринославської губернії - у Маріупольському повіті. Найбільша кількість греків Бессарабії мешкала в Ізмаїлі (503 особи) та Ізмаїльському повіті (750 осіб) [1, с. 226-227].

Таблиця 1

**Чисельність греків Півдня України по губерніях
(за матеріалами Першого загальноросійського перепису 1897 р.)**

губернії	кількість греків	%
Бессарабська	2737	0,1
Катеринославська	48740	2,3
Херсонська	8297	0,3
Таврійська	18048	1,2

Грецькі громади існували в Одесі, Маріуполі, Бердянську, Миколаєві, Херсоні, Аккермані, Ізмаїлі. У менших повітових містах, греки, які успішно вели господарство, багатіли, ставали власниками млинів, пекарень, ресторанів, кафе, фабрик. В статистичних відомостях щодо кількості та національного складу населення міста Ізмаїла за 1919 р. згадується Папазогло Афанасій – власник млина. Приблизний річний продукт складав 2 500 [2, с. 101]. Сільське грецьке населення займалось землеробством, скотарством, садівництвом та рибальством.

Представники грецької етнічної спільноти посідали значне місце серед дворянської верстви Півдня України, відіграючи важливу роль в соціально-економічних та культурних процесах регіону. За даними Першого Всеросійського перепису 1897 р. в чотирьох південноукраїнських губерніях мешкало 643 дворянина грецького походження (див. таблицю 2).

Таблиця 2

**Кількість греків – представників дворянської верстви
південноукраїнських губерній
(за матеріалами Першого загальноросійського перепису 1897 р.)**

губернії	кількість дворян всього	з них греків	%	дворян спадкових	дворян особистих
Бессарабська	21 942	81	0,37	43	38
Катеринославська	20 352	64	0,31	19	45
Херсонська	50 495	132	0,26	58	74
Таврійська	22 761	366	1,6	164	202
ВСЬОГО	115 550	643	0,55	284	359

Питома вага греків-дворян була вищою у Таврійській губернії в порівнянні до загальної кількості дворянства губернії. Також, тут мешкала найбільша за чисельністю грецька аристократична громада – понад 360 осіб, а найменша – у Катеринославській губернії (64 особи).

У Таврійській губернії греки-дворяни проживали у всіх містах, а деякі і в приватних маєтках. Особливо багато їх було в Феодосійському, Ялтинському, Сімферопольському, Євпаторійському повітах та двох градоначальствах (Керч-Єнікальському та Севастопольському). Серед таврійських дворян значну частку становили греки-військовослужбовці (представники дворянських родів Ревеліоті, Ставракі, Ханджоглу та ін.). Переважна більшість осіб, внесених до Дворянської родовідної книги Таврійської губернії, мали нерухомість. Варто відзначити, що, на відміну від інших дворян, греки в основному розводили на своїх земельних угіддях виноградники.

Родина Таврійських аристократів Ревеліоті походила з грецького дворянства. Засновником династії став Феодосій Ревеліоті, учасник грецького національно-визвольного руху проти турків, генерал російської армії та один з найбільших землевласників Криму на початку XIX ст. Його володіння включали Алупку, Ореанду та Лівадію. Після закінчення російсько-турецької війни в 1829 році, генерал Феодосій Ревеліоті був в складі російської делегації, очолюваної Олексієм Федоровичем Орловим, яка підписала Адріанопольський мир. Підпис Ревеліоті, разом з іншими підписами, стоїть під статтею визнання турками незалежності Греції. Його син Аристид Ревеліоті зробив гарну кар'єру та став предводителем Таврійського дворянства [3, с. 643].

Друга половина XIX ст. відзначилася розбудовою морських торговельних портів Півдня України. Невелика кількість греків оселилась й у межах новозбудованого порту м. Бердянська Таврійської губернії. Підприємницька та громадська активність бердянської грецької громади справили значний позитивний вплив на розвиток міста у пореформений період. Займаючись активною економічною та політичною діяльністю, грекам вдалось посісти вищі посади в органах влади та міського самоврядування. Так, з 1867 р. лідером повітового дворянства, головою повітових земських зборів був Ставро Харлампійович Лампсі. У 1873 р. на посаду повітового судді був призначений колезький секретар Дмитро Миколайович Ставракі [4, с. 152]. Посаду міського голови, а за сумісництвом й начальника порту у 1880-1886 р. обіймав Іван Дмитрович Деметріадес. Він активно долучився до розв'язання проблем, пов'язаних зокрема з будівництвом залізниці у місті. Представники грецької етнічної спільноти активно сприяли відкриттю навчальних закладів у місті, збереженню культурного, національного спадку, вкладали особисті кошти у розвиток освіти, будівництво православних церков, бо власного храму вони не мали у місті.

Дворянська родина Аркасів, що мала грецьке коріння, та мешкала в XIX – на

VII Дунайські наукові читання

початку ХХ ст. в Херсонській губернії могла пишатися своїми славетними представниками. Ця родина пов'язала свою долю з м. Миколаєвом. Різнобічною громадською діяльністю відзначився Микола Миколайович Аркас (1852–1909) - визначний український діяч, історик, композитор і засновник Миколаївського товариства «Просвіта» (1907) [5, с. 332]. Громадсько-просвітницька діяльність стала найулюбленішою справою М. М. Аркаса. Він був основним генератором ідей, меценатом і рушієм товариства. Микола Миколайович об'єднав навколо себе енергійних, кмітливих, національно свідомих жителів Миколаєва різних національностей, які співчували і ждали працювати на українство, його інтереси. Протягом першого року роботи товариства М. М. Аркас прочитав реферативний курс з 14 лекцій з історії України. У 1908 р. для громадськості Миколаєва він читав безкоштовні лекції про життя і діяльність видатних діячів української культури.

Серед славетних греків-дворян Одеси потрібно назвати родину Родоконакі, засновник якої – Федір Павлович. Він виконував обов'язки голови Грецького благодійного товариства міста Одеси протягом двадцяти років. За значний внесок у розвиток міста Федір Родоканакі був обраний почесним громадянином Одеси. Активну участь у громадському житті краю брав син Федора Родоконакі - Перикл. Він був депутатом міської думи, першим головою правління міського кредитного товариства, почесним членом багатьох благодійних закладів. Завдяки його фінансовій підтримці у 1871 р. в Одесі було відкрито Грецьке дівоче училище, яке згодом стали називати Родоконаківським [6, с. 11-14].

З 1880 р. обов'язки голови міста Одеси виконував Григорій Григорович Маразлі. Перебуваючи на посаді міського голови Григорій Григорович спрямував свою енергію на ряд важливих інфраструктурних та благодійних проєктів. За його головування у місті з'явився перший трамвай, газове освітлення, був збудований центральний поштамт, численні ринки, у тому числі «Привоз», магазини та готелі. Протягом 17 років його вмілого управління в Одесі було побудовано близько півсотні громадських та навчальних закладів, підприємств, культурно-освітніх закладів тощо. Під час своєї роботи в міській думі Г.Г.Маразлі сприяв тому, щоб в Одесі було відкрито першу дільницю лінії кінної залізниці, закладено Олександрійський парк.

Діяльність Григорія Григоровича була різноманітною та плідною. Він був керівником та піклувальником багатьох культурних та благодійних закладів у Одесі, витративши на це значну суму власних заощаджень. Г.Г. Маразлі був ініціатором відкриття школи садівництва, надавши для цього одну з власних земельних ділянок. За заслуги перед батьківщиною він був нагороджений російськими орденами, мав близько двох десятків зірок та чимало іноземних нагород, мав сотні дипломів про присудження почесного членства благодійних і просвітительських установ [7, с. 440].

Найбільша кількість бессарабських греків мешкала в Ізмаїльському повіті

(750 осіб). Першими з етнічних греків, які очолили міське управління в Ізмаїлі стали представники родини Захаріаді. Іван Олександрович Захаріаді з 1892 по 1899 р. був Ізмаїльським міським головою, а його старший брат Захар очолював повітове земське зібрання. За роки головування містом Іван Олександрович реалізував низку інфраструктурних та благодійних проектів (відкриття першої народної бібліотеки, будівництво громадських приміщень, благоустрій центральної частини міста), був керівником міського товариства, попечителем Ізмаїльської чоловічої прогімназії тощо [8]. Його резолюція стоїть на дозвільних документах стосовно реконструкції будівлі міської управи, які датуються травнем 1899 р. Однак цей проект був реалізований вже його наступником Федором Тульчіановим. Значні суми власних коштів родина Захаріаді виділяла на допомогу бідним, хворим та сиротам Ізмаїла.

У другій половині XIX ст. серед очільників м. Аккермана Бессарабської губернії були представники грецької спільноти - Мільтіад Мутафоло та Михайло Феміліді.

Мільтіад Павлович Мутафоло – син купця 2-ї гільдії, корінний аккерманець. Завдяки своїй благодійній діяльності в 1885 році отримав звання спадкового почесного громадянина. Був почесним мировим суддею, головою сирітського суду, головою товариства Червоного хреста, гласним міської думи, першим головою Земської управи (1869-1871). У 1875 році був обраний міським головою і залишався на цій посаді 20 років. У 1895 році його змінив інший грек - Михайло Феміліді.

Михайло Костянтинович Феміліді брав активну участь в громадському житті міста. Він був грецьким віце-консулом в Аккермані, одним з членів-засновників громадських міських зборів, головою сирітського суду, членом правління товариства Червоного Хреста, головою Аккерманського товариства взаємного кредиту тощо.

У столиці Бессарабії теж проживали греки. Представники грецької громади м. Кишинєва приймали активну участь у роботі міського самоврядування, дбали про відкриття навчальних закладів, про збереження культурної спадщини, робили пожертвування на навчальні заклади та церкви. Основу сталого економічного розвитку Бессарабії своєю діяльністю заклав представник грецької родини Сінадіно – Віктор Пантелеймонович Сінадіно. Він був одним із засновників Кишинівського комерційного банку, Бессарабсько-Таврійського земельного банку, засновником Чорноморсько-Дунайського пароплавства, Товариства винного виробництва та торгівлі винами бессарабських землевласників в Одесі – «Брати І. і В. Сінадіно та К». Віктор Пантелеймонович займався благодійністю [9, с. 27-29]. За його ініціативою у місті з'явилася Свято-Пантелеймонівська церква, яка стала духовним осередком всіх місцевих греців. Його син, Пантелеймон Вікторович Сінадіно був

VII Дунайські наукові читання

міським головою Кишинєва в 1905-1910 рр.

Таким чином, греки Півдня України суттєво вплинули на економічний розвиток портових міст. Вони залишили свій слід у суспільному та культурному житті краю: зводили споруди та приміщення громадського призначення, церкви, надавали підтримку навчальним закладам, займалися просвітницькою та благодійницькою діяльністю.

Джерела та література

1. Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. XXIV. Бессарабская губерния. / под ред. Н.А. Тройницкого. [Санкт-Петербург] : издание Центрального статистического комитета Министерства внутренних дел. 1905. 254 с.

2. Документи та матеріали до історії греків Південної Бессарабії // Серія: Історико-культурна спадщина Південної Бессарабії. Випуск 1/ Упорядники Л. Циганенко, В. Дроздов, Л. Чорна. Ірбіс: Ізмаїл, 2019. 132 с.

3. Араджиони М.А. Греки-дворяне Таврической губернии в конце XVIII – XIX вв. (по документам Госархива в Автономной республике Крым) *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии: Сб. научн. тр.* 2006. Вып. XII. С. 641-660.

4. Руда Ю. Грецька громада Бердянська в епоху реформ другої половини XIX ст. *Грецьке підприємництво і торгівля у Північному Причорномор'ї XVIII–XIX ст. Збірник наукових статей.* К.: Інститут історії України НАН України, 2012. С. 151-156.

5. Радіонова Ю. А. Громадська діяльність М. М. Аркаса в історіографічному контексті. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету.* 2014. Вип. 38. С. 331-334.

6. Циганенко Л.Ф. Роль греків–дворян в освоєнні Південноукраїнських земель (друга половина XVIII – XIX ст.). *Культурологічний вісник Нижньої Наддніпряниці.* 2009. С 11-14.

7. Терентьева Н. О. Зміни в інфраструктурі міста Одеса внаслідок благодійної та громадської діяльності грецьких купців (на прикладі родин Маразлі та Родоканакі. XIX ст.). *Історико-географічні дослідження в Україні.* Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. № 9. С. 439-451.

8. Акчешаш А.В. Грецька династія Захаріаді: від величі до депортації. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету.* 2019. Вип. 40. С. 7-15.

9. Тарнакин В. *Бессарабские истории.* Кишинев : Pontos, 2011. (F.E.-P. «Tipogr.Centralr»). 300 с.

УДК 930.2.070:659:131.1(470+571) “1900/1917”

**FEATURES OF ADVERTISEMENTS IN SOME LOCAL PERIODICALS OF
THE SOUTH OF UKRAINE OF THE XIX CENTURY**

Iryna Druzhkova¹

**ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМНИХ ОГОЛОШЕНЬ У ДЕЯКИХ МІСЦЕВИХ
ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ XIX СТ.**

Ірина Дружкова¹

Анотація. *Стаття присвячена рекламі, яку містили видання Російської імперії початку XX ст., а саме у галузевому виданні одеської біржі «Торгово-промислово-економічне обозрение». Зазначене видання має різні варіанти рекламних оголошень. Відповідно реклама принципово відрізняється в бік утилітаризму. У всіх рекламних оголошеннях присутні певні кліше. Рекламні оголошення чітко спрямовані на аудиторію але й сама реклама та її стереотипи впливають на читача.*

Ключові слова: *реклама, рекламні оголошення, «Торгово-промислово-економічне обозрение».*

Summary. *The article is devoted to advertising, which was contained in the publications of the Russian Empire in the early twentieth century, namely in the branch edition of the Odessa Stock Exchange «Trade and Industrial Review». This publication has different versions of advertisements. Accordingly, advertising is fundamentally different in the direction of utilitarianism. There are certain clichés in all advertisements. Advertisements are clearly aimed at the audience, but the advertising itself and its stereotypes affect the reader.*

Key-words: *advertising, advertisements, «Commercial and industrial review».*

У період XIX ст. на Півдні України значно зростає процес створення та розміщення реклами. Блок рекламної інформації навіть в загальнополітичних виданнях поступово збільшується до половини загального обсягу. Реклама виходить на перші шпальти, відтісняючи на внутрішні навіть самі суспільно значущі новини. Як правило, вона займає одну третину першої смуги, але

¹ PhD., Associate Professor Department of Sociology Philosophy and Law, Odessa National Academy of Food Technology; ResearcherID: E-6496-2017, ORCID: 0000-0002-7934-5057

¹ Кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології, філософії та права, Одеська національна академія харчових технологій, ResearcherID: E-6496-2017, ORCID: 0000-0002-7934-5057

VII Дунайські наукові читання

трапляється – всю цілком А. П. Кисельов призводить показове «Керівництво для типографщика», видане в 1874 році, де говорилося: «Щоб визначити простір для літературної частини, потрібно спочатку зверстати оголошення і згідно залишився місця додати або відняти статті »

Російські дореволюційні реклами торгово-промислового напряму виготовлення відрізняються предметністю та натуралізмом: вважається, що чим наглядніше рекламне зображення, тим більшим оновленням можуть бути залучені покупці. Тож тому на плакатах останніх років XIX століття можна дізнатися або просто рекламується товар, або людина з товаром. Відповідно, вибір пола і віку рекламного персоналу залежить від товарної категорії. Детальніше, як правило, з'являлися в рекламі кондитерських виробів (не враховуючи товари для дітей).

За свідченнями дослідників, на цей період – вищого підйому капіталістичної економіки в Російській імперії – падає розквіт реклами, пов'язаний з ростом її доходів. Специфічний колорит набуває з 70-х рр. XIX ст. і інший вид рекламної продукції – прейскуранти та каталоги, перш за все, зброї. Нерідко вони містили звернення власника фабрики до потенційних покупців і тим, хто вже зробив покупку.

Російська реклама кінця XIX – початку XX ст. характеризується поєднанням декількох стилів: так званого російського стилю, стилю модерн і кітчевою реклами, кожен з яких має свої особливості й характеристики, але, незважаючи на відмінність модерну від російського стилю, в них є й спільні риси. На практиці вони нерідко поєднувалися, створюючи особливий «комерційний» стиль (багата орнаментация, звернення до російського фольклору, солодкуватість (діти – ангели, жінки – красуні); культ краси, естетична, а не соціальна орієнтація; східна екзотика (наприклад, на плакатах, що пропагували тютюнові вироби, курцями найчастіше зображувалися африканець з сигарою, араб з трубкою і циганка з цигаркою); невинуватана романтизація товарів, нерідко шкідливих для здоров'я, особливо в надлишкові кількості (вино, тютюн). Персоніфіковані образи в рекламі завжди гранично узагальнені, стереотиповані [5].

Швидке економічне зростання на теренах як Наддніпрянської України, так і Російської імперії, що відбувалося напередодні Першої світової війни, посилювало інтерес тогочасної преси до економічної проблематики.

Тому не дивно, що саме в цей час – 1912 року – з'явився друкований орган одеської біржі, що мав назву «Торгово-промышленное обозрение». Він виходив кожного тижня по понеділках. До часопису додавалися торговельні бюлетені (щоденні) з цінами на зерно, фрукти та інші відомості. Відповідальним редактором щотижневика був секретар біржового комітету Ф. К. Булатович. Передплата видання на рік становила 6 карб., й вважалася досить високою, але, з урахуванням його користі для торговельної та фінансово-промислової еліти, цілком виправданою. В бібліотеках Одеси нам, на жаль, не вдалося знайти номерів цього часопису. В

колекції одеського краєзнавця Т. І. Максимовича перебуває шість примірників цього видання, а саме номери 5, 10, 14, 15, 16 та 17 за 1912 рік [3, с. 187]

Більшість матеріалів «Торгово-промислового обозрения» так чи інакше торкалися «хлібної» торгівлі (торгівлі зерном) та всього пов'язаного з нею, що цілком закономірно, оскільки через одеську біржу й відбувався продаж зерна, борошна та інших товарів закордон.

Не зважаючи на те, що в основному часопис був присвячений проблемам місцевого зернового ринку та транспортуванню товарів на закордонні ринки збуту, інколи з'являлися матеріали й іншої тематики та гатунку. Зустрічалися матеріали рекламного характеру: так Російське товариство пароплавства і торгівлі (РТПіТ) надавало до «Торгово-промислового обозрения» інформацію про напрями сполучень між портами, які товариство здійснює внутрішніми лініями та закордонними шляхами. Товариство здійснювало термінові поштово-пасажирські та вантажні внутрішні сполучення за Кримсько-Кавказьським, Миколаївським, Херсонським та Дніпровським напрямками. З реклами можна дізнатися, що флот РТПіТ становив 39 поштово-пасажирських, 6 товаро-пасажирських, 24 вантажних, 7 буксирних пароплавів, водотоннажність яких становила 211,5 тис. тон [10, с. 1]. Схожу інформацію надавало про себе й Дунайське пароплавство, що здійснювало рейси за напрямками – Одеса-Галац, Добрудзький, Рені-Кладовський, Батум-Галац та Прутський [10, с. 2]. Притому обидва товариства друкували свою рекламу майже в кожному номері. Значно менше згадувався ще один перевізник, а саме Австрійський Ллойд з його напрямком Одеса, Константинополь, Трієст, Венеція.

Страхове товариство Руський Ллойд друкувало свою рекламу ненабагато менше ніж РТПіТ. Головним агентом товариства з правлінням у Санкт-Петербурзі та відділенням у Одесі був Е. Г. Ройзман, який працював у Азовсько-Донському комерційному банку. Рекламували себе й відомі банківські установи, як-то Одеський купецький банк, Сибірський торговий банк, Бессарабсько-Таврійський земельний банк. Крім того, подавалася інформація на правах реклами, а саме: друкувалися баланси банків, зобов'язані друкувати власні баланси у державних виданнях. Цікаво, що банки часто себе позиціонували більш як представники або агенти значних фірм та виробництв, аніж свої кредитно-фінансові можливості. Наприклад, Одеський купецький банк заявляв про себе як представника заводів від Миколаєва до Канади, від Риги до Британії та інших, де виробляли культиватори, плуги, сіялки та інші машини для заготівлі й обробки сільськогосподарської продукції [12, с. 20].

Крім того, рекламувався телеграфний ключ – «universal» code Михайла Гасоха. Телеграфним ключем називали будь-який перемикач, що використовувався для передавання знаків азбуки Морзе. Такі ключі використовувалися у всіх видах ручної телеграфії. Тобто, ідея полягала в наступному: хто володіє інформацією, той володіє світом і відігравала неабияку роль. Завдяки телеграфному апарату можна

VII Дунайські наукові читання

було прискорити обмін інформацією про зміни цін за кордоном, що звичайно могло допомогти в грі на Біржі [11, с. 19]. Зустрічається також реклама виробництв, однак її замало. Так, друкувалася реклама оптового магазину під назвою «Склад технічних та залізних товарів і фабрика металевих виробів П. Вінника». Склад продавав, а також виробляв запасні частини для пароплавів, заводів та млинів. Юридична адреса магазину: вул. Грецька 23.

До речі, лише у двох рекламах зустрічаються малюнки. Всі інші – звичайні оголошення, і лише у декількох фірм цікавим є оздоблення рамок, як-то у вже названих Австрійського Ллойда, Телеграфного ключа М. Гасоха, Страхового товариства «Россія», Руського Ллода та Чорноморського товариства Взаємного страхування судновласників. Всі ці рамки були оригінальними для кожного оголошення та виконані в модному тоді стилі модерн [12, с. 19-20]. Малюнки на виробничу тематику фактично є лише у двох рекламах: магазину П. Вінника та одеського відділення Чавуноливарного заводу, фабрики і складу машин для млинів Якова Петриківського [2, с. 109].

Цікавою для сучасної людини є реклама Чорноморського товариства Взаємного страхування судновласників. Товариство було створене в 1905 р., управління знаходилося в Одесі, за адресою вул. Дерibasівська, буд. 5. Товариство надавало послуги: «1. Кол лективное страхование рабочих и служащих от несчастных случаев на судоходных предприятиях, судовые команды по выгрузке, нагрузке и перегрузке, по сплаву леса, тяге судов бечевкой; содержание паромов и перевозов, а также землечерпальные работы. 2. Морские и речные страхования судов CASCO» [11, с. 2]. CASCO – страхування, об'єктом якого є засоби транспорту. Головними ризиками є пошкодження, знищення транспортного засобу, збиток, зумовлений пошкодженням або конструктивним знищенням корпусу судна, і не займається страхуванням пасажирів, майна, що перевозиться, чи екіпажу. Притому під судном мається на увазі каркас чи корпус судна без оснащення, щогл, вітрил, рей та такелажу [3, с. 195].

У дизайні приватних оголошень простежується диференційований підхід – залежно від цілей замовника і його фінансових можливостей. Поряд з рубричною рекламою послуг, в рівному обсязі публікуються оголошення, укладені в окремі рамки.

Формування престижного образу – найбільш експлуатований принцип в естетиці реклами 60-80-х років. І нарешті, важливою прикметою рекламного менеджменту стала поява безкоштовних листків оголошень [4, с. 127].

У рекламних оголошеннях присутні певні кліше: для товарів сільського господарства завжди вживаються фрази про наявність нагород, участь у виставках, конкурсах; важливість, новизну, технічну досконалість; наявність знижок, пільг.

Загалом, вказані видання надавали досить різноманітну інформацію з багатьох питань, що торкалися найважливіших сторін соціально-економічного та культурного

Збірник наукових праць

життя країни. Видання дуже різні, орієнтовані на різну цільову аудиторію й тому з дуже різними варіантами рекламних оголошень. Звісно, що через особливості галузевого видання в першу чергу увага приділялася експорту зерна та іншим питанням, пов'язаним з експортом. Відповідно й рекламні оголошення принципово відрізняються в бік утилітаризму.

Рекламні оголошення були чітко припасовані до власної аудиторії, але й сама реклама та її стереотипи впливали на читача.

Джерела та література

1. Динерштейн Е. А. «Фабрикант» читателей А. Ф. Маркс Е. А. Динерштейн. М., 1986. URL: http://imwerden.de/pdf/dinerstein_fabrikant_chitatelej_marks_1986_text.pdf
2. Дружкова І.С. «Торгово-промышленное обозрение» як джерело соціально-економічного та культурного життя Одеса (з колекції Т.Максимюка). *Вісник Одеського історико-краєзнавчо-го музею*. № 15. Одеса, 2016. С. 106-110.
3. Дружкова І. С. Читацька аудиторія як визначальний фактор рекламних оголошень (на прикладі деяких видань Російської імперії початку ХХ ст. *Записки історичного факультету*. 2018(29). С. 186-98.
4. Історія реклами : конспект лекцій / укладач Н. С. Подоляка. Суми : Сумський державний університет, 2015. 193 с.
5. Липпман У. Общественное мнение. М., 2004. 384 с.
6. Материалы для статистики Материалы для статистики газетного и журнального дела в России за 1868 год. СПб. 1870.
7. Музыкант В. Л. Реклама и PR-технологии. М., 2002. 688 с.
8. Панкратов, Ф. Г. Рекламная деятельность. М., 2000.
9. Терещук О. Особливості розвитку реклами у газеті «Свобода» на злімі століть (1893-1923pp.). URL: <http://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/fahovi-vydannya/zbirnyk-prats-ndi-presoznavstva/zb2018/zb2018tereshhuko/>
10. ТПО. 1912. № 14 – Русское общество пароходства и торговли. ТПО. 1912. № 14. 9 апреля. С. 1-2.
11. ТПО. 1912. № 15 – Телеграфный ключ. ТПО. 1912. № 15. 16 апреля. С. 19-20.
12. ТПО. 1912. № 15. – Торгово-промышленное обозрение. 1912. № 16. 23 апреля. С.19-20.
13. Ученова В. В., Старых Н. В., 2003 – Ученова В. В., Старых Н. В. История рекламы, или Метаморфозы рекламного образа. М., 1999. 336с.
14. Яковенко О. З чого починалась українська реклама...Амнезія. URL: <https://amnesia.in.ua/reklama>

**CHARITABLE ACTIVITY OF FOREIGN NOBLES OF BESSARABIA
DURING THE MILITARY CONFLICTS OF THE MID-XIX – EARLY XX
CENTURY**

Natalia Moroshan¹

**БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДВОРЯН-ІНОЗЕМЦІВ БЕССАРАБІЇ
В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ
СЕРЕДИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.**

Наталя Морошан¹

Abstract. *The article examines the charitable activities of Bessarabian nobles of foreign origin during the military conflicts of the mid-nineteenth – early twentieth century. The directions, forms and scales of financial and material assistance of the army from foreign aristocrats are analyzed.*

Key words: *nobility, Bessarabia, Eastern war, Russian-Turkish war of 1877-1878, Russian-Japanese war.*

Анотація. *У статті досліджено добродійну діяльність бессарабських дворян іноземного походження в період військових конфліктів середини ХІХ – початку ХХ ст. Проаналізовано напрямки, форми і масштаби фінансової та матеріальної допомоги армії з боку аристократів-іноземців.*

Ключові слова: *дворянство, Бессарабія, Східна війна, російсько-турецька війна 1877-1878 рр., російсько-японська війна.*

Вивчення благодійної діяльності дворян середини ХІХ – початку ХХ ст. є одним з важливих завдань сучасної історіографії. Особливу актуальність тематика набуває при аналізі переломних епох, якими виступали періоди війн. Саме в такий час, коли змінюються соціально-економічні та моральні орієнтири, населенню доводиться шукати своє місце в нових реаліях. Сьогодні, без всебічного аналізу внеску дворянського стану в справу допомоги армії та постраждалим, неможливо повноцінно уявити тогочасне соціально-економічне, політичне і культурне життя держави. В практичному плані дослідження добродійності представників нобілітету є важливим досвідом благодійної діяльності для сучасної української еліти.

¹ PhD, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601, E-mail: nvolkanova@gmail.com; ORCID 0000-0001-9965-1388.

¹ Кандидат історичних наук, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, E-mail: nvolkanova@gmail.com; ORCID 0000-0001-9965-1388.

На середину XIX – початок XX ст. припав час трьох масштабних збройних конфліктів в Російській імперії – Східна (Кримська) війна 1853-1856 рр., російсько-турецька війна 1877-1878 рр., російсько-японська війна 1904-1905 рр. Під час розгортання кожної військової компанії на перший план виступала важлива соціальна проблема – надання допомоги воїнам та їхнім родинам. Держава, у свою чергу, не змогла впоратися з такою кількістю людей, які потребували підтримки. Тому незмінним помічником в цій справі виступало населення країни. За розмірами доброчинності перше місце займали представники заможних дворянських родів. Безпосередню участь в цій справі взяли бессарабські аристократи іноземного походження.

Формування бессарабського дворянства мало декілька джерел. Значна частина аристократів походила з місцевої молдовської знаті; серед інших – представники нобілітету іноземного походження, зокрема: німці, греки, росіяни, італійці, французи, вірмени, поляки та інші. Деякі дворяни переселялися на південноукраїнські землі за запрошенням царського уряду, інші за власним бажанням.

Аналіз досліджень останніх років свідчить, що різні аспекти діяльності представників дворянських родів Бессарабії періоду XIX – XX ст. знайшли достатнє висвітлення у науковій літературі. Зокрема, вітчизняні історики в своїх роботах аналізують правові засади оформлення дворянства Бессарабії, особливості його нобілітації та внутрішньої стратифікації (Л. Циганенко [1]), доброчинну, підприємницьку і торгово-фінансову діяльність (Н. Гончарова [2], М. Башли [3]). Однак, слід відзначити, що є певне коло питань, які сьогодні залишилися поза увагою науковців та потребують детального вивчення. Метою даної статті є висвітлення напрямків, форм і масштабів благодійної діяльності дворян-іноземців Бессарабії в період військових конфліктів середини XIX – початку XX ст.

На бессарабських теренах в результаті міграцій та переселень протягом багатьох століть склалася поліетнічна структура суспільства. Неможливо недооцінювати внесок представників окремих дворянських родів: вони займали ключові посади в управлінні краєм, передові позиції в благодійній діяльності протягом досліджуваного періоду.

Серед бессарабських дворян почесне місце посідав дворянській рід Крупенських. Він походив від поляків, які осіли в Молдавському князівстві, де нажили великі статки та стали однією з найбагатших родин краю. Саме з цієї родини вийшли два російських дипломати, два депутати Державної Думи, три губернських предводителі дворянства [4, с. 66-67]. Багато представників цього роду були доброчинцями. В середині XIX ст. видатною представницею роду була Софія Крупенська. Про неї нам відомо небагато: у 1848 р. вийшла заміж за Георгія Крупенського, а у 1864 р. у 35-річному віці залишилася вдовою із шістьма синами. В період Східної війни активно жертвувала кошти та здійснювала іншу допомогу.

VII Дунайські наукові читання

Так, у 1854 р. вона передала з власного господарства для армії 36 волів, а у 1855 р. – 1 000 руб. на потреби державного ополчення. Це була найбільша пожертва цього періоду з поміж бессарабських аристократів [5, арк. 191-192]. У період російсько-японської війни Г. Крупенська передала у тимчасове користування військам 281 десятину землі, за що їй було призначено винагороду в розмірі 3 000 руб., від якої дворянка відмовилися [6].

Відомим добродійцем періоду Східної війни був бессарабський предводитель дворянства Є.О. Бальш. Народився у м. Ясси, в сім'ї знатного молдовського боярина, володів 14 500 десятинами землі. Єгор Олександрович отримав освіту за кордоном, мав чин надвірного радника. У 1830-1832 рр. працював секретарем російського уряду в Греції. У 1845 р. заснував у м. Кишинів дитячий притулок, який був першим в Бессарабії приватним благодійним закладом [7, с. 66-67]. Під час війни 1853-1856 рр. Є. Бальш перебував на посаді обласного предводителя дворянства. Він не лише організовував та координував усю благодійну діяльність дворян краю, а й особисто жертвував гроші та коней на потреби армії. Імператор 3 серпня 1853 р. оголосив подяку Бальшу в числі інших бессарабських дворян за постачання армії кінями. Окремо, у 1855 р. Єгор Олександрович перерахував 200 руб. на державне ополчення. За такі щедрі пожертви 4 березня 1855 р. був нагороджений орденом Св. Ганни II ступеня «За допомогу армії в умовах військового часу» [8, арк. 237].

Не менш відомим філантропом був дворянин-молдованин – М.З. Стамо. Микола Захарович мав у володінні 2 700 десятин землі в Сорокському повіті. Здобувши освіту в Рішельєвському ліцеї, в 1846 р. розпочав кар'єру з чину губерньського секретаря, а в 1862 р. дослужився до надвірного радника. У 1860 р. був обраний Хотинським земським начальником. Під час війни Микола Захарович активно жертвував гроші для армії та флоту, зокрема, у 1856 р. перерахував 20 руб. морським воїнам і їх родинам, які втратили майно в Севастополі. Окрім цього, передав 1 вола на потреби військовослужбовців. За свою активну добродійну діяльність був нагороджений бронзовою медаллю на Андріївській стрічці «В пам'ять війни 1853-1856 років» [9, арк. 3-8].

Представником відомої молдовської дворянської родини у краї був Віктор Іванович Лазо, який володів 3 000 десятин землі в Оргеєвському повіті. Освіту здобув в Рішельєвському ліцеї, в 1844 р. розпочав кар'єру в дворянських зборах на посаді наглядача «...за правильною поведінкою мешканців Оргеєвського повіту». У 1849 р. був обраний почесним попечителем Ізмаїльського повітового училища та щорічно жертвував на його потреби 100 руб. У 1853 р. був переведений попечителем до м. Кишинів. За добродійну роботу в 1871 р. отримав чин колезького асесора. Був одружений на відомій дворянці Олені Руссо [9, арк. 75-79]. Віктор Іванович разом з братом Єгором Лазо активно займалися добродійною діяльністю у період війни 1853-1856 рр. Так, на облаштування стаєнь в

Бессарабській області вони пожертвували 2 сажени соломи та 8 саженой сіна і хмизу, окремо передали на потреби армії 2 волів. За свою ініціативну діяльність В. Лазо був удостоєний медалі «В пам'ять війни 1853-1856 років» [8, арк. 112].

Великою фігурою в період військового конфлікту 1877-1878 рр. виступав дворянин м. Кишинів Іван Іванович Семиградов. Володіння мав невеликі – 1 800 десятин землі в Сорокському повіті та кам'яний будинок в Кишиневі. Закінчивши Кишинівську обласну гімназію, з 1869 р. почав працювати в канцелярії бессарабського губернатора. У 1876 р. отримав чин губернського секретаря [10, арк. 155-158]. Під час військового конфлікту брав активну участь в організації благодійних заходів у м. Кишинів, які найчастіше проходили в Олександрівському саду. Іван Іванович безпосередньо допомагав в облаштуванні саду та підготовці проведення концертів, виставок, лотерей-алеґрі (різновид лотереї, в якій переможці визначаються відразу після придбання лотерейних квитків). Усі зібрані гроші на таких заходах перераховувалися на потреби армії. Також І.І. Семиградов жертвував фінанси військовослужбовцям, на початку 1877 р. надіслав 10 руб. до Товариства піклування про хворих і поранених воїнів, а в 1878 р. пожертвував – 8 руб. 33 коп. на облаштування інвалідного дому в м. Кишинів. Його дружина Н.Д. Семиградова також брала участь в доброчинності, наприклад, разом з іншими бессарабськими дворянками безкоштовно співала на благодійному концерті, який відбувся 27 січня 1878 р. [11].

Відомим дворянином іноземного походження ХІХ ст. був князь Михайло Кантакузін. Походив він з відомого грецького роду. Отримавши освіту в Дрезденському кадетському корпусі, розпочав військову службу артилеристом в одному з полків грецької армії, але вже у 1838 р. переїхав на службу до Росії. На початку 1840-х рр. опинившись в Бессарабії був обраний предводителем дворянства Хотинського повіту. В 1856 р. брав участь у делегації бессарабського дворянства на зустрічі з імператором Олександром ІІ. Кілька разів обирався губернським предводителем бессарабського дворянства (1857, 1860, 1863, 1869 рр.). Цю посаду він займав з перервами майже 15 років. М. Кантакузін був особисто знайомий з О.С. Пушкіним, який часто відвідував будинок князя під час свого перебування в м. Кишинів [12]. Під час російсько-турецької війни 1853-1856 рр. ним було пожертвовано 170 руб. та 10 волів на потреби державного ополчення [5, арк. 189]. Під час російсько-японської війни дружина М. Кантакузіна – княжна Ф. Кантакузіна працювала сестрою милосердя в санітарному потязі княгині Марії Павлівни [13].

Засновником видатного вірменського дворянського роду був Мірзоян Манук-бей. Він вважався одним із найбагатших людей свого часу на Балканському півострові. Державну службу розпочав при дворі турецького султана в якості дипломатичного перекладача, згодом очолив фінансове відомство Османської імперії. У 1808 р. за особливі заслуги отримав від турецького султана титул

VII Дунайські наукові читання

молдовського князя і бея (принца). В цьому ж році у м. Бухарест М. Манук-бей побудував палац, в якому пізніше відбулося підписання Бухарестського мирного договору (у 1812 р.). На початку XIX ст. почав налагоджувати зв'язки з Російською імперією, вбачаючи в ній союзника у боротьбі за права вірмен. За це турецька влада звинуватила Манук-бея в шпигунстві. Пізніше діючи в інтересах Росії проти Порти, Мірзоян домігся від Олександра I обіцянки, що Бессарабія стане притулком для жертв турецького геноциду і привіз сюди 100 вірменських сімей. За такий вчинок його прозвали «принцом вірмен». Справу батька після його смерті продовжували 6 дітей, які свого часу також брали активну участь у благодійній діяльності. Так, у 1854 р. Мурат Манук-бей передав 50 волів на потреби армії, а у 1855 р. перерахував – 304 руб. 50 коп. Його брати: Іван – пожертвував для державного ополчення 50 волів, а Еммануїл – 472 руб. 50 коп. [14, арк. 12].

Представником російського нобілітету був дійсний статський радник князь Євген Гагарін. Народився він в Москві, а дитинство провів у Італії. Виховання князя проходило в Швейцарії. В 1829-1830 рр. Є. Гагарін служив при російському посольстві в Парижі, а у середині 1830-х був призначений чиновником Міністерства закордонних справ. Після одруження в 1838 р. на Марії Олександрівні, донці Олександра Стурдзи, який належав до стародавнього молдовського боярського роду, князь Гагарін вийшов у відставку. Разом з дружиною оселився в Одесі, де займався сільським господарством. Вже у 1848 р. переїхав до Бессарабії та збудував маєток. Влітку 1855 р. Є. Гагарін разом із іншими представниками нобілітету Бессарабської області вирішив жертвувати на державне ополчення по 1 коп. з десятини землі. В такий спосіб князь зробив внесок у розмірі – 400 руб. та окремо пожертвував 140 руб. [14, арк. 27].

Представником старовинного шотландського роду виступав барон Федір Стюарт. Був одружений на племінниці великого філософа Іммануїла Канта і спочатку жив у Латвії. Пізніше переїхав навчатися в Санкт-Петербург, а після закінчення університету до Одеси. Другою дружиною барона стала Олександра, дочка князя Морuzzi, яка успадкувала частину маєтку князя з декількома селами в Бендерському повіті. У 1854 р. Федір Стюарт перерахував на потреби війська – 25 руб. [5, арк. 184]. Його син Олександр Стюарт був доктором філософії, а у 1904 р. обраний головою Бессарабського товариства дослідників природи та любителів природознавства.

Багаточисельним був бессарабський дворянський рід Леонардів. За одними даними він мав венеціанське походження, звідки у XVII ст. переселився до Константинополя, а пізніше до Бессарабії. За іншими джерелами мав давні грецькі корні з м. Епір. Засновником роду був Дмитро Леонард, який у 1758 р. переїхав до м. Ясси, де і оселився. Його син прийняв російське підданство у 1812 р. Видатним представником середини XIX ст. був надвірний радник, камер-юнкер Павло Леонард. Виступав попечителем церковнопарафіяльних шкіл Сорокського повіту,

Збірник наукових праць

Акерманського народного училища та автором цілого ряду публіцистичних творів на економічні, соціальні та зовнішньополітичні теми [15, арк. 33]. Під час російсько-японської війни земський начальник Бендерського повіту Г. Леонард виділив 200 пляшок вина на потреби діючої армії, а також запропонував додатково продати вино із зниженою на 10% (60 коп. за пляшку) ціною [16, арк. 8].

Отже, бессарабські дворяни іноземного походження під час військових конфліктів середини XIX – початку XX ст. не залишилися осторонь і разом з іншими аристократами краю здійснювали всебічну благодійну діяльність на користь армії, флоту та їхніх родин. Допомога дворян-іноземців проявлялася у фінансових і матеріальних пожертвах, організації благодійних заходів, зборі необхідних для армії речей, які згодом були відправлені в діючу армію. Дослідивши питання добродійної діяльності бессарабського нобілітету, можемо констатувати, що майже всі представники дворянських родів брали участь у допомозі армії під час військового часу.

Джерела та література

1. Циганенко Л. Ф. Дворянство Півдня України (друга половина XIX ст. – 1917 р.): монографія. Ізмаїл: СМІЛ, 2010. 384 с.
2. Гончарова Н. О. Добродійні ініціативи дворян у Бессарабській губернії. *Гуржіївські історичні читання*. 2015. Вип. 10. С. 96-98.
3. Башли М. І. Російське дворянство в історії Бессарабії (70-ті рр. XIX ст. – початок XX ст.). Матеріали десятої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Україна наукова» (24-26 грудня 2013 р.). К.: Меганом, 2013. С. 1-3.
4. Циганенко Л. Ф. Предводителі дворянства Бессарабської губернії та їх роль у системі управління краєм (перша половина XIX ст.). *Інтелігенція і влада*. 2008. Вип. 14. С. 58-68.
5. Національний архів Республіки Молдова (далі – НАРМ). Ф. 88. Оп. 1. Спр. 1391. 356 арк.
6. Бессарабские губернские ведомости. 1904. №74. 6 августа.
7. Циганенко Л. Ф. Предводителі дворянства Бессарабської губернії та їх роль у системі управління краєм (перша половина XIX ст.). *Інтелігенція і влада*. 2008. Вип. 14. С. 58-68.
8. НАРМ. Ф. 88. Оп. 1. Спр. 1408. 417 арк.
9. НАРМ. Ф. 88. Оп. 1. Спр. 1902. 213 арк.
10. НАРМ. Ф. 88. Оп. 1. Спр. 1912. 277 арк.
11. Бессарабские губернские ведомости. 1878. №2. 23 января.
12. Бессарабское дворянство. *Bessarabia*. URL: <http://www.bessarabia.ru/dvor4.htm>. Дата звернення: 22.02.2021 р.
13. Бессарабские губернские ведомости. 1904. №98. 11 октября.
14. НАРМ. Ф. 88. Оп. 1. Спр. 1443. 343 арк.

VII Дунайські наукові читання

15. Державний архів Одеської області. Ф. 1. Оп. 194. Спр. 244. 170 арк.

16. НАРМ. Ф. 88. Оп. 2. Спр. 104. 123 арк.

УДК 94«1914-1918»

DESERTION AND THE FIGHT AGAINST HIM DURING THE FIRST WORLD WAR (BASED ON MATERIALS FROM THE BESSARABIAN PROVINCE)

*Ivan Tatarinov*¹

ДЕЗЕРТИРСТВО ТА БОРОТЬБА З НИМ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (НА МАТЕРІАЛАХ БЕССАРАБСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ)

*Іван Татаринов*¹

Abstract. *The article examines the facts of desertion of soldiers of the Russian Imperial Army during the First World War, using the example of those mobilized from the Bessarabian province. On the basis of archival data and published sources, the factors and reasons that led to escapes from the front are highlighted. The activity of state institutions in search of deserters in the territory of the region is analyzed.*

Key words: *captivity, deserters, front, World War I, Bessarabia, arrest.*

Анотація. *В статті досліджуються факти дезертирства солдатів Російської імператорської армії під час Першої світової війни, на прикладі мобілізованих з Бессарабської губернії. На основі архівних даних та опублікованих джерел виділено фактори та причини, що призводили до втеч з фронту. Проаналізовано діяльність державних установ з пошуку дезертирів на території краю.*

Ключові слова: *полон, дезертири, фронт, Перша світова війна, Бессарабія, арешт.*

В роки Першої світової війни втрати на фронтах були величезними. Деякі солдати, щоб зберегти своє життя або через невміле командування потрапляли до полону, частина взагалі покидала свої військові частини та ставали дезертирами.

¹ PhD, Associate Professor, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601, Tel.: +38 (04841)51388, E-mail: tatarinoffivanevgen@gmail.com; ORCID: 0000-0002-6345-7409

¹ Кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, м.т.: +38 (04841)51388, E-mail: tatarinoffivanevgen@gmail.com; ORCID: 0000-0002-6345-7409

Були і ті, що використовувало будь-які можливість, щоб взагалі не йти на армійську службу – підробляли документи, тікали закордон, переховувалися від місцевої влади.

Стосовно втрат серед мобілізованих з Бессарабської губернії ми маємо неповну інформацію. Так, нам вдалося з'ясувати, що за 1914 – 1915 рр. втрати вбитими, пораненими та безвісті зниклими серед уродженців Бессарабії склали 223 нижчих чина [1, арк. 517]. Це за умови, що військові частини, до яких відправляли бессарабців на початковому етапі війни, не брали активної участі в бойових діях. В подальшому число загиблих та поранених значно зросло. Наприклад, списки запасних нижчих чинів, звільнених від військової служби через поранення та втрату працездатності з 1914 по 1 жовтня 1916 рр., лише по Акерманському повіту включали 1 619 чол. [2, арк. 1-41].

Нерідко, щоб повернутися додому, солдати спеціально калічили себе. Наприклад, зі 126 нижчих чинів, що прибули на лікування взимку-навесні 1915 р. до Акерманського повіту, близько 30 % мали поранення пальців або кисті правої руки. На нашу думку, такий показник можна розцінювати як самостріл або умисне членушкодження [3, арк.83].

Значна кількість солдатів через невміле командування або по своїй волі потрапляли до полону. Наприклад, на кінець війни в Німеччині та Австро-Угорщині знаходилось 393 військовослужбовці, котрі були родом з Акерманського повіту [4, арк 4-30]. Всього ж, протягом 1918 – 1919 рр. на батьківщину з німецьких та австрійських таборів для військовополонених повернулося 1 915 уродженців Бессарабії [5, с. 39].

Поряд з добровільною здачею солдатів у полон, значною проблемою для російської армії від самого початку війни було дезертирство. З повідомлень Південно-Західного фронту дізнаємося, що в період з 29 вересня по 15 грудня 1914 р. на одних лише станціях Південно-Західної залізниці було затримано 3 394 солдата. На таких залізничних станціях, як Козятин, в листопаді 1914 р. затримували до 40 осіб в день [6, с. 376].

Для жителів Бессарабії в роки Першої світової війни було характерним залишати службу з простих побутових причин. Затримані так пояснювали свій вчинок: «треба було побачити хворих батьків і отримати свою частину землі від брата»; «дружину пом'яли коні та її треба було провідати»; «дружина і маленька дитина захворіли тифом»; «просто півроку не був удома та скучив»; «отримав листа, що з позицій приїхав брат, якого не бачив з 1913 року» тощо [7, с. 106]. Необхідно зазначити, що в основному втікачі самі поверталися до своїх частин, де піддавалися арешту. В таких випадках найчастіше приймалося рішення про розгляд справи вже після війни.

Фонд «Одеський військово-окружний суд» ЦДІА України містить значну кількість справ, відкритих проти запасних та ратників, мобілізованих з Бессарабії.

VII Дунайські наукові читання

Наприклад, ратника 479-ї пішої Херсонської дружини І. Ткаченка звинувачували в невиконанні наказу унтер-офіцера О. Журавського, самовільній відлучці та продажі казенного обмундирування [8, арк. 1-76]. Рядового 40-го піхотного запасного батальйону Б. Гроссмана звинувачували в імітації хвороби з метою ухиляння від військової служби [9, арк. 1-69]. І цей перелік можна ще довго продовжувати.

Уряд та військові начальники всіма засобами вели боротьбу з дезертирством та відлучками як на фронті, так і в тилу. Вже наприкінці 1914 р. в Бессарабії вийшла постанова, що забороняла переховувати в своїх оселях нижчих чинів, що відлучилися зі своїх військових частин під виглядом звільнених у відпустку або евакуйованих з діючої армії. За порушення цього наказу винуватцям загрожувало 3 місяці ув'язнення або 3 000 руб. штрафу [10, арк. 7].

На початку 1915 р. сільським старостам губернії наказувалося інформувати про кожного пораненого військовослужбовця, що прибував з діючої армії. При цьому треба було вказувати час прибуття, категорію (дійсної служби, запасний, ратник ополчення), період призову, рік служби, з якої частини, де, коли та чим був поранений, з якого часу і де лікувався тощо. Таким чином, планувалось виявити солдатів, що самовільно залишали шпиталі та, замість повернення до своєї військової частини, тікали додому [11, арк. 21].

Щоб попередити дезертирство, влада вдавалася й до інших заходів. Так, 23 квітня 1915 р. вийшов наказ імператора про те, що у випадку втечі з військової служби, або здачі в полон без застосування зброї нижчих чинів та ратників ополчення, їх сім'ї залишалися без права на отримання продовольчого пайку від держави [12, арк. 160]. 14 травня 1915 р. на основі урядової постанови було видано відповідний циркуляр бессарабського губернатора [13, арк. 19].

В роки війни нижчі чини часто порушували передбачені процедури для відбування відпусток та проходження лікування. Про це бендерський повітовий військовий начальник інформував губернатора Бессарабії телеграмою від 26 липня 1915 р. В ній зазначалося, що багато солдатів, звільнених за хворобою та від служби в довгострокові відпустки, не з'являлися в управління для засвідчення військовим начальником. Замість цього вони відправлялись прямо додому, де й проживали без необхідних документів. Щоб не піддаватися засвідченню, багато представників нижчих чинів, котрі знаходились на лікуванні, самовільно покидали шпиталі, або тікали з санітарних потягів і також проживали вдома. Про своє прибуття вони нікого не інформували та лікувались самотужки і таємно. Також бували випадки, коли армійські чини поверталися додому прямо з позицій та проживали потай удома, відкупаючись грошима від сільської влади [14, арк. 13].

Губернатор наказав вжити рішучих заходів для перешкоджання незаконного проживання в Бессарабії солдат-втікачів. Волосні та сільські голови мали вести обов'язковий нагляд за всіма нижчими чинами, котрі прибували до населених

пунктів у відпусту або на лікування. Тих, що з'являлись без необхідного дозволу, слід було затримати та відправити в розпорядження повітового військового начальника. Посадові особи, що були помічені в приховуванні військових чинів, або в недостатньому нагляді за цим, піддавалися суворій відповідальності за законом [14, арк. 13].

Однак зазначені заходи не давали потрібних результатів. 2 серпня 1915 р. бессарабський губернатор секретною телеграмою повідомляв повітових справників та поліцмейстерів, що, «незважаючи на цілу низку зроблених розпоряджень як громадськими так і військовими властями щодо вживання суворих заходів по затриманню та відправці до військових начальників тих, хто відстав, і тих, хто самовільно залишив свої військові частини, все ж таки відлучки продовжуються» [15, арк. 17].

Було зазначено, що окремі нижчі чини проживали в містах та селах непоміченими. Причиною такого стану речей губернатор називав халатне ставлення до своїх обов'язків поліцейських чинів та представників місцевої влади. Головний начальник Одеського військового округу наказав посилити нагляд поліції та місцевих адміністрацій за військовими чинами, що проживали в населених пунктах без необхідних документів. Представники поліції та адміністрації, винні в допущенні безправного проживання військовозобов'язаних в населених пунктах, відсторонялися від служби та каралися аж до засудження [14, арк. 12].

Однак такі кроки не мали необхідного ефекту. Так, командир 42-го піхотного запасного батальйону, розквартированого в Бендерах, 2 жовтня 1915 р. скаржився представникам влади Ізмаїльського, Акерманського та Бендерського повітів, що земські начальники та сільська влада своєчасно не відповідали на його запити про молодих людей, що самовільно відлучилися зі служби та перебували в населених пунктах зазначених повітів. У зв'язку з цим комбат просив видати розпорядження про негайну затримку солдатів та відправку їх до розташування батальйону [15, арк. 81].

Нерідко новобранці тікали від військової служби, навіть не прибувши до військової частини. У зв'язку з цим чинам поліції було доручено сприяти військовій владі в охороні призовників під час їх перевезення. При цьому представникам місцевої влади під особисту відповідальність було наказано вжити заходів до затримання втікачів та передачі їх місцевим військовим начальникам. Крім того було посилено нагляд за нижніми військовими чинами, що проживали в містечках без документів. Їх, як втікачів, негайно затримувати і надавати місцевим приставам. Останній доставляв нижніх чинів до військового начальника та доповідав про, що переховували призовників. 21 жовтня 1915 р. військовий міністр повідомляв губернатора Бессарабії, що втечі нижчих чинів з команд, що йшли на поповнення діючих військ, набули загрозливих масштабів. При цьому місцеві

VII Дунайські наукові читання

адміністрації, незважаючи на вимоги окружного начальства, не вживали жодних заходів по боротьбі з цим явищем [15, арк. 47].

25 жовтня 1915 р. начальник штабу Верховного головнокомандувача повідомив керівництво Одеського військового округу, що за наявними відомостями, в селах всередині країни вже проживають чимало нижніх чинів, які виїхали зі своїх частин з різних приводів, в більшості випадків без дозволу, тому вважалися «безвісти відсутніми». З огляду на це було підготовлено прохання до керівництва МВС, щоб залучити поліцію, волосних старост, сільських старост до розшуку втікачів та відправлення їх під конвоем до повітових військових начальників. Останні були зобов'язані, після прибуття до них названих нижніх військових чинів, здавати їх в запасні батальйони для негайного повернення до діючої армії [15, арк. 84].

Бессарабська губернія була прикордонною територією Російської імперії, чим в роки війни нерідко користувалися ті, хто ухилявся від військової служби. Наприклад, 19 травня 1916 р. в Ізмаїлі було затримано С. Когана 1866 р. народження. Приводом стало вилучення військовою цензурою листа від його синів, що переховувались від військової повинності в Румунії. Як виявило слідство, С. Коган організував 8 втеч закордон для осіб єврейської національності, що ухилялися від служби в армії [16, арк. 1-52].

Деякі військові чиновники за хабарі самі сприяли ухилянню від служби тих чи інших призовників. Наприклад, Одеський військово-окружний суд з серпня 1915 р. по серпень 1916 р. вів справу по звинуваченню писаря управи бельцького повітового військового начальника І. Потапова та міщанина У. Шермана у виготовленні підробних документів з метою звільнення ратника державного ополчення М. Каліната від військової служби [17, арк. 1-165].

Протягом 1916 р. кількість втеч солдатів з фронту зростала. Як і раніше, для пошуку дезертирів на території Бессарабії, керівництвом Одеського військового округу залучались в основному місцеві адміністрації та чини поліції. Однак ефективність їх роботи залишалась низькою, незважаючи на суворі адміністративні стягнення.

Після повалення царського режиму в 1917 р. мало змінилась. Представники Тимчасового уряду вважали головною причиною дезертирства сприйняття солдатами війни як протистояння не за інтереси Батьківщини, а за інтереси самодержавства. Тому всі накази, прийняті за царської влади, скасовувались. Сподіваючись на патріотизм громадян, Тимчасовий уряд оголосив усім дезертирам, хто зявиться до 28 травня 1917 р. та запишиться до армії, амністію [18, арк. 125].

12 червня 1917 р. по Одеському військовому округу, було повідомлено, що за розпорядженням Тимчасового уряду дезертири, крім покарань за законом, будуть позбавлені виборчих прав до Установчих зборів, які мали вирішити питання

про позбавлення дезертирів ще й права на землю. Крім того, місцевій владі наказувалося терміново провести перевірку відпускних квитків всіх солдатів, що проживали по селах та скласти списоки злісних дезертирів. При цьому ті втікачі, що поверталися до лав армії оголошувались повністю відновленими в правах та звільнялися від покарань, «якщо доблесним виконанням військового обов'язку заглядять свою провину перед Батьківщиною» [18, арк. 129].

Однак, розрахунок залучити втікачів до армії, граючи на їх відчутті обов'язку, виявився хибним. Патріотичного підйому не відбулося. Тому для боротьби з дезертирами почали використовувати вже перевірені методи. Наприклад, 8 червня 1917 р. було поновлено дію постанови, що забороняла видавати продовольчі пайки сім'ям солдат-дезертирів [13, арк. 15].

21 червня 1917 р. за розпорядженням Головнокомандувача арміями О. Брусилова, на обов'язок губернських комісарів, які замінили на своїх посадах губернаторів, були покладені обов'язки по спостереженню за порядком в тилу і виконанням всіх заходів по боротьбі з дезертирством солдатів. З огляду на зміни в складі цивільних виконавчих органів, в Бессарабії на завідувача військово-судною частиною при головному постачанні Румунського фронту були покладені функції з протидії дезертирству. Для наведення порядку в тилу, О. Брусилов наказав залучати громадські установи та цивільних посадових осіб. Комісарам та чинам міліції наказувалося керуватися в боротьбі з дезертирством вказівками і циркулярами, прийнятими ще за старої влади. Обхід усіх населених пунктів з метою виявлення і затримання дезертирів рекомендувалось проводити не менше 4-х разів на місяць. Затриманих потрібно було реєструвати і передавати виключно в розпорядження найближчих військових начальників [18, арк. 108]. У випадку виявлення у кого-небудь в будинку або в квартирі дезертирів, домогосподар та квартирант за несвоєчасне повідомлення про це підлягали відповідальності за законом [18, арк. 148].

Характерною рисою розпаду армії в добу правління Тимчасового уряду стало те, що тепер видавалися накази про розшук не тільки нижніх чинів, що втекли з фронту, а й офіцерів, що не бажали повертатися на службу після відпусток. Так, в червні 1917 р. телеграма губернського виконавчого комітету повідомляла про наказ всім волосним комітетам негайно прийняти найенергійніших заходів до відправки дезертирів, а також солдатів та офіцерів, що самовільно прострочили свої відпустки, до військового начальника. Рекомендувалось до боротьби з дезертирами залучати не тільки міліцію (котра замінила царську поліцію), але і всіх громадян волості, а також військових чинів, розквартированих поблизу [18, арк. 144].

Таким чином, тяжкі умови ведення бойових дій та затяжний характер Першої світової війни сприяв процвітанню дезертирства серед військовослужбовців Російської імператорської армії. Військове командування та

VII Дунайські наукові читання

місцеві адміністрації вживали різних заходів для пошуку та покарання дезертирів. Однак, вони не завжди були ефективними, через недосконалість та корумпованість імперської державної системи. При цьому слід визнати, що незважаючи на наявні факти дезертирства та відлучок з військових частин, основна маса солдатів, призваних з Бессарабії, під час бойових дій відзначились стійкістю та вірністю обов'язку.

Джерела та література

1. Комунальна установа «Ізмаїльський архів» (далі КУІА). Ф. 403. Оп. 1. Спр. 486. 578 арк.
2. КУІА. Ф. 47. Оп. 1, Спр. 105. 41 арк.
3. КУІА. Ф. 47. Оп. 1. Спр. 96. 96 арк.
4. КУІА. Ф. 47. Оп. 1. Спр. 129. 31 арк.
5. Россия в мировой войне 1914-1918 года: (в цифрах) / предисловие П. Попов. М. : ЦСУ. Отдел военной статистики, 1925. 103 с.
6. Симмонс П. Борьба с дезертирством и добровольной сдачей в плен в русской армии в годы Первой мировой войны. *Величие и язвы Российской империи: Международный научный сборник к 50-летию О.Р. Айрапетова*. М. : ИД «Регнум», 2012. С. 378-398.
7. Репида Л.Е. Суверенная Молдова: история и современность. Кишинев : Inst. Patrimonial, 2008. 384 с.
8. Центральний державний історичний архів України (далі ЦДІАУ) Ф. 347. Оп. 1. Спр. 2859. 76 арк.
9. ЦДІАУ Ф. 347. Оп. 1. Спр. 3032. 69 арк.
10. КУІА Ф. 780. Оп. 1. Спр. 41. 113 арк.
11. КУІА Ф. 780. Оп. 1. Спр. 44. 44 арк.
12. КУІА Ф. 4. Оп. 1. Спр. 524. 321 арк.
13. КУІА Ф. 2. Оп. 1. Спр. 721. 63 арк.
14. КУІА Ф. 780. Оп. 1. Спр. 45. 16 арк.
15. КУІА Ф. 779. Оп. 1. Спр. 99. 89 арк.
16. КУІА Ф. 1007. Оп. 1. Спр. 60. 52 арк.
17. ЦДІАУ Ф. 347. Оп. 1. Спр. 3124. 165 арк.
18. КУІА Ф. 779. Оп. 1. Спр. 105. 327 арк.

**THE DEVELOPMENT OF DANUBE TOWNS
IN THE 19th and EARLY 20th CENTURY :
OVERVIEW OF DOMESTIC HISTORIOGRAPHY OF THE 21st CENTURY**

Liliia Tsyganenko¹

**РОЗВИТОК ПРИДУНАЙСЬКИХ МІСТ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст. :
ОГЛЯД ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРИОГРАФІЇ ХХІ ст.**

Лілія Циганенко¹

***Abstract.** The historiographical analysis of the scientific achievements of modern Ukrainian historians on the problems of urban development of the Danube region in the 19th and early 20th century has been carried out. The priorities of the historians' research interests have been determined. The considered material is organized into several large subgroups, proceeding from the particularity of the development of towns in the specified region.*

***Key words:** historiography, Danube towns, economy, polyethnicity, trade relations, shipping..*

***Анотація.** Проведено історіографічний аналіз наукового доробку сучасних українських істориків з проблем розвитку міст Придунайського регіону в ХІХ – на початку ХХ ст., визначено пріоритети їхніх зацікавлень. Розглянутий матеріал упорядковано в кілька великих підгруп, виходячи з специфіки розвитку міст означеного регіону.*

***Ключові слова:** історіографія, придунайські міста, економіка, поліетнічність, торгові зв'язки, пароплавання.*

Важко не погодитися з тезою В. Шандри, що «Українська історіографія дещо запізнюється із вивченням історії міста ХІХ століття» [1, с. 10]. Особливо це стосується міст і містечок Південної Бессарабії або Придунав'я, які доволі не часто стають об'єктом вивчення сучасних українських дослідників. Однак, саме придунайські міста внаслідок їх прикордонного розташування характеризувалися

¹ Professor, Doctor of History (Dr. habil), Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601, E-mail: liliatsyganenko@gmail.com; ORCID: 0000-0002-5014-9845; Researcher ID: A-8350-2018; Scopus Author ID: 57203764278.

¹ Професор, доктор історичних наук, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, E-mail: liliatsyganenko@gmail.com; ORCID: 0000-0002-5014-9845; Researcher ID: A-8350-2018; Scopus Author ID: 57203764278.

VII Дунайські наукові читання

строкатою етно-соціальною структурою населення, а наявність великих портів у регіоні дозволила відігравати містам важливу роль в становленні та розвитку економіки, торгівлі, судноплавства.

Мета статті – історіографічний аналіз наукового доробку сучасних українських істориків з проблем розвитку міст Придунайського регіону в XIX – на початку XX ст., визначення пріоритетів їхніх зацікавлень.

Цілком зрозуміло, що відмінності у темпах і характері розвитку міст на теренах сучасної України сприяли піднесенню регіональної обумовленості відповідних досліджень. Останнім часом набуває все більшої уваги з боку науковців дослідження історії розвитку міст, зокрема Південної України, невід'ємною частиною якої є придунайські землі. Серед учених, які безпосередньо займалися вивченням різних аспектів південноукраїнських міст, слід назвати В. Константінову, І. Лимана, І. Івасюк, А. Дорошеву, М. Скрипника, Л. Цибуленко тощо.

В. Константінова присвятила дослідження питанням урбанізації південноукраїнських міст другої половини XIX – початку XX ст. Урбанізація розглядається як процес міської розбудови, зростання ролі міст і поширення міського образу життя, саме тому, що Південна Україна «...згідно зі вкоріненою історіографічною традицією, вважається регіоном, який не має тривалої міської історії, і чи не всіма досягненнями на шляху урбанізації зобов'язаний цивілізаторській місії Російської імперії, а згодом – і Радянського Союзу», – констатує авторка [2, с. 5]. В монографії ретельно аналізуються питання історичних умов, типології та динаміки змін чисельності міських поселень у південноукраїнському регіоні; еволюція системи управління міськими поселеннями; економічні та соціокультурні аспекти урбанізаційних процесів у регіоні тощо.

І. Лиман, організатор та керівник спеціальної інституції для вивчення міської історії – Науково-дослідного інституту історичної урбаністики, член редколегії історико-культурного альманаху «Фронтири міста» багато уваги приділив питанням збору та збереженню містознавчих джерел, історії розвитку портових міст Бердянськ і Маріуполь [3]. Дослідниця А. Дорошева свою увагу зосередила на питаннях, пов'язаних з організацією міського самоврядування в приморських містах Півдня України. На прикладі Херсону та Миколаєва авторка з'ясувала роль органів самоврядування у розбудові міського господарства. На її погляд: «...у межах господарської політики міській владі Херсона й Миколаєва в другій половині XIX ст. вдалося реалізувати проекти щодо будівництва водогону, брукування та ремонту вулиць. ... В означений період прибутки міст збільшились у декілька разів, порівняно з першими десятиліттями XIX ст.» [4, с. 31]. Розвиваючи тему міста і ролі муніципальної влади, А. Дорошева зосередила свою увагу також на питаннях впливу транспортної інфраструктури на формування міської власності.

Досліджуючи проблему, авторка дійшла висновку, що «Міста південних губерній Російської імперії у другій половині XIX ст. набувають статусу своєрідних пунктів, які обслуговували залізничний транспорт. Серед інших до категорії таких міст (залізничних станцій) потрапили Одеса, Херсон, Миколаїв Якщо Одеське громадське управління більшою мірою піклувалося про подальше розширення інтеграції міста до загальнодержавної транспортної мережі, спираючись на свою попередню базу, то Херсонське й Миколаївське громадські управління докладали максимум зусиль для доведення своїх транспортних мереж до високого рівня» [5, с. 57].

На превеликий жаль, в згаданих дослідженнях не знайшлося місця для аналізу ситуації в придунайських містах, що скоріше за все пов'язано із специфікою державної приналежності дунайських міст-портів протягом XIX – початку XX ст. Стисло нагадаємо основні віхи в історії міст придунайського регіону. Південна Бессарабія, або Придунайський край ніколи не належали до суперурбанізованих територій нашої держави. Регіон з переважно аграрним господарчим сектором, превалюванням сільського населення над міським. Більшість міст краю розташовано поблизу річки Дунай, що обумовило їх соціально-економічний розвиток протягом всього періоду існування. До найбільш відомих міст Придунайського регіону відносяться Ізмаїл, Кілія, Рені, а також Татарбунари, Арциз, Сарата, Тарутине, Болград. Дуже стисло нагадаємо історію становлення зазначених населених пунктів у XIX – на початку XX ст.

Ізмаїл (1812-1856 рр. – Тучков) – місто розташоване на лівому березі р. Дунай на 80 км від Чорного моря. Статус міста отримав 1812 р., перетворившись на важливий торгівельний порт. З 1813 р. центр Ізмаїльського повіту Бессарабської області. У період з 1830 по 1835 рр. місто було центром Ізмаїльського градоначальства. Поразка Російської імперії в Східній (Кримській) війні призвела до зміни державного підпорядкування міста – з 1856 р. Ізмаїл у складі Молдовської, а згодом Румунської держави. За рішенням Берлінського конгресу (1878 р.) придунайські землі знову увійшли до складу Російської імперії, а Ізмаїл став повітовим центром Бессарабської губернії, зберігаючи цей статус фактично до кінця 1917 р.

Кілія – місто розкинулося на північному березі Кілійського гирла Дунаю. У XIX – на початку XX ст. – заштатне містечко Ізмаїльського повіту, за легендою засноване в IV ст. до н.е. Олександром Македонським. В місті була фортеця, яка відносилася до фортифікаційних споруд II класу. Кілія (разом з Рені) входили до складу Ізмаїльського градоначальства. Наявність власного порту, в якому в 40-50-х рр. XIX ст. було проведено реконструкцію, який дозволив налагодити тісні торгові зв'язки з дунайськими країнами. На початку XX ст. Кілія стала одним з важливих портових міст на Дунаї.

Рені (Томарово) – місто розташоване на лівому березі Дунаю, заштатне

VII Дунайські наукові читання

містечко Ізмаїльського повіту. З приєднанням до Російської імперії та включенням цих територій до загальнодержавного ринку склалися сприятливі умови для розвитку торгівлі та ремесел. Експортна торгівля відігравала важливу роль в житті містечка. У другій половині XIX – на початку XX ст. як річкове портове місто здійснювало торгівлю з чорноморськими та балканськими портами суднами Чорноморсько-Дунайського пароплавства. На початку XX ст. з Рені здійснювалися щоденні рейси до міст Одеса, Галац, Ісакча, Ізмаїл, Тулча, а місцевий порт приймав та відправляв багато іноземних суден.

Болград – місто знаходиться на східному березі озера Ялпуг. Заштатне містечко Ізмаїльського повіту було засновано на початку XIX ст. болгарськими колоністами. Вигідне розташування на перехресті торгових шляхів між Ізмаїлом і Кагулом сприяло розвитку ремесла й ярмаркової торгівлі. Однак основним заняттям місцевого населення протягом XIX – початку XX ст. залишалося землеробство, виноградарство, вівчарство.

Протягом XIX – початку XX ст. населені пункти Татарбунари, Арциз, Сарата, Тарутине мали статус центрів волосного правління.

Аналіз історичної літератури початку XXI ст. з питань історії становлення придунайських міст дозволив виділити кілька підгруп із загальною проблематикою, до яких частіше за все звертаються сучасні українські дослідники.

Перша підгрупа – це соціальна історія міст, взаємозалежність і вплив етнічної та соціальної складової міського життя. Особливо це є актуальним для придунайських міст, які відрізнялися своєю поліетнічністю та поліконфесійністю. Аналізу етнічної складової населення міст придунайського регіону присвячені наукові розвідки О. Бачинської, І. Гаврильченко, О. Балицького, Л. Циганенко, С. Майданевич, В. Дроздова тощо.

Одеська історикиня О. Бачинська в контексті колонізаційних процесів у Придунайських землях у XVIII – на початку XX ст. торкалася й питань заселення українським населенням найбільших міст регіону. Саме Українське Придунав'я науковиця вважає «...міжетнічною контактною територією, яка у своєму історичному розвитку містила чимало подій, пов'язаних із кардинальною зміною складу населення. Одна з таких змін мала місце наприкінці XVIII – початку XIX ст., коли відбулося заселення регіону носіями слов'янських та східнороманських культур – українцями, росіянами, болгарами, сербами, молдаванами, і виселення тюркомовних ногайців» [6, с. 149]. Аналізуючи етнічний склад населення Ізмаїла на початку XIX ст. О. Бачинська зазначає, що «Українські жителі становили одну з провідних груп серед тих, хто бажав оселитися в Ізмаїлі. ... Кінець XVIII – початок XIX ст. був для Придунайського регіону часом постійних міграцій населення різних етнічних і соціальних груп, ... перш ніж потрапити до міста, зокрема міста-фортеці Ізмаїл, населення зосереджувалось у селах і містечках Південної Бессарабії» [6, с. 151]. Продовжує дослідження проблеми розташування українців в

містах Бессарабії історик О. Балицький. «Як і в повітах представництво українців у містах надзвичайно коливалось. До південнобессарабського повітового міста, в якому питома вага українського етносу сягала понад 50 % відносно інших етносів, належав Акерман (53,73 %)», – зазначає дослідник [7, с. 84]. Порівнявши кількісні показники українського населення з рештою представників етнічних груп О. Балицький робить висновок, що в південно-бессарабському регіоні чітко окреслюються дві території з найбільшою концентрацією українців, серед яких чільне місце займають Аккерманський та Ізмаїльський повіти. При цьому автор констатує, що не зважаючи на досить вагомі позиції українців в містах регіону, за чисельністю вони «поступалися євреям і росіянам» [7, с. 89].

Серед розмаїття проблем, що знаходяться у полі зору дослідниці Л. Циганенко чільне місце належить питанням етнодемографічного стану міського населення Придунайського регіону. Аналізуючи кількісні та станові показники різних етнічних груп, що мешкали в містах і містечках регіону (українців, вірмен, євреїв, болгар тощо) авторка приділила увагу грецькій етнічній спільноті, зазначаючи, що «на землях Південної Бессарабії греки мешкали з давніх часів. Великий Геродот повідомляв, що поблизу Дністра мешкають елліни, яких називають тірітами (поселення Тіра на місці сучасного Білгород-Дністровського). При турках (з другої половини XV ст.), греки активно оселялися в містах і фортецях в якості чиновників або купців» [8, с. 25]. За підрахунками авторки в Ізмаїлі (Тучкові) в середині 40-х рр. XIX ст. мешкало понад 200 греків, які володіли 15 торговими лавками, 8 млинами, 2 цегляними заводами. В місті навіть існувала грецька етнічна община, що оселялася в так званому Купецькому кварталі між вулицями Нижнє-Торговою та Німецькою. До кінця XIX ст. в місті Ізмаїл мешкало понад 500 греків. Тому цілком обґрунтованим виглядає висновок Л. Циганенко про «важливість грецького сегменту в історії розвитку та становлення міст Південної Бессарабії, а з іншого, – про тісну міжетнічну співпрацю мешканців регіону в економічній сфері» [8, с. 28]. Водночас наукова розвідка А. Акчешаш, присвячена блискучій і трагічній долі грецької родини Захаріаді, яка протягом XIX ст. мешкала в м. Ізмаїл [9].

У статті В. Дроздова на підставі аналізу архівних документів, статистичних даних, матеріалів особового походження та наукових праць визначено роль молдован в етносоціальній структурі міського населення Тучкова (Ізмаїла), Кілії та Рені, а також розглянуто процеси розселення молдован та розкрито динаміку чисельності представників молдовського етносу в Придунайському регіоні. Автор стверджує, що «динаміка зростання молдовського етносу мала свою специфіку в кожному з придунайських міст. Так, у м. Кілія та м. Рені динаміка зростання молдовського населення була більш інтенсивною, ніж українського та російського» [10, с. 74].

Друга підгрупа статей об'єднана аналізом специфіки економічного життя Придунайських міст, починаючи від внеску окремих категорій містян в

VII Дунайські наукові читання

економічний розвиток (Л. Циганенко, В. Шевченко, Н. Волканова, О. Михайлов тощо) і закінчуючи визначенням значення торговельних операцій для економічного зростання добробуту придунайських міст (Т. Гончарук, А. Шевченко, А. Лень, М. Ковбатюк, О. Реєнт та інші).

Аналізуючи окремі аспекти підприємницької діяльності банкірів південноукраїнських міст у XIX – на початку XX ст. дослідниця В. Шевченко відзначала, що «свою підприємницьку діяльність банкіри організовували не лише у формі одноосібних підприємств і торгових домів. Багато з них були засновниками й учасниками міських акціонерно-пайових компаній, виконували управлінські функції або займали керівні посади в господарських об'єднаннях і асоційованих підприємствах» [11, с. 92]. Оцінюючи роль бессарабського дворянства в розвитку промисловості регіону Л. Циганенко констатує: «Дворянство, як стан в першій половині XIX ст. відіграло надважливу роль в господарському житті регіону та країни в цілому. Дворяни, як неоподаткована суспільна верства населення, виступали як привілейований стан, на якому трималась господарська система держави» [12, с. 170].

Придунайські міста відігравали важливу роль в розвитку регіональної та міжнародної торгівлі. Розташування на перехресті важливих торгових шляхів, наявність потужних портів, сприятливі природно-географічні умови – на всі ці аспекти неодноразово звертали увагу дослідники. «Включаючись у систему міжнародних економічних відносин, в умовах інтенсивного формування глобалізаційних процесів, Україна має враховувати досвід розвитку зовнішньоторговельних відносин Російській імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. Важливою складовою цього процесу була зовнішня торгівля придунайських портів, які сприяли встановленню торговельних зв'язків з центральноєвропейськими державами і активно інтегрувалися у тогочасний світовий ринок», зазначає історик А. Шевченко [13, с. 101]. Аналізуючи експорт промислової продукції через порти Півдня України дослідник А. Шевченко підкреслював особливе місце й значення дунайських портів у експорті окремих видів товару – це гас, вугілля, метал, товари сільськогосподарського призначення тощо. При цьому, як слушно зазначив автор «вивіз готової продукції не мав значного розмаху через низьку якість виробів та небажання вітчизняних комерсантів конкурувати з німецькими, англійськими та австрійськими виробниками» [14, с. 81]. Історик В. Тимченко зосередив увагу на розвитку торговельного мореплавства між північно-причорноморськими регіонами Російської імперії та Туреччиною в середині XVIII – середині XIX ст. [15].

Наявність в Південній Бессарабії потужної артерії у вигляді річки Дунай багато в чому обумовила й особливості економічного розвитку придунайських міст, концентрацію уваги дослідників на різноманітних аспектах дунайської торгівлі та діяльності пароплавних компаній в регіоні. Професор Т. Гончарук, присвятив

чимало своїх розробок саме питанням організації транзитної торгівлі через дунайські порти, а також аналізу діяльності російської влади щодо використання дунайських можливостей в міжнародній торгівлі. Підкреслюючи особистий внесок керівників регіону (С. Тучкова, М. Воронцова) в питаннях реалізації амбітних планів імперії, автор наголошував: «протягом 1820-1830-х рр. російськими чиновниками та військовими було розроблено низку пропозицій щодо покращення стану торгівлі та судноплавства на Дунаї, в тому числі через дунайські порти. ... Деякі з проблем, вирішення яких пропонували місцеві чиновники першої половини ХІХ ст., залишаються важливими і сьогодні» [16, с. 43].

Отже, слід зазначити, що незважаючи на наявність архівних джерел та статистичних даних, доволі значного масиву наукових праць з питань становлення й розвитку Придунайських міст у ХІХ – на початку ХХ ст., активізацію процесу накопичення знань і фактографічних даних, перед сучасними українськими істориками постає ще багато актуальних питань, які потребують наукової уваги та концептуальних узагальнень.

Джерела та література

1. Шандра В. Українське місто у складі Російської імперії ХІХ ст. : огляд сучасної вітчизняної історіографії. *Від мурів до бульварів : творення модерного міста в Україні : (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.)* / [Н. І. Бацак, О. Л. Вільшанська, Т. В. Водотика, ... В. С. Шандра та ін. ; відп. ред. О. П. Реєнт] ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. Київ : Інститут історії України НАН України, 2019. С. 10-26.
2. Константинова В.М. Урбанізація: південноукраїнський вимір (1861 – 1904 роки). Запоріжжя: АА Тандем, 2010. 596 с.
3. Лыман И.И., Константинова В.Н. Историческая урбанистика и городское краеведение: соотношение понятий и историография. *Рудный каласынын 55-жылдыгына арналган аймактык гылыми-практикалык конференция енебктеринин жинагы*. Рудный: Рудный индустриалдык институты, 2012. С. 40-51.
4. Дорошева А. О. Участь органів самоврядування Херсона та Миколаєва в розбудові міського господарства в другій половині ХІХ ст. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*. 2015. № 5. С. 27-32. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnui_2015_5_7.
5. Дорошева А. О. Вплив транспортної інфраструктури на формування муніципальної власності Півдня України (друга половина ХІХ століття). *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2016. Вип. 34. С. 54-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvidgu_2016_34_11.

VII Дунайські наукові читання

6. Бачинська О.А. Етносоціальний склад і шляхи міграцій населення Придунайського регіону кінця XVIII – початку XIX століть (на прикладі міста-фортеці Ізмаїл). *Надчорномор'я: студії з історії та археології (з IX ст. до н.е. по XIX ст. н.е.)*. К.: Інститут історії України НАН України, 2008. Вип. 1. С. 149-156.

7. Балицький О. Ю. Українці в містах Бессарабії наприкінці XIX ст. *Записки історичного факультету*. 2011. Вип. 21. С. 82-92.

8. Циганенко Л.Ф. Греки в Південній Бессарабії в XIX ст. *Наукові записки з української історії*. Вип. 36. 2015. С. 24-29.

9. Акчешаш А.В. Грецька династія Захаріаді: від величі до депортації. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету : збірник наукових праць. Серія «Історичні науки»*. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2019. Вип. 40. С. 7-15.

10. Дроздов В. Чисельність молдовського населення придунайських міст у першій половині XIX ст. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету : збірник наукових праць. Серія «Історичні науки»*. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2020. Вип. 46. С.67-76.

11. Шевченко В.В. Підприємницька діяльність банкірів Півдня України (XIX – початок XX ст.): окремі аспекти. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.:* збірник наукових праць. 2008. Вип. 14. С. 88-96.

12. Циганенко Л.Ф. Вплив дворянських родин Бессарабії на економічний розвиток краю (перша половина XIX ст.). *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.:* Зб. наук. пр. 2008. Вип. 15. С. 158-174.

13. Шевченко А. М. Придунав'є у міжнародній торгівлі Росії (кінець XIX – початок XX ст.). *Культура народів Причорномор'я*. 2009. № 152. С. 101-103.

14. Шевченко А. М. Експорт промислової продукції з портів Півдня України наприкінці XIX – на початку XX ст. *Інтелігенція і влада. Серія : Історія*. 2009. Вип. 16. С. 75-82.

15. Тимченко В.М. Розвиток торговельного мореплавства між північнопричорноморськими регіонами Російської імперії та Туреччиною (1774 – 1853 рр.). *Український історичний журнал*. 2009. № 2. С. 66-77.

16. Гончарук Т.Г. Проекти організації транзитної торгівлі через дунайські порти Російської імперії у 1820 – 1830-х. рр. *Інтелігенція і влада. Серія : Історія*. 2009. Вип. 15. С. 32-45.

TRANSLATION OF VOCABULARY OF ORTHODOX CHURCH IN
INTERCULTURAL COMMUNICATION

*Tetiana Shylyaiava*¹

ПЕРЕКЛАД ЛЕКСИКИ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ
В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

*Тетяна Шиліяєва*¹

Abstract. *The article focuses on intercultural communication in the religious context. It studies the ways of rendering the vocabulary of Russian and Ukrainian Orthodox churches in the English-language intercultural communication. We investigated the use of Orthodox vocabulary on the English-language websites of Orthodox churches of Romania, Greece, the USA and Canada, as well as on Facebook. The peculiarities of translating xenonyms in the process of borrowing some orthodox terms are described.*

Key words: *borrowing, intercultural communication, orthodox vocabulary, religious discourse, translation, xenonym.*

Анотація. *У статті зосереджено увагу на міжкультурному спілкуванні в релігійному контексті. Вивчаються шляхи перекладу словникового складу російської та української православних церков в англomовній міжкультурній комунікації. Ми досліджували використання православної лексики на англomовних веб-сайтах православних церков Румунії, Греції, США та Канади, а також у Facebook. Описані особливості перекладу ксенонімів у процесі запозичення деяких православних термінів.*

Ключові слова: *запозичення, міжкультурна комунікація, переклад, православна лексика, релігійний дискурс, ксенонім.*

American anthropologist Edward T. Hall was the first to use the name «intercultural communication» in his book *The Silent Language* in 1959. His first target audience comprised American diplomats and development personnel whose intercultural skills had to be improved. Developing his ideas about the relationship between culture and communication, Hall came to the conclusion that learning culture was necessary.

¹ *Lecturer, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, Ukraine, 68601, Tel.: +38(04841)51388. E-mail: izm.tatyana1965@gmail.com*

¹ *Викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська обл., 68601, м.м.: +38(04841)51388. E-mail: izm.tatyana1965@gmail.com*

VII Дунайські наукові читання

The study of intercultural communication has developed and matured as an academic field with its own theory building. Intercultural communication is defined as situated communication between individuals or groups of different linguistic and cultural origins. Mass media and the Internet created a new type of social communication due to which different peoples and nations come to a better understanding. The church has a positive attitude to advancements in the field of mass media and tries to make the best use of them [1, p. 23]. The communicative function of religion is realized with the help of mass media communication. The process of virtualization involves all Christian churches including the Orthodox Church wide-spread in the Danube region.

Our investigation focuses on intercultural communication in the religious context. The objective of the article is to describe the ways of rendering the vocabulary of Russian and Ukrainian Orthodox churches in English intercultural communication. As the material of our investigation we used the social networking sites and the groups of ROCOR (the Russian Orthodox Church Outside of Russia), ROCA (the Russian Orthodox Church Abroad) on Facebook as well as the web pages of orthodox churches in America, including the Romanian Orthodox Episcopate of America (<https://www.roea.org>).

Christianity, like no other religion, has had a great influence on the development of world civilization. For many centuries, the Bible has remained one of the main sources shaping the outlook of a large part of the planet's inhabitants. Biblical quotations became the so called «winged expressions», or catch phrases, biblical plots were the source of inspiration for many creators of artistic works. Biblical phrases have been included into phraseological dictionaries of languages and have become the foundation of international phraseological vocabulary [2, p. 28].

V. Kabakchi considers that the English language has been developed very little in connection with the orthodox vocabulary of foreign churches [3, c. 6]. I.V. Korunets, V.V. Kabakchi, T.A.Kazakova and other linguists studied the ways of translating specific nationally-coloured vocabulary units from Ukrainian or Russian into English. V.V. Kabakchi calls these vocabulary units xenonyms. Xenonyms are names of specific elements of the foreign culture in question used only inside the place, group, or linguistic community. V.V. Kabakchi proposes to consider xenonyms as “quasi terms”, he refers them to an autonomous lexical layer that is located on the periphery of the vocabulary very close to scientific and technical terminology [4, p. 35]. Translation of this vocabulary has always posed problems at a practical level. Searching for an adequate translation is sometimes quite complicated because there are no universal reference books and many of the orthodox terms are not registered in translation dictionaries.

There are orthodox xenonyms which are already included in the dictionaries and form the basis of the English description of the Russian Orthodox Church (ROC), and they are of special interest to us. Such English-speaking xenonyms include the following: *Cyrillic*, *D(o)ukhobor*, *eparchy*, *Glagolite / Glagolitsa*, *Kulich*, *Molokan*, *Old Believer*,

Old Church Slavonic, Old Ritualist, Onion Dome, Patriarch, Raskol, raskolnik, Skoptsy, sobor, starets.

As we see, the list of these words is short and not completed, which reflects the modern stage of mastering the English language counterparts of Orthodox xenonyms. Translating texts of the religious discourse is not an easy task. One of the problems a translator can face arises from the fact that some words or phrases denoting objects, facts, phenomena, etc. are so deeply rooted in the source culture and so specific (and perhaps exclusive or unique) to the culture that produced them that they have no equivalent in the target culture, be it because they are unknown, or because they have not been yet codified in the target language. When discussing the problems of correspondence in translation, E. Nida writes that «differences between cultures may cause more severe complications for the translator than do differences in language structure» [5, p.130].

One of the ways of translation of religious xenonyms is the so called direct borrowing or translation by means of transcription or transliteration. The following words can exemplify this way of translation: *Vladyka, sobor, tomos, panikhida, skete, litia, moleben, Edinoversti, lampada, kliros, trapeza, typikon, riassa, Pascha.*

Vladyka served a panikhida at the grave and returned to the car. Instead of Liturgy, they would usually serve a moleben dedicated to the feast of the day.

This way of translation can be found most often in special English texts addressed to the reader experienced in Orthodox topics. Some of the words are of Greek origin and are a result of the secondary xenonymic naming which is established between the xenonyms of different languages originating from one etymon. Greek is the language of the New Testament and the church service in most of the Eastern Orthodox churches. Such words as *acathistus / akathist, apocrypha, autocephalous, canon, eucharist, episcopate, diaconate, liturgy, tropar, Typikon, prokeimenon, litany, kamilavka, synod, prelest* and many others originated from Greek.

Fr. Paul pointed me to the vestments set aside for me, and then once again tried to find a kamilavka that was large enough for my head – but once again, there were none big enough. Prelest is a false spiritual state, a spiritual illness, «a wounding of human nature by falsehood» — St. Ignatius Brianchaninov.”

Some of the words translated by a direct borrowing are grammatically unassimilated and have the plural endings peculiar for the source language: *stihiri, irmosy, Edinoversti, klirosi.*

There can be two klirosi – right and left, but usually there’s one. Edinoversti approach the Divine services very tremulously.

Others underwent grammatical assimilation and acquired the plural inflexions characteristic of the English language: *sketes, icons, klobuks, posads, molebens.*

During the 1920s administrative territorial reform in the Soviet Union, posads were converted into urban-type settlements.

Transcription and transliteration are used when it is necessary to preserve a national

VII Дунайські наукові читання

colouring or create a word peculiar for the orthodox discourse. A vivid example is the word «подвиг» which can be translated using one of the dictionary correspondences: *feat, exploit, deed, achievement, gallant deed, heroic deed*. But the transliterated word 'podvig' is used in religious texts with the meaning «spiritual feat, ascetic struggle».

It was there, his monastic podvig began, and decades later, even when the new Emperor finally released him from imprisonment, he chose to remain in the monastery. The purpose of the competition is to increase awareness, study, and veneration of the Saints of Zaporozhye and their remarkable podvigs.

The forms of address to the orthodox priest «батюшка» and his wife «матушка» are also borrowed into English by means of transliteration.

Batushka was taken away, and Matushka went with him voluntarily saying «Wherever Batushka Mikhail goes, I will be there too!»

Quite often the transcribed or transliterated word is accompanied by explication of their genuine nationally specific meaning or descriptive explaining. It is often the case with the Old Believers' terms such as «лестовка», «подручник», «вервица», «Домострой».

They take a special embroidered prayer mat—podruchnik—from a stack usually piled up inside the entrance.

V. Kabakchi uses the term «a complex of parallel attachment» instead of descriptive explaining [3, p. 423], for example: *Sluzhebnik (priest's Service Book), short melodic patterns (called popevki)*. It is frequently a whole lexical and grammatical complex that refers to some specific element of an external culture. It consists of the xenonym itself, its explanation and an introductory phrase («called», «known as», «referred to as»).

Another way of translation is loan translation when the components of a word (morphemes) or phrases (words) are translated by the corresponding elements of the target language: *первомученик – First Martyr, новомученик – New Martyr, чудотворная икона – wonder-working icon, умная молитва – mental prayer, литургия Преждеосвященных Даров – liturgy of Presanctified Gifts, крестный ход – cross procession, Царские Врата – the Royal Gate, чин мирянский – lay order, золотавый – golden-domed, духовный отец – spiritual father, ангел-хранитель – guardian angel, равноапостольный Св. Владимир – Equal-to-the-Apostles St. Vladimir, Св. Андрей Первозванный – St Andrew, the «First-Called».*

Loan translation is especially productive in rendering church names and names of religious holidays: *Church of the Holy Transfiguration (Церковь Преображения Господня), Clean Monday (Чистый понедельник), The Holy Trinity Church (Церковь Святой Троицы), Forgiveness Sunday (Прощеное Воскресенье), the Feast of the Elevation of Holy Cross (Праздник Вознесения Креста Господня/Крестовоздвижение), Holy Annunciation Church (Благовещенская церковь).*

Semi-loan translations are borrowings of words and expressions, which consist in part of the elements of the source language, and also of the elements of the target

language: *Соловецкий монастырь – Solovki monastery, Знаменный распев – Znamenny chant (singing). Серафимско-Дивеевский монастырь – St. Seraphim-Diveyevo Convent.*

The next way of rendering orthodox vocabulary in English intercultural communication is the use of functional analogues, which is often applied when translating dialectal and colloquial words: *молодка – a young wife*. The substituted element arouses a similar reaction in the target culture reader to the one aroused by the prototext on the source culture reader, though sometimes there is a need in the explanation.

I'm a young wife,[10] and young wives, as a rule, before the birth of their first child, don't have to completely cover their hair in front of people.

[10] The Russian word used here, «молодка» («molodka»), specifically means a young wife who has not yet born her first child.

A stylistically coloured word «молодка» is replaced by a stylistically neutral functional analogue «young wife». So, in the English translation there is a neutralization of this lexical unit.

Descriptive explaining alone as a way of translation is only applied when there is no other way of rendering the meaning of the source language lexical units: *моуци – relics of saints, юродивый – fool for God's sake.*

Translation is one of the main means of intercultural communication. The above mentioned examples point to some of the possible lexical problems in translation indicating the level of translatability of the orthodox vocabulary. The most productive ways of rendering this vocabulary layer are direct borrowings, loan translation and the use of the «complex of parallel attachment».

References

1. Petrushkevich M. Religious Communication. *Ostroh*. Ukraine: National university «Ostroh academy», 2011. 288 p.
2. Kochkareva I.V. «Biblical expressions in English» in *The Bible and National Culture*. Perm/Russian Federation: Perm state university, 2005. Pp. 28-30.
3. Kabakchi V.V. Practice of English intercultural communication. St. Petersburg/Russian Federation: Znanie, 2001. 178 p.
4. Kabakchi V.V. Beloglasova E.V. Introduction into interculturology. Moscow/Russian Federation: Urait, 2018. P. 49-50.
5. Nida Eugene A. *Toward a Science of Translating with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: E.J. Brill, 1964. Print. 34 p.

**ІНТЕГРАЦІЯ ЛОКАЛЬНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ В
ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР:
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ**



УДК 811.11'42

ECOLOGICAL TERMINOLOGY IN MODERN ENGLISH

Tetyana Vdovenko¹

ЕКОЛОГІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Тетяна Вдовенко¹

Abstract. *The article is devoted to the study of the features of environmental terminology in modern English. The article deals with the problems of the emergence of a new vocabulary of environmental topics in connection with the accelerated development of the science of Ecology. The process of adding many new words to environmental terminology is actively continuing.*

Key words: *ecology, ecological term, ecological terminology, English-language ecological terminology, vocabulary layer.*

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню особливостей екологічної термінології в сучасній англійській мові. Розглянуто проблеми появи нової лексики екологічної тематики у зв'язку з прискореним розвитком науки екології. Процес поповнення екологічної термінології багатьма новими словами активно триває.*

Ключові слова: *екологія, екологічний термін, екологічна термінологія, англійська екологічна термінологія, пласт лексики.*

The ecological problems of the modern world are of serious interest to mankind. The accelerated development of the science of ecology to solve the ecological disaster

¹ Associate Professor, PhD, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, Ukraine, 68601, E-mail: Vdovenko_Tanya@i.ua; ORCID 0000-0001-9811-1312.

¹ Кандидат філологічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, E-mail: Vdovenko_Tanya@i.ua; ORCID 0000-0001-9811-1312.

has led to the replenishment of environmental terminology with many new words. This process is actively continuing. In modern dictionaries, the appearance of new vocabulary is regularly recorded.

The relevance of the article is determined by the increased interest in the environmental terminology, English terminology in ecology and the need for a comprehensive description and analysis of environmental vocabulary [2].

The object of the research is English environmental terminology.

The subject of the research is the English terminological units used in the system of ecology and the description of their features.

The purpose of the research is to analyze modern terms of ecology, to identify certain thematic groups into which the studied vocabulary can be divided.

The research material is a selection of terms on environmental topics from dictionaries and popular scientific articles from Internet sources.

The novelty of the research is an attempt to describe the modern English environmental terminology.

The theoretical basis of the research is the ideas of domestic and foreign language scholars in the field of science which studies terms (O.S. Akhmanova, I.V. Arnold, V.A. Vinogradov, E.A. Latyshevskaya, D.S. Lotte, S.V. Ovseychik and others). Scientists have studied term-forming mechanisms and separate thematic groups of the ecological term system of the English language (T.A. Alesenko, I.G. Guseva, N.G. Kantysheva, M.A. Kovyazina, A.M. Ivashchishin); innovative processes in the vocabulary of the ecological sphere of modern English (E.G. Balyuta). Attempts are made to study comprehensively environmental terminology from the standpoint of Translation Studies in order to develop adequate ways to reproduce it in the texts of various types (Y.A. Zatsny).

The word «ecology» comes from the Greek «oikos» (house, the immediate environment of a person) and «logos» (science), that means ecology is engaged in the study of the «natural house», the organisms living in it (including humans) and all the processes that make this «house» suitable for life.

This term was first used by the German biologist E. Haeckel in 1886 in the work «*Generelle Morphologie des Organismen*». By «ecology», E. Haeckel meant the sum of knowledge pertaining to the economy of nature: the study of the totality of an animal's relations with its environment, both organic and inorganic, and first of all its friendly or hostile relations with those animals and plants with which it comes into direct or indirect contact. In a word, ecology is the study of all the complex relationships that Darwin calls the conditions that give rise to the struggle for existence.

For the last decades of the twentieth century, one of the definitions given in Webster's complete dictionary is particularly suitable. The subject of ecology is understood as the totality or structure of relations between organisms and their environment. The best definition of this vast concept is probably the shortest and least specific, namely «environmental biology» or «environmental biology».

Since the first half of the XX century, ecology has been the point at which the ideas of geneticists, physiologists, mathematicians, agronomists and livestock breeders

VII Дунайські наукові читання

intersected.

Currently, there are several sections of ecology. Along with the agricultural environment has been the development of the bio-ecology, geo-ecology, soil ecology, social ecology, urboecology, medical ecology, etc.

The specificity of modern ecology is that it has turned from a strictly biological science into a cycle of knowledge of all scientific disciplines [2].

The man-made impact on nature has reached unprecedented proportions. Therefore, in recent years, ecology has come to be understood as the protection of nature and the environment.

Under the environmental term, we understand the standard unit of a special name that serves the professional (scientific) sphere of the modern conceptual and terminological system «Ecology».

The enrichment of ecological terminology is due to terms of Greek-Latin origin, borrowings from the modern language and the means of the native language.

The linguist scientist E.A. Latyshevskaya believes that the source of replenishment of English environmental terminology is borrowing, neologisms, terminologization and metaphorization of common vocabulary and identifies 6 thematic groups. In her opinion, the largest group is represented by environmental factors, followed by legal aspects of ecology; protection of soils, water resources and the air basin; treatment facilities; organizations whose activities are related to environmental protection; waste and technologies for their utilization or recycling.

We propose to supplement her research with some more groups: «soil ecology» and «ecological plant protection», because we believe that this is an important problem in the context of globalization, population growth and the increasing role of plant cultivation for the sustenance (feed) of mankind.

E.A. Latyshevskaya distinguishes: simple terms, complex terms, multicomponent terms and abbreviations.

Analyzing complex terms of the 2 components the most widely used in Modern English are:

- *bio* (*biosphere, biodiversity, biocenosis, biogeocenosis*);
- *eco* (*ecofriendly, ecosystem, ecopolitics*);
- *water* (*waterfall, waterfinder, waterfowl, waterfront, waterproof*).

The most active model, according to E.A. Latyshevskaya [2, p. 12], is the structural model $N + N = N$ (where N is a noun).

The diversity of scientific fields has contributed to the emergence and development of new concepts, and hence their terms: *geographical* or *landscape ecology*, *global ecology* (*megaecology, the study of the Earth's biosphere*), *ecology of microorganisms, fungi, plants, animals, humans, agricultural ecology, industrial or engineering ecology, general ecology, ecology of land, fresh water, marine ecology, chemical ecology*, etc. There are also *analytical* and *dynamic ecology*, *historical* and *evolutionary ecology*, and *social ecology* in the system of human ecology.

Modern dictionaries provide several more concepts related to the term «ecology»:

geochemical ecology, urban ecology, carcinogenesis ecology or oncological ecology, space ecology, medical ecology, applied ecology and others.

With the growing number of environmental studies, the first attempts to apply environmental knowledge to agriculture, forestry and other areas of human activity are emerging.

Elton's work «*Animal ecology*» (1927) is the first attempt to establish the theoretical foundations of Ecology.

A great contribution to the formation and development of ecology as a science belongs to scientists who create terms, give them a new sound from a semantic point of view, modernize or reject them. The term «*soil class*» (introduced by V.V. Dokuchaev), the terms: «*field of existence of life, organized shell, organization of the biosphere, biogeochemical cyclicality, maximum manifestation of life, biogenic cycles*» (V.I. Vernadsky); the term «*ecological revolution*» was proposed by Max Nicholson.

In the twentieth century, the object of Environmental research was a complex of living beings (ecosystem), including humans, interacting with the environment.

A significant contribution to the development of the conceptual apparatus of ecology is made by British scientists who introduced such terms as «*ecosystem*» (A. Tensley, 1935), «*ecological niche*», «*ecological pyramid*» (C. Elton, 1927); Russian ecologists who introduced the concepts and terms «*biological complex*» (A.N. Beketov, 1896), «*biogeocenosis*» (V.M. Sukachev, 1944), and also offered their interpretation of the content of the concepts of «*biosphere*» and «*noosphere*» (V.I. Vernadsky).

Some linguists define a wide range of concepts that characterize human interaction with the environment, and divide them into three main thematic areas: «Global Ecology», «Nature Management» and «Human Ecology».

«Global Ecology» – include natural phenomena that affect nature and humans: *climate change, earthquakes*;

«Nature Management» – include *rational use and reproduction of Natural Resources, nature protection*;

«Human Ecology» – include *human activity, relationship with flora and fauna, man-made impact, waste, their use and neutralization, water and air pollution*.

The most productive way of term formation in English environmental terminology is considered to be **multicomponent** terminological phrases [2, p. 8].

Most scientists divide environmental texts into three types according to the thematic criterion:

- 1) nature-oriented (*biosphere, biodiversity, ecosystem, natural selection*);
- 2) techno-oriented (*technosphere, manufacture, nuclear power, man-made accident*);
- 3) socially oriented (*anthrosphere, sustainable development, ecopolitics, ecological consciousness*).

From the standpoint of translation in environmental terminology the following terms are distinguished:

- 1) environmental terms (*habitat, dew point, neritic zone*);

VII Дунайські наукові читання

2) environmental realities (*Yellow Stone National Park, Good Friday Earthquake, Alaska oil spill*);

3) ecological symbols (taking into account national and cultural conditionality) that can be ethnospecific (*three Male Island accident, Chernobyl accident*) and universal (*nuclear winter, global warming, Mother Earth*);

4) environmental terms-concepts (*nature protection, nature management*).

The vocabulary of modernity includes such active vocabulary: *Solar panels, global warming, depletion of natural resources, melting glaciers, toxic waste, the wind turbines are frozen, volcanic eruption*.

Eg:

Global warming is the unusually rapid increase in Earth's average surface temperature over the past century primarily due to the greenhouse gases released by people burning fossil fuels [10].

*Natural and human-induced disasters, the **degradation of ecosystems** and the **depletion of natural resources** are also major causes of food insecurity [14].*

*Numerous scientists have been crying out loud about the **melting of glaciers** and how it can adversely impact the entire **ecological structure of the planet** [13].*

*Gas and power prices have spiked across the central U.S. while Texas regulators ordered rolling blackouts Monday as an Arctic blast has **frozen wind turbines**. Herein is the paradox of the left's **climate agenda**: The less we use fossil fuels, the more we need them.*

*Texas's energy emergency could last all week as the weather is forecast to remain frigid. «My understanding is, the **wind turbines are all frozen**» [12].*

*Wind's share has tripled to about 25% since 2010 and accounted for 42% of power last week before the freeze set in. About half of Texans rely on electric pumps for heating, which liberals want to mandate everywhere. But the pumps use a lot of power in frigid weather. So while **wind turbines were freezing**, demand for power was surging [12].*

*California progressives long ago banished coal. But a heat wave last summer strained the state's power grid as wind flagged and solar ebbed in the evenings. After imposing rolling **blackouts**, grid regulators resorted to importing coal power from Utah and running diesel emergency generators.*

*Liberals claim that prices of renewables and fossil fuels are now comparable, which may be true due to subsidies, but they are no free lunch, as this week's energy emergency shows. The Biden Administration's plan to banish fossil fuels is a greater existential threat to Americans than **climate change** [12].*

*The wholesale price of electricity spikes 10,000% in a Texas power outage. Among other problems, the **wind turbines are all frozen** [11].*

Currently, ecology has become widespread in many countries of the world and is becoming increasingly practical. The main reason for the growing interest in ecology - the science of biological systems at the level of its close relationship with the most important problems of the modern world: the threat of resource depletion, pollution and poisoning of the environment with industrial waste and destruction of natural

communities.

In our field of vision were: the main terms and common words of the English language that have a specific meaning in Ecology; scientific terms from related fields were also often found.

The results of the research can be used in the training of translators in the field of professional communication, in solving international problems in the field of ecology.

References

1. Григорьева Е.А. Современное понимание системных понятий и терминов в экологии. *Омский научный вестник. Серия «Общество. История. Современность»*. Омск: ОмГУ, 2012. №2 (106). С. 152-155.

2. Латышевская Е.А. Становление и развитие терминов системы экология в английском языке : диссертация ... кандидата филологических наук : 10.02.04 / Латышевская Екатерина Аркадьевна. Омск, 2012. 145 с.

3. Англо-русский экологический словарь : ок. 35500 терминов. [Под ред. Г. Н. Акжигитова] М. : Русский язык, 2001. 603 с.

4. Англо-русский экологический словарь. М., 1996. 781 с.

5. Терминологический словарь по экологии, геоботанике и почвоведению. Л., 1988. 248 с.

6. Толковый словарь по охране природы: [Под редакцией В.В. Снакина]. М., 1995. 189 с.

7. Holly Fretwell Public-Private partners restore wetland. URL: <http://perc.org/articles/public-private-partners-restore-wetland>

8. Roger A. Rosenblatt Ecological Change and the Future of the Human Species: Can Physicians Make a Difference? URL: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1466851/>

9. Science Highlights: Ecological Effects of Climate Change. URL: <https://www.nceas.ucsb.edu/science/climate>

10. URL: <https://earthobservatory.nasa.gov/features/GlobalWarming>

11. URL: <https://www.bbc.com/news/world-56085733>

12. URL:

<https://whotrades.com/people/474441518/timeline/5921539?showMore=1>

13. URL: <https://www.climate-change-guide.com/melting-glaciers.html>

14. URL:

<https://context.reverso.net/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B4/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9->

[depletion+of+natural+resources](https://context.reverso.net/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B4/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/depletion+of+natural+resources)

**SOCIO-POLITICAL ASPECTS OF FORMATION OF LOCAL IDENTITY
IN THE UKRAINIAN DANUBE REGION**

Oleksii Zaporozhchenko¹

**СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
ЛОКАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОДУНАВ'І**

Олексій Запорожченко¹

Abstract. *The article is devoted to the study of the peculiarities of interethnic social interaction and identity formation in the multinational region, which is the Ukrainian Danube region. Recently, people's search for their identity has intensified which makes this problem relevant. There are briefly considered the evolvement of the modern concept of identity, objective socio-historical and political factors that have a significant impact on the formation of different types of identity, and subjective socio-psychological factors of identity formation. Particular attention is paid to ethnic identity which reflects the feeling of belonging to a particular ethnic group. The peculiarities of interethnic interaction of the region's inhabitants throughout history are also considered which makes it possible to understand the peculiarities of the regional identity formation and the phenomenon of dual ethnic identity, characteristic of Bessarabia.*

Key words: *ethnicity, social interaction, identity, identification, ethnic identity, regional identity, self-consciousness, mentality, assimilation.*

Анотація. *Стаття присвячена вивченню особливостей міжетнічної соціальної взаємодії й формування ідентичності в багатонаціональному регіоні, яким є Українське Подунав'я. Останнім часом активізувався пошук людьми своєї ідентичності, що робить цю проблему актуальною. Коротко розглядаються становлення сучасного поняття ідентичності, об'єктивні соціально-історичні та політичні чинники, які мають істотний вплив на формування різних типів ідентичності, розглядаються й суб'єктивні соціально-психологічні чинники формування ідентичності. Особливу увагу приділено етнічній ідентичності, яка відображає відчуття приналежності до певної етнічної групи. Також розглядаються особливості міжетнічної взаємодії жителів регіону протягом історії, що дає змогу зрозуміти особливості формування регіональної ідентичності, феномен подвійної етнічної ідентичності, характерний для*

¹ Associate Professor, PhD, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601, E-mail: alexzap1973@gmail.com; ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0496-2605>

¹ Кандидат філософських наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, E-mail: alexzap1973@gmail.com; ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0496-2605>

Бессарабії.

Ключові слова: *етнос, соціальна взаємодія, ідентичність, ідентифікація, етнічна ідентичність, регіональна ідентичність, самосвідомість, ментальність, асиміляція.*

The problem of studying social interaction and features of forming self-consciousness of inhabitants in multinational regions, which, of course, is the Ukrainian Danube region, becomes especially relevant in the conditions of sociocultural transformations when there are changes in traditional models of interaction and self-consciousness, a search for new, more adequate forms of coexistence and identity. The growth of population's social mobility, the dynamics of individuals' lives, and the information impact make the problem of identity especially relevant, because it's identity that is an important prerequisite for a safe and comfortable human life, social community, and society in general.

This problem has a complex, interdisciplinary nature and is dealt with by historians, ethnologists, political scientists, sociologists, and philosophers. Peculiarities of interethnic interaction and identity of the inhabitants of such a multinational region as Bessarabia are studied by I. Verkhovtseva, A. Kisse, S. Koch, S. Kuzmina, O. Lebedenko, O. Prigarin, A. Tychyna, L. Tsyganenko, N. Goncharova, V. Tserkovna, V. Drozdov, and others.

The purpose of the article is to point out the general sociocultural aspects of local identity formation, to reveal the features of social interaction and identity in such a multinational region as Bessarabia, and to substantiate the philosophical and anthropological aspects of the identity phenomenon.

In studying the processes of development of interethnic interaction and formation of regional identity, it is necessary to take into account both objective socio-economic and political processes that have taken place in the region throughout history and religion, housekeeping peculiarities, cultural and mental features of ethnic groups inhabiting the region, the level of their self-awareness, features of the modern sociocultural environment, which has a great influence on the dynamics of social interaction today. Recently, there has been a revival of national traditions, culture, and the desire to find «their» identity. This tendency is a natural reaction of the population to globalization processes as well as to the tense military and political situation. To characterize the peculiarities of the development of self-awareness of the region's population, let's turn to the concept of «identity». Although that concept was introduced into scientific circulation relatively recently (in Ukraine, it appeared only after 1990), it has already gained wide recognition in academic circles and become a central concept used to describe many sociocultural processes in general and ethnological ones in particular. Now the concept of identity is used in many social and humanitarian sciences, but the first identity theory appears in psychology, in particular in the studies of E.

VII Дунайські наукові читання

Erikson, who studied identity formation in the close relationship of personality with sociocultural environment. In his works, identity is seen as a subjective sense of sameness and involvement in society which allows you to feel with-it, i.e., psychologically comfortable. E. Erikson also found that identity is a dynamic process, not a given that accompanies a person throughout their life. As identity is determined by constantly changing socio-historical conditions, the nature of identity also changes, which in its development undergoes «identity crises», as a result of which the former identity «dies», and new types of identity are formed that are more in line with reality [1, p. 23].

Among those who also addressed the identity issues in the context of sociology were J. Mead, J. Habermas, and J. Turner. Today, it is customary to talk about multifaceted identity in which one distinguishes gender, social, ethnic, professional, religious, political, and other aspects.

One of the main identities is ethnic identity which is a subjective sense of belonging to a particular ethnic community and its culture, historical past, traditions, sense of unity, and common destiny. Individuals of any society are in one way or another involved in a certain ethnic community which determines their attitude to the world, defines them in linguistic, cultural, religious, and everyday aspects, and affects their entire lives. Ethnic identity is the result of self-awareness, self-determination, and active construction of one's ethnic group image. The need for ethnic identity is associated with the individual's desire to belong to «their» stable sociocultural niche which performs almost all the functions of social identity – the protective, status, orientation, educational, communicative ones, and so on. Unlike other types of social identity, ethnic identity is based on objective factors (place of birth, family ties, anthropological characteristics, genetic characteristics, place of residence, etc.) and depends on the community's objective living conditions: geographical location, economic and political situation, external and internal challenges and threats. Thus, ethnic identification is a socio-psychological process included in the general process of socialization, and its result is the formation of personality as a subject of a particular national community.

Ethnic self-consciousness is a holistic system of ideas, knowledge, and beliefs that allow an individual to consider themselves a member of a particular ethnic group. It is established that ethnic self-consciousness allows satisfying a person's need to belong to a social group that has a rich original history and culture with a stable system of values which, in turn, gives a feeling of «rootedness» in the regional sociocultural space. The result of the process of forming the ethnos self-consciousness is an understanding of its identity, features, its role in the formation of the whole region, and its people are perceived as the subject of an objective socio-historical process. Awareness of belonging to a particular ethnic group is manifested in the development of a system of internal ethnic norms and values that regulate all spheres of an individual's life in society, from economic interaction and ways of business cooperation to domestic aspects and spiritual

values.

The self-consciousness of the ethnos in the multinational region, which is Ukrainian Bessarabia, is formed throughout history in the force field «own-foreign», and it is in the process of comparing the «own» and «foreign» culture, that there formed the main components of both the ethnic and supranational (regional, national) identity, which is an image of the native land and includes ideas about the past, present, and possible future options of one's native land. If the comparison of lifestyles, types of reality perception, features of mentality and everyday culture does not reveal fundamental contradictions, then a tolerant attitude to neighboring ethnic groups and cultures is formed. But if there are fundamental differences, and the norms of culture contradict each other, then there is a cultural distance between ethnic groups, which can lead to interethnic conflicts. As a result of such comparisons and interactions of cultures in Bessarabia, which has a long history and develops naturally, a dialectical unity is formed, both as tolerance for another culture and even a sense of belonging and distance from another culture in order to avoid assimilation and preserve identity. This in itself is an invaluable, unique experience in the formation of social interaction and identification which has been gained throughout the region's history. Elements of other cultures represented in the region are assimilated by a certain ethnic community and are perceived as products of its own local culture. And the ability to assimilate the elements of the neighboring culture determines the ethnic group's degree of tolerance, flexibility, and ability to quickly adapt to the changing sociocultural situation as well as to quickly establish effective socio-economic ties with neighbors. The idea of "one's own" territory and the ethnic groups inhabiting it form a stable regional, supra-ethnic identity which plays an important role in the formation of stable socio-political and economic relations in the region.

Let's consider the features of interethnic social interaction and the formation of self-awareness as well as features of identification of Bessarabia's inhabitants. The specificity is that the region due to its geographical location was on the periphery of political influence of external mighty states. Because of that, the region was mainly a border area (frontier) between major state and political centers and empires: Rome, Byzantium, the Ottoman Empire, and Russia. Due to its «peripherality», the region was a relatively autonomous and therefore favorable region which became attractive to many migrants from both the East and the West. Throughout history, Bessarabia has been a refuge for a number of diverse ethnic groups: the Scythians, Huns, Nogais, Turks, Albanians, Bulgarians, Tatars, Slavs, Greeks, Jews, Germans, Romanians, and more. This explains the heterogeneity of the sociocultural space and the lack of a single dominant cultural basis in the region. The sociocultural space of the region has always been heterogeneous and multilayered throughout history [2, p. 644].

Those features (slight foreign policy impact and the lack of a common cultural basis) determined the nature of interethnic relations and social interaction in the region.

VII Дунайські наукові читання

The lack of strong central authority, sociocultural diversity, lack of a dominant and stable titular culture led to the fact that ethnic culture began to play the role of social representation: ethnic groups in the region were differentiated depending on the type of activity. For example, Turks, Greeks, and Albanians served mainly in civilian and military administrations and performed military service; Jews, Armenians, Greeks were a group of merchants, moneylenders, artisans; Moldovans, Germans, Bulgarians, Gagauz, Romanians, and Russians (the most numerous and ethnically diverse social group) were engaged in agriculture, animal husbandry, and fishing. That differentiation by field of activity contributed to constructive social interaction based on complementarity and exchange.

Far from strong imperial influence, relative cultural and confessional independence could be found, while Russia's interest in developing fertile lands in the south of the empire contributed to the region's sociocultural development. Both a common religion (Orthodoxy) and general economic problems contributed to consolidation of ethnic groups and the development of interethnic interaction. Peculiar forms of socio-political life and local self-government helped to prevent conflicts on ethnic, religious, and social grounds. The communal system contributed to the creation of a unique social space here, where each commune was a microworld with its own cultural traditions. As a result, most ethnic groups in the region lived quite separately, each occupying its own economic niche and developing new lands, considering them its own. An important feature of the region was that none of the ethnic groups was assimilated under the pressure of the titular nation, because, first, there was actually no titular nation in the region; secondly, all state and political programs implemented by different states throughout history concerned all the region's inhabitants equally. Autonomous ethnic settlements developed self-government and self-sufficiency, which determined their rather high socio-economic efficiency and cultural self-sufficiency. That led to the emergence of ethnocultural enclaves with clear sociocultural boundaries and administrative centers (the Bulgarian one – in Bolgrad, German one – in Tarutino, and Gagauz – in Comrat), which, in turn, allowed local residents to preserve their native language, traditions, religion, everyday life, and ethnic identity as well as made it possible to distance themselves to the necessary extent from the national ideology of the titular states and preserve their identity.

Gradually, due to the development of interethnic interaction and natural assimilation processes, the sociocultural environment became more homogeneous. It was likely that it was the permanent change in the region's ethnic composition and the special economic status that minimized the likelihood of interethnic conflicts and contributed to the strengthening of social interaction in the region. The second half of the 19th century and the beginning of the 20th century are characterized by the unification of socio-economic and cultural life of ethnic groups. The experience of interethnic interaction and gradual mutual enrichment, interpenetration of cultures led to the formation of a single

sociocultural space while preserving the identity of most ethnic groups. Although, as noted above, each ethnic group had its own economic and cultural experience, the common history and practice of constructive social interaction led to the formation of a single regional culture. Each nation has brought elements of its original culture into the common pot of the region's culture. There was also formed a unique experience of tolerance and solidarity between representatives of different ethnic groups. There is also a general supra-ethnic identification – a Bessarabian [3, p. 683].

In the 20th century, the Danube region faced a number of trials related to the tragic events in Europe: the First and Second World Wars, Stalinism, fascism, and the Romanian occupation. At the same time, the Romanian authorities planned to deport Bulgarians and Gagauz from the region. Many Jews, Gypsies, Gagauz, and Greeks perished as a result of the genocide. Bulgarians, Greeks, Albanians, and Romanians were discriminated against by the Soviet authorities or even deported to Siberia, the Urals, or Kazakhstan. The policy of the USSR on the region's ethnic groups was aimed at mass reidentification: the centers of national culture were closed, the desire of people to search for their national identity was suppressed in every possible way, and teaching was carried out only in Russian. Any attempts at national revival were interpreted as nationalism and ended in repression. Of course, that gave rise to the desire of people to hide their ethnicity in every possible way. Since there are no social institutions for the support and development of certain cultures, there is significant assimilation which is manifested, for example, in the emergence of double identification: a Gagauz-Bulgarian, Moldavian-Romanian, and a Bulgarian-Ukrainian. Such transculturalism makes it possible to create a more flexible, universal identity that has a large margin of tolerance for other cultures. And for modern conditions, it is tolerance that is the political necessity to preserve the good neighborly relations in the region that have developed over the centuries in the conditions of constant sociocultural transformations.

In the philosophical and anthropological aspect, the process of identification, in addition to geographical, historical, economic, socio-political, and cultural factors, is directly related to the internal existential aspects of human existence which are expressed in worldviews, values, beliefs, and emotional experiences. It is these existential factors that unite the national community into a whole that forms a sense of identity which is expressed in knowledge and respect for its history, national culture, language, traditions, understanding of its involvement in national ideas, ideals, goals, values, needs, etc.

In modern society, people simultaneously interact with a large number of disparate social groups and agents of socialization which offer completely different, contradictory requirements, an unsystematic array of disparate information which leads to a person's disorientation, makes their worldview fragmented and contradictory, which may even lead to loss of values. Naturally, this situation evokes feelings of alienation, helplessness, and loneliness; a person seeks to find lost inner peace and stability by turning to their

VII Дунайські наукові читання

roots, the ethnic values that were formed by ancestors throughout history and reflect the deep aspirations of a particular ethnic group and its «rootedness» in life. [4, p. 168]. The greater the gap between a person's ability to absorb incoming information and organically integrate it into their worldview and the complexity, randomness, and alienation of the information environment in which a person has to live, the greater is the need to find their ethnic identity, develop an ethnic component of self-awareness which is expressed, as noted earlier, in the formation of a sense of belonging to their people, their roots, the revival of traditional moral values, traditions, patterns of behavior, and language.

One of the most important factors in the personality formation is ethnic and national and cultural identification. This is the mechanism that ensures the formation of the axiological basis, without which it is difficult to imagine a harmoniously developed personality. Loss of identity inevitably leads to the collapse of the value system, anomie, which ultimately leads to the collapse of society.

Джерела та література

1. Козловець М.А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : [монографія]. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2009. 558 с.
2. Киссе А.И. Межэтнические связи и опыт взаимоотношений. Буджак: историко- этнографические очерки народов юго-западных районов Одесщины. Книга для чтения / ред.: А.И. Киссе, А.А. Пригарин, В.Н. Станко. Одесса: PostScriptUm. СМІЛ, 2014. С. 637-660.
3. Киссе А.И. Практика межэтнических взаимодействий. *Буджак: историко-этнографические очерки народов юго-западных районов Одесщины*. Книга для чтения / ред.: А.И. Киссе, А.А. Пригарин, В.Н. Станко. Одесса: PostScriptUm. СМІЛ. 2014. С. 661–685.
4. Цимбал Т. Людина у пошуках ґрунту : [монографія]. К.-Кривий Ріг: Видавничий дім. 2010. 284 с.
5. Верховцева І.Г. Етноконфесійні аспекти формування регіональної ідентичності населення Українського Подунав'я. *Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти: збірник наукових праць*. Ч. 1. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля. 2011. С. 148-151.
6. Кирчанів М. Регіональні дискурси української історії. *Регіональна історія України: збірник наукових статей*. Вип. 1. К., 2007. С. 79–88.

SECTORAL FOUNDATIONS OF CIVIL LAW ON THE REGULATION
OF PRIVATE RELATIONS BETWEEN PERSONS

*Konstantin Iskrov*¹

*Maria Bukur*²

ГАЛУЗЕВІ ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА У РЕГУЛЮВАННІ
ПРИВАТНИХ ВІДНОСИН МІЖ ОСОБАМИ

*Костянтин Іскров*¹

*Марія Букур*²

Abstract. *The presented article includes a brief and, in the opinion of the authors, important conceptual analysis of information about the branch elements of the discipline of civil law of Ukraine. The article will also mention the participants in civil relations and give them a certain legal characteristics, emphasizing the importance of the existence of the principle of dispositiveness as a basis for interaction between participants.*

The importance of the study of civil law today is that it regulates all private relations between participants (individuals and legal entities, states, etc.), namely: property, commodity-money, other property and non-property relations.

Key words: *civil law of Ukraine, property, personal non-property relations, legal capacity, participants of civil law relations.*

Анотація. *Представлена стаття охоплює в собі стислий і на думку авторів важливий понятійний аналіз інформації про галузеві елементи навчальної дисципліни цивільне право України за допомогою яких упорядковано вивчення сукупності норм цивільного законодавства безпосередньо спрямованих на регулювання відносин які складають основу функціонування усієї суспільної системи держави. У статті буде також зазначено про учасників цивільних відносин і дана їм певна правова характеристика, підкреслена важливість*

¹ PhD, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601; E-mail: Iskrov_k@ukr.net

¹ 2nd year student of the Faculty of Ukrainian Philology and Social Sciences, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601; E-mail: Mashabukur@ukr.net

² Кандидат юридичних наук, старший викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет. Україна, адреса вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601; E-mail: Iskrov_k@ukr.net.

² Студентка 2 курсу факультету української філології та соціальних наук, Ізмаїльський державний гуманітарний університет. Україна, адреса вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, Email Mashabukur@ukr.net

VII Дунайські наукові читання

існування принципу диспозитивності як основи регулювання взаємодії між учасниками.

Важливість на сьогоднішній день вивчення цивільного права полягає в тому, що воно регулює усі приватні відносини між суб'єктами (фізичні та юридичні особи, держави, тощо), а саме: речові, товарно–грошові, інші майнові та немайнові відносини.

Ключові слова: *цивільне право України, майнові, особисті немайнові відносини, дієздатність, правоздатність, суб'єкти цивільно-правових відносин.*

Всім нам відомо, що цивільне право – є фундаментальною дисципліною та добрим підґрунтям для освоєння більш складних юридичних предметів, та вивчається на юридичних факультетах вищих навчальних закладів.

Метою цієї статті є структуроване представлення основного понятійного апарату цивільного права України як галузі права і навчальної дисципліни і окрема характеристика основних учасників цивільних відносини.

Питанню вивчення цивільного права, відносинам які ним врегульовані займались такі вчені Н. Кузнецова, М.Галянтич, В.К. Матвійчук, В.П. Мироненко, інші.

На нашу думку, якщо звичайне право в нашому житті посідає чи не найперше місце у регулюванні відносин, то цивільне право яке містить частину звичайних норм є регулятором багатьох суспільних процесів, що зустрічаються на кожному кроці.

Перейдемо безпосередньо до визначення поняття цієї дисципліни. Цивільне право – є безпосередньо громадянським правом, тобто стосується всіх громадян нашої держави. Воно є приватним правом, не дивлячись на те, що може регулювати відносини між суб'єктами і публічного права також. Цивільне право регулює певну групу відносин за участю фізичних та юридичних осіб і держави в цілому.

Фізичні особи, то люди. Але щоб особа була суб'єктом цивільно-правових відношень – важлива наявність правоздатності та дієздатності.

З самого народження людина, від немовляти до старшої людини, має таке право, як правоздатність. Тобто іншими словами – це здатність мати певні цивільні права та обов'язки. Закінчується правоздатність вже зі смертю людини. Отже, можна казати, що будь-яка особа на планеті Земля має таку правоздатність.

Щодо дієздатності, вона набувається в залежності від того, як зростає людина, як вона набуває досвід. Тобто, можливість своїми діями набувати юридичних прав та обов'язків – це дієздатність. А чи має, наприклад, немовля дієздатність? Ні. Адже воно не має можливості відповідати за свої дії.

Отже, щоб набувати своїми діями певні права та обов'язки – ми повинні мати певний рівень досвіду і певний рівень розуміння. На відміну від

правоздатності, дієздатність набувається з віком особи.

Також на відміну від правоздатності, дієздатність поділяється на три частини, тобто три основних види: часткова дієздатність, неповна дієздатність, повна дієздатність.

Часткова дієздатність з 6 років приблизно і продовжується до 14 років, тобто людина може здійснювати дрібні побутові правочини – певні юридичні дії, наприклад, купівля чогось, а це вже невеличка дія, яка пов'язана з поняттям правочину.

Неповна дієздатність відбувається вже з віком 14 років до 18 років. З 14 років особа вже може отримати ID-карту, яка визначає її приналежність до певної держави, тобто документ, який підтверджує її громадянство. Особа може здійснювати певні правочини, вже більшого масштабу, наприклад, вільно розпоряджатися своїми коштами, стипендією, може відкрити свій банківський рахунок, який вже не буде закріплено за батьківським. Щодо угод, то це з дозволу батьків або осіб, які їх замінюють.

Щодо повної дієздатності, особа має здійснювати будь-які дії, не заборонені законом. Наприклад, відкривати підприємства, відкривати банківські рахунки. Тобто, по суті це вже повноправна особа в юридичному контексті. Крім того, вона вже сама несе за себе відповідальність.

Але буває, що особа віком навіть з 18 років – не може відповідати за свої дії. В таких випадках, за рішенням суду вона може або частково позбавитися цієї дієздатності, або повністю бути визнаною недієздатною, це все суто залежить від її психічного стану. В такий момент людина визнана офіційно недієздатною і вже не може нести за себе відповідальність, до неї може бути приставлено людину-опікуна, яка буде відповідати за неї. Наприклад, людина буде також позбавлена права голосу на виборах, тобто вона не зможе відповідати і осмислювати свої дії.

Фізична особа не є єдиним учасником правовідносин. Процес концентрації і централізації капіталу, обумовлений переходом від натурального господарства до товарного призвів до необхідності створення окремої від фізичної особи – учасника правових відносин, яку ми називаємо юридична особа. Перевага юридичної особи, що участь її в обороті від свого імені персоніфікує її, відособлюючи від учасників. Юридична особа – втілення інтересів і капіталу визначеної групи осіб. За відсутності, на відміну від фізичних осіб, фізичної форми свого існування вона представлена в якості фікції людської істоти, є її тінню. Але в участі в цивільно-правових відносин вона наділяється такими самими правами і обов'язками, що й фізична особа. Юридичні особи поділяються на товариства та установи.

Звернувшись до кодексу, а саме до статті 2, можна виділити, що учасниками цивільно-правових відносин може бути держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави, тощо [3, с. 2].

VII Дунайські наукові читання

Потрібно підкреслити, про іншу, на нашу головну ознаку системи норм цивільного права, а саме наявність диспозитивного принципу регулювання відносин між учасниками, який ґрунтується на засадах юридичної рівності, майнової незалежності, вільного волевиявлення, що насамперед є також актуальними і важливими в наш час.

Основними джерелами регулювання цивільно-правових відносин – є звісно, Конституція України, Цивільний кодекс України, Закони України та інші нормативно – правові акти.

Цивільно–правові відносини можуть виникати між юридично рівними і незалежними один від одного суб'єктами, що мають власне майно. Безпосередньо цивільне право виділяє дві групи відносин – це майнові та особисті немайнові. Майнові – коротко кажучи, виникають між людьми з питань майна та взагалі будь-яких матеріальних благ, які мають економічну форму товару. Об'єктами майнових відносин можуть бути речі, гроші або цінні папери, майнові права, тощо. А вже особисті немайнові відносини виникають з питань тих благ, що тісно пов'язані з особистістю їх володарів. Особливістю немайнових відносин є те, що вони є невідчужуваними і не переходять від одних суб'єктів до інших. До таких відносин можна віднести, наприклад, авторські права, інтелектуальна власність, право на життя, таємницю кореспонденції та інші, це все є нематеріальними благами, згідно Цивільного кодексу України. З виникненням цивільно-правових відносин їхні учасники не можуть нав'язувати свою волю один одному, а тому їхні стосунки повинні базуватися на основі досягнутої згоди.

Цивільне законодавство та всі вищеперераховані відносини ґрунтуються на таких принципах: неприпустимість свавільного втручання в особисте життя фізичної особи; свобода договору; свобода підприємництва; неприпустимість позбавлення права власності; судовий захист прав, якщо вони порушені; справедливість, добросовісність та розумність – дані засади є в статті 3 ЦКУ [3, с. 2].

Що, стосується системи цивільного права, то це сукупність конкретно окремих частин – підгалузі, інститути, юридичні норми. Це все залежить один від одного і перебуває в неперервному зв'язку.

Систему можна поділити по частинам. Є загальна, а є особлива. Загальна більш звична для повсякдення, адже складається з таких норм, що стосуються безпосередньо всіх цивільно-правових відносин, які ми можемо зустріти в наш час. Сюди можна віднести, наприклад, позовну давність (строк у межах якого особа має право звернутися до суду, стосовно свого захисту), будь-які угоди, довіреність та інші.

Особлива частина, на те й особлива, бо складається з таких норм, що регулюють певні групи спеціальних відносин цивільного права. Не так звично в

наш час можна зустріти питання з приводу раціоналізаторської пропозиції, або право на відкриття або взагалі право на винахід корисної моделі.

Як і всі галузі права – цивільне також постійно оновлюється, вдосконалюється. І завдання, насамперед, саме юридичної науки такого права – є вивчення закономірностей цивільно-правового регулювання суспільних відносин.

Регулювання суспільних відносин в цивільному праві відбувається за допомогою певних способів та заходів, які впливають на формування поведінки суб'єктів відносин. Сукупність таких способів та заходів прийнято називати методом цивільного права. Метод цивільно-правового регулювання — на питання, яким чином відповідні суспільні відносини ним регулюються. Цивільно-правовий метод характеризується юридичною рівністю сторін автономією їх волі та їх майновою самостійністю; диспозитивністю (правом сторін самостійно визначати характер своїх відносин у межах чинного законодавства); особливим способом вирішення спорів між учасниками цивільних правовідносин; наявністю майнової відповідальності сторін [1, с. 5].

Юридична рівність методу проявляється в тому, що сторони є рівні у відносинах, кожна сторона має свій комплекс невідчужуваних прав та обов'язків. Такі права полягають у вільному використанні і розпорядженні своїм майном.

Договір між сторонами – спосіб врегулювання змісту цивільних прав та обов'язків. В цьому і полягає диспозитивність. Тобто здатність учасників самостійно визначити характер своїх відносин. Це можливо тільки при вільному волевиявленні сторін. В основному в цивільному праві все будується на диспозитивних нормах, рідко зустрічаються імперативні.

Поряд з методами цивільного права постають його функції, разом це становить основні елементи и відображає сучасне цивільне право.

Функції – безпосередньо напрями впливу цивільних-правових норм на суб'єктів права. Цивілістична наука, цивільне законодавство, практика розрізняють такі функції цивільного права: регулятивну, охоронну, попереджувально-виховну та попереджувальна стимулюючу [1, с. 6].

Регулятивна перш за все регулює наданні права та обов'язки суб'єктам цивільно-правових відносин. Охоронна ж захищає надані права та обов'язки, з цього випливає стаття с ЦК, що кожна людина має право на захист своїх прав, на судових захист. Також така функція має на увазі встановлення відповідальності за цивільні правопорушення.

Виховна формує, перш за все, правильне ставлення до права, і не тільки до цивільного. Неналежне виконання згідно тієї функції, може призвести до розмивання межі між правом і «не правом».

На нашу думку, є не менш важливою частина норм цивільного права які регулюють відносини захисту свого цивільного права у разі його порушення,

VII Дунайські наукові читання

невизнання або оспорювання. Кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства [2, с. 10].

Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі та інші [2, с. 10].

Відповідно до ст. 17 ЦК України захист цивільних прав та інтересів може здійснюватися Президентом або органами державної влади, або органами місцевого самоврядування. Всі органи, Президент можуть здійснювати цивільний захист у межах своїх повноважень, визнаних Конституцією. Кожна особа в свою чергу, має право звернутися за захистом своїх цивільних прав.

Способи захисту можуть бути різні, вони зазвичай передбачені правовими нормами, які регулюють конкретні правовідносини.

Також особа має право на самозахист, тобто це тоді, коли суб'єкт захищає себе власними діями. Це відбувається без звернення особи до суди або до іншого органу. Способи самозахисту також можуть бути різними, головне, щоб вони не порушували закону, а також моральних засад суспільства. Для цього потрібно адекватно усвідомлювати загрозу порушення права, засіб захисту та чіткі наслідки, які він може спричинити. Способи можуть встановлюватися законом або договором цивільно-правових відносин.

Зважаючи на можливість заподіяння шкоди цивільним правам інших осіб при застосуванні самозахисту (заподіяння шкоди майну, немайновим благам), то він допускається при отриманні таких умов: заподіяна шкода має бути менш значною; реальна небезпека, яка загрожувала цивільним правам особи при даних обставинах, не могла бути усунена іншими засобами. Застосування цього способу у вказаних межах звільняє від відповідальності за шкоду, заподіяну третій особі, яка порушила або порушує права та інтереси того, хто захищається [2, с. 15].

Отже, всі вищеперераховані основи цивільного права наведені для того, аби люди, які не мають можливості отримати юридичну професію або не можуть читати підручник з даної дисципліни, бо їм складно розуміти терміни, зв'язані з іншою професією, дізналися про основні ступені цієї галузі для власного розвитку, для власного життя. Адже всім нам відомо, що право, в не залежності від того, якої галузі, все одно регулює і буде завжди регулювати наше життя. Що стосується саме цивільного, то всі наші відносини будуються на певних домовленостях, правочинах кожен день, навіть якщо це щось дрібне. Тому, вважаємо, що викладений у цій статті матеріал може бути корисним у вивченні навчальної дисципліни – Цивільне право України.

1. Матеріали лекцій з дисципліни «Цивільне право та сімейне право» / С.О. Ніщимна, Чернігів: 2016. 286 с.

2. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях) : Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с.

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 13. Ст. 451.

УДК 341.01

THE ROLE OF INTERNATIONAL LAW IN THE FORMATION OF LEGAL IDENTITY

Anastasiia Metil¹

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Анастасія Метіль¹

Abstract: *the purpose of the article was to reveal the content of the implementation and realization of the norms of international law on the way to the establishment and formation of the legal identity of mankind. The main points concerning the normative regulation of international law are singled out, the mechanism of transformation of its norms into a part of the national legislation is established. One of the available characteristics regarding the legal and gender identity of men and women in the world is given.*

Key words: *international law, norm, principle, treaty, equality, UN, implementation*

Анотація: *метою статті стало розкриття змісту імплементації та реалізації норм міжнародного права на шляху встановлення та формування правової ідентичності людства. Виокремленні основні моменти, щодо нормативного врегулювання міжнародного права, встановлений механізм перетворення його норм у частину національного законодавства. Надана одна з*

¹ Associate Professor, PhD, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601, Tel.: +380961545176, E-mail: Metilnasty1@gmail.com; ORCID: 0000-0002-9197-3937

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, м.м.: +380961545176, E-mail: Metilnasty1@gmail.com; ORCID: 0000-0002-9197-3937

VII Дунайські наукові читання

наявних характеристик щодо правової та гендерної ідентичності чоловіків та жінок у світі.

Ключові слова: міжнародне право, норма, принцип, договір, рівність, ООН, реалізація

Міжнародно-правові відносини завжди у всі часи існування, як України, так і інших держав займали не останнє місце у процесі законотворення та врегулюванні внутрішньодержавної та зовнішньодержавної діяльності держав. У сучасному світі існує величезна кількість документів, які підпадають під поняття міжнародного права. При цьому вони можуть класифікуватися в залежності від суб'єкта користування або характеризуватися з інших підстав (суб'єкт прийняття, територія дії, об'єкт захисту та інше). Особлива роль відводиться Статуту Організації Об'єднаних Націй і Загальній декларації прав людини. Це пов'язано, перш за все, з тим, що закріплені в них принципи, права і свободи заклали нові основи взаємодії держав у сфері прав людини, що дозволили згодом розвивати міжнародне право як «право людської гідності».

З прийняттям вищезазначених документів в період, «коли про таке поняття як глобалізація ще не думали», почався новий етап у розвитку прав людини, а правове становище особистості перестало бути «внутрішньою справою» держави, що вимушена тепер обмежувати свій суверенітет зобов'язанням визнання контролю міжнародних організацій в сфері прав людини.

Глобалізація ще більше вплинула на розвиток міжнародного права, захоплюючого і інтереси світової спільноти в цілому, і регіони, і окремі країни, тим самим істотно розширюючи перелік підстав для формування правової ідентичності. В першу чергу цей процес супроводжується визнанням загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, міжнародних договорів і включенням їх в національні правові системи. В Україні це було зроблено за допомогою конституційного встановлення про те, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» (ч. 1 ст. 9 Конституції України) [2, с. 3].

Невирішеність доктринальних питань, що стосуються теоретичних підходів розуміння та тлумачення норм і принципів права, призводить до того, що в українській практиці, перш за все, в судовій діяльності застосування міжнародних документів безпосередньо вельми обмежена [7, с. 269].

Відповідно до статті 38 Статуту Міжнародного суду ООН, В.А. Толстик вважає можливим розгляд загальних принципів в якості однієї з форм міжнародного права. Разом з тим, звертає увагу на важливий аспект загальних принципів, які, як він вважає, «подібно правовому звичаю, одночасно можуть виступати і в якості носія правової інформації, і в якості самої інформації» [4, с. 27].

Важливим питанням на шляху до імплементації міжнародних норм і принципів, є питання про віднесення закріплених в міжнародних документах прав і свобод до універсальних.

З одного боку, більш ніж 90 країн включили в свої Конституції положення Загальної декларації прав людини, а з іншого – далеко не завжди вони реалізуються на практиці, оскільки те, «що самоочевидне для європейського мислення, що увібрало в себе кращі зразки політичної і правової думки Європейського континенту», насилу сприймається народами інших регіонів та культур. Багато країн продовжують віддавати перевагу власним традиціям у вирішенні питань права і прав людини. Ця тенденція особливо посилилася в зв'язку з розробкою цивілізаційного підходу (в деяких інтерпретаціях антрополого-культурологічного), що вимагає визнання цивілізаційної цінності культури будь-якого народу, в тому числі – в області прав людини, способів їх реалізації та захисту.

Методологічно важливим є пропозиція розмежовувати єдині людські цінності, присутні в різних цивілізаціях та різних народах, і наукові концепції прав людини. Якщо перші можуть збігатися до певної міри і тим самим демонструвати універсальність, то універсальної концепції прав людини «немає і не може бути».

Іншою ж проблемою у праворозумінні міжнародних стандартів є те, що досить часто тлумачиться так, що воно не має зобов'язань, лише права. Це є не зовсім вірним твердженням оскільки, у разі, якщо не прямо, то опосередковано через права, якими володіє суб'єкт, а також через проголошені міжнародними актами принципи свободи і рівності повинні визнаватися права інших (тобто зобов'язання визнавати права інших), що узгоджується з розумінням права як формальної рівності, і відповідно справедливими будуть правовідносини, в яких суб'єкти адекватно сприймають свої права і обов'язки. З позиції самовизначення не обов'язково, щоб уявлення про свої права та обов'язки реалізувалося в конкретних правовідносинах. Важливим є розуміння саме рівності з іншими суб'єктами у відповідних відносинах.

Істотно важливою для теорії та практики є також проблема співвідношення міжнародного і національного права. Вона відноситься до числа активно обговорюваних і у вітчизняному, і в зарубіжному правознавстві вже більше ста років. Як і раніше зустрічаються прихильники моністичного і дуалістичного підходів, думки яких можуть використовуватися в якості доктринальних рекомендацій для імплементаційної практики. Коли держава добровільно стає учасником двостороннього або багатостороннього договору, вступає в ту чи іншу міжнародну організацію, стає членом міжнародних універсальних чи регіональних органів і в багатьох інших випадках воно приймає на себе міжнародні зобов'язання, в тому числі, по гармонізації внутрішнього законодавства. На думку фахівців в галузі міжнародного права в «делімітації регулятивного впливу між міжнародною і внутрішньою областями дії права і юрисдикції» при розбіжності із

VII Дунайські наукові читання

дотриманням національного законодавства держави, останнє «не має права посилається на своє внутрішнє право як на підставу для невиконання міжнародного права. Тут в параметрах доктринальної розбіжності між моністичною і дуалістичною концепціями діє загальне зобов'язання держави щодо гармонізації свого внутрішнього права з прийнятими на себе міжнародними зобов'язаннями».

У внутрішньому правопорядку України міжнародний договір не може суперечити Конституції України. Якщо міжнародна угода, згода на обов'язковість якої надана Верховною Радою України, пролонгує та встановлює відмінні правила, ніж прописані в національному законодавстві, застосовуються положення міжнародного договору. Цей принцип заснований на ст. 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., державою-членом, якої є Україна, а саме: «...учасник не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору» [1, с. 6]. Відповідно, державні органи та органи місцевого самоврядування не мають права зменшувати або скасовувати будь-які зобов'язання, що містяться в чинному міжнародному договорі, шляхом обґрунтованих та необґрунтованих юридичних дій.

Гармонізація внутрішнього і міжнародного права – важлива і дуже кропітка праця, що стикається з безліччю проблем та питань, починаючи від національної, в даному випадку, української ментальності до юридичної технології. Чимало важливим є і питання автентичного перекладу ратифікованих та прийнятих Україною міжнародних документів, перенесення іншомовних термінів і слів в національне законодавство.

Проблема ускладнюється і тим, що багато міжнародних документів, прийняті за участю України не мають офіційного перекладу рідною українською мовою, їх доступність забезпечується лише перекладами, зробленими в наукових цілях. Це стосується і рішень Європейського суду з прав людини щодо справ проти України. У контексті правової ідентичності питання доступності підстав ідентичності має особливе значення. Його незадовільне розв'язання може розцінюватися як неготовність України, як незалежної держави, до виконання прийнятих на себе зобов'язань у сфері прав людини.

Проблеми універсалізації прав людини набувають особливої актуальності та гостроти, коли мова йде про гендерну рівність, оскільки її досягнення розглядається міжнародним співтовариством як найважливіша умова соціально-економічного прогресу, розвитку індивідуальності людини згідно зі сформованими цілями і цінностями, незалежно від статі. Організація Об'єднаних Націй надає особливого значення вирішенню проблем гендерної рівності. Про це свідчить і створення в липні 2010 р, поряд з Комісією ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, спеціальної структури «ООН-жінки», що об'єднала Відділ з поліпшення становища жінок Секретаріату, Міжнародний навчальний і науково-дослідний інституту щодо поліпшення становища жінок, Канцелярію

Спеціального радника з гендерних питань та поліпшення становища жінок, Фонд ООН для розвитку в інтересах жінок – ЮНІФЕМ, і приступила до роботи в лютому 2011 р.

Слід сказати, що в науковому плані у пошуці нових підходів до вирішення гендерних проблем важливу роль зіграла розробка теорії ідентичності в цілому та гендерної ідентичності, зокрема. Передовою, цінною та інформативною в цьому напрямку була робота Сімони де Бовуар «Друга стать», що вийшла в 1949 р і перекладена на багато мов світу. Ця робота вперше дозволила ставити питання про роль жінки за межами сексуальності про те, «що крім прокреативних, природних функцій у жінки можуть бути ще й інші – соціальні, цивільні функції і що, взяті воедино, вони здатні не заперечувати, а доповнювати один одного», тим самим жінка може самореалізовуватися не тільки відповідно із здійсненням материнських, сімейних обов'язків, а й цивільних, сприяючи прогресу суспільства в цілому, а не тільки добробуту сім'ї. Гендерні проблеми набули широкого висвітлення в гуманітарних науках.

У вітчизняній юриспруденції ця проблема, в тому числі в зв'язку з розвитком міжнародного права, отримала теоретичне висвітлення в роботах С.В. Полєніної, яка вважає, що «проблема прав жінок є невід'ємною складовою проблематики прав людини як одного з найважливіших досягнень цивілізації» [6, с. 8].

У другій половині ХХ ст. ситуація докорінно змінилася не тільки в науково-теоретичному, а й ґрунтовно зачепила юридичний аспект. На основі Загальної декларації прав людини, яка проголосила, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах, почався активний процес прийняття міжнародно-правових актів, що істотно розширили каталог прав і свобод людини, а також призвів до формування системи міжурядових органів, покликаних на міжнародному рівні забезпечувати їх захист. Ці органи можуть мати універсальний або регіональний характер. До перших відносяться структури захисту прав людини, створені при ООН, серед яких на першому місці ось уже 60 років стоїть Комісія ООН з прав людини. На думку аналітиків, будучи допоміжним органом Економічної і соціальної Ради, яка заснувала Комісію в 1946 р, вона з часом перетворилася на головний орган по всебічному обговоренню питань, що відносяться до прав людини і за період свого існування пережила ряд істотних змін, спрямованих на все більш ефективний контроль у правозахисній сфері.

Створення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) – є найважливішим інструментом забезпечення прав людини в державах-учасниках. Конституція України гарантує кожному право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх порушених прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (ч. 4 ст. 55) [2, с. 19]. Однією з найефективніших міжнародних судових установ, до яких мають право звертатися

VII Дунайські наукові читання

громадяни України, є Європейський суд з прав людини, юрисдикція якого визнана нашою державою.

Для України, що встановила і ратифікувала Європейську Конвенцію про захист прав і основних свобод 1950 р. відкрилися не тільки додаткові можливості людей звертатися в ЄСПЛ, а й обов'язок вживати заходів по виконанню прийнятих Судом рішень з метою реалізації взятих на себе в якості держави-учасника зобов'язань. При цьому слід мати на увазі, що в Декларації 4-ої Європейської Конференції міністрів з питань рівноправності між чоловіками і жінками (Стамбул, листопад 1997 г.) було відзначено, що робота, спрямована на досягнення рівності між чоловіками і жінками, не повинна більше розглядатися тільки як «жіноче питання», але залучати всіх членів суспільства, бути турботою всього суспільства в цілому. Названим міжнародним документом, що забезпечує права людини, був зроблений головний акцент на те, що людські істоти, незалежно від біологічної статі, в рівній мірі володіють правами і свободами для розвитку особистих здібностей, підтримки гідності [5, с. 13].

Слід зауважити, що в ХХ ст., як і в багатьох інших країнах, в Україні змінилася не тільки система норм про права людини, а й участь жінок і чоловіків в різних сферах життя суспільства, причому, не тільки в кількісному, але і в якісному відношенні. Життя внесло корективи в соціальні ролі жінок і чоловіків. І ті й інші освоюють професії і види діяльності, нетрадиційні з точки зору сформованих уявлень про чоловіче та жіноче. Включення чоловіків і жінок, згідно стереотипному мисленню, в невласливе їм соціальне середовище: жінок у виробництво, бізнес, політику, чоловіків – в сімейно-побутове життя – вимагає глибокого і серйозного дослідження, в тому числі, в рамках проблем ідентичності та прав людини.

У сфері батьківських прав і сімейних відносин для чоловіка зразком (стандартом) стає соціальний статус жінки. Тому забезпечення рівних прав батька (чоловіка) у вихованні дітей і несення ним рівних сімейних обов'язків має орієнтуватися на вже існуючий позитивний досвід, який забезпечував для жінки її роль батьківства (дружини).

У контексті правової ідентичності та реалізації прав людини представляється необхідним виділити кілька важливих, з нашої точки зору, аспектів. Перш за все, порушуючи питання про ідентичність, слід говорити не про повну подібність батьківських ролей чоловіка та жінки, а про часткове, пов'язане з соціальним контекстом, яке передбачає рухливість ідентичності. Крім того, потрібно враховувати фактори, що впливають на формування ідентичності. Для чоловіка в даному випадку важливим є усвідомлення свого нового становища, психологічна готовність до іншої ролі в сімейних відносинах. У чималому ступені конструктивність цього процесу залежить від громадської думки, подолання стереотипів, в тому числі, на рівні державних органів і посадових осіб.

Збірник наукових праць

Незважаючи на те, що в правовій ідентичності осіб, які перебувають під юрисдикцією держави, домінуючими залишаються формалізовані джерела національної правової системи, а міжнародні правові норми включаються в національну правову систему за згодою держави і виступають на перший план тільки в разі недостатності національних ідентифікаційних практик або механізмів їх реалізації, можливість пошуку значимого чогось іншого, що буде знаходитися за межами внутрішнього правопорядку істотно важливе у формуванні правової ідентичності.

Таким чином, міжнародне право, розглянуте в якості підстави правової ідентичності, може бути охарактеризоване і як спосіб встановлення міжнародного співробітництва та все більшого розширення каталогу прав і свобод людини, і як інструмент зміни якості суб'єкта права, що сприяє його перетворенню в правову особистість, дії якої можуть розцінюватися, як не тільки спрямовані на реалізацію суб'єктивних прав, а й сприяють якісній зміні національного правопорядку.

Джерела та література

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. *ООН; Конвенція, Міжнародний документ*, Заява від 23.05.1969. Про приєднання до Конвенції із застереженнями та заявою див. Указ Президії Верховної Ради УРСР. N 2077-XI (2077-11) від 14.04.86
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*; Закон від 28.06.1996, № 30, ст. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Про міжнародні договори України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 50, ст. 540. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
4. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. *ООН; Статут, Міжнародний документ* від 26.06.1945 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. *Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ* від 04.11.1950. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Корбут Л.В., Поленина С.В. Международные конвенции и декларации о правах женщин и детей. *Сборник универсальных и региональных международных документов*. Изд. третье, перераб. и доп. М., 2004. С. 8.
7. Тиунов О.И. Влияние международных договоров и международно-правовых обычаев на национальное законодательство. *Вестник РГГУ. Серия «Юридические науки»*. 2009. № 11 /09. С. 269-270.

**THE INFLUENCE OF THE CREDIT AND BANKING SYSTEM OF
BESSARABIA
ON THE SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION
(SECOND HALF OF XIX – EARLY XX CENTURY)**

*Alexander Mikhailov*¹

**ВПЛИВ КРЕДИТНО-БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ БЕССАРАБІЇ
НА СОЦІАЛЬНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.)**

*Олександр Михайлов*¹

***Abstract.** The article examines the impact of the credit and banking system of Bessarabia on the social and economic development of the region based on the analysis of archival sources, explorations and monographs. Examples of borrowing foreign experience and introduction of advanced European-style financial institutions in the region are identified. The social orientation of small credit institutions and agro-industrial orientation of banking institutions are revealed.*

***Key words:** small credit, banks, finance, foreign capital, socio-economic system, Bessarabia.*

***Анотація.** У статті на основі аналізу архівних джерел, розвідок та монографій досліджено вплив кредитно-банківської системи Бессарабії на соціальний та економічний розвиток регіону. Виявлено приклади запозичення іноземного досвіду та запровадження передових фінансових організацій європейського зразка в губернії. Розкрита соціальна орієнтованість закладів дрібного кредиту та аграрно-промислова спрямованість банківських установ.*

***Ключові слова:** дрібний кредит, банки, фінанси, іноземний капітал, соціально-економічна система, Бессарабія.*

Фінансова стабілізація, економічна трансформація та формування загальних основ громадянського суспільства Бессарабії в історичному сенсі були пов'язані з розвитком кредитно-банківської системи. Вивчення окремих аспектів історії Бессарабської губернії у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. дозволило визначити особливу роль кредиту та банків у соціально-економічних процесах

¹ PhD, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601, E-mail: mykhailov@idguonline.net; ORCID: 0000-0002-0049-3349

¹ Кандидат історичних наук, старший викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, E-mail: mykhailov@idguonline.net; ORCID: 0000-0002-0049-3349

регіону. Окрім цього, дослідження даного питання дозволяють більш поглиблено розкрити господарське становище означених земель. Взагалі, поява та функціонування фінансових установ, діяльність яких була направлена на допомогу широким масам населення, були наслідком впливу провідних західноєвропейських економістів, спеціалістів кредитної справи. В регіоні у зазначений період часу стрімко поширювалися схеми, статuti німецьких, французьких та бельгійських кредитних установ.

Метою даної статті є дослідження впливу кредитно-банківської системи Бессарабії на соціальний та економічний розвиток регіону в умовах взаємодії з іноземним капіталом запозичення європейських кредитно-банківських традицій.

В розбудові кредитно-банківської системи активно застосовувався тогочасний європейський досвід, значне розповсюдження отримали кредитні кооперації. Початок масового розвитку сільськогосподарських і кредитних кооперативів у Західній Європі відноситься до 1850-60-х рр. Найбільшого розвитку ця форма отримала в Німеччині, яку по праву вважають батьківщиною кредитних кооперативів. Їх створення в країні пов'язано з іменами Ф. Райффайзена, Г. Шульце-Деліче, К. Гааза. В загальноєвропейському вимірі означені установи мали на меті активізувати соціальні механізми розв'язання фінансових проблем шляхом громадської кооперації.

Однією з найбільш поширених форм дрібних кредитних установ Бессарабії була кооперація шульцеделічівського типу – позико-ощадні товариства. Після реформи 1861 р. у Російській імперії було здійснено перші спроби організації установ дрібного кредиту на засадах сільськогосподарської кооперації. Їхні статuti базувалися на принципах існування установ дрібного кредиту, розроблених Ф.Г. Шульце-Деліче в XIX ст. в Німеччині. Група дрібних власників, що потребувала кредиту, створювала товариство на паях, яке надавало членам товариства позики з власних коштів або кредитів, отриманих іншим чином. Створення таких товариств зумовило появу нових об'єднань та посилило соціальну стратифікацію в регіоні. В результаті з'явилися нові Товариства шульцеделічівського і райффайзенівського типу, що мали величезне значення для населення усіх повітів.

Це підтверджує виступ керівника земської управи Акерманського повіту дворянина В. М. Пуришкевича: «Майже кожен знає, як часто сільське населення потребує позики для своїх господарських потреб (придбати землю, купити коня чи корову, збудувати хату, сплатити податки, щоб не продавати за безцінь хліб, коли він ще дешевий, а почекати гарних цін). Для забезпечення населення позиками можуть відкриватися в повітах так звані кредитні установи за загальноприйнятим статутом, виданим для цього урядом, кредитні товариства ...» [1, арк. 13]. З'явившись у другій половині XIX ст. кредитні товариства швидко знайшли поширення в регіоні, а реформи 60-х рр. XIX ст. істотно прискорили цей процес. Виникла необхідність у короткотермінових кредитах на вигідних умовах, які не

VII Дунайські наукові читання

могли запропонувати приватні кредитори.

Про зацікавленість питанням щодо створення кредитних товариств у Бессарабії свідчить той факт, що майже всі повітові земські управи придбали посібники про організацію діяльності та звітності вказаних установ. Взагалі-то, список видань був доступним для всіх громадян. В земських канцелярських відділах можна було замовити такі видання, як: «Сільські позико-ощадні товариства (проблеми звітності та рахівництва)» – ціна 75 коп., «Діяльність земства по устрою позико-ощадних товариств» – ціна 1 руб., «Шульце-Деліч – його життя та діяльність» – ціна 30 коп. [2, арк. 122]. Тобто, західноєвропейські фінансові ідеї та погляди знаходилися у вільному доступі для всіх мешканців регіону. Варто стверджувати про появу нової соціальної групи в регіоні, осіб зайнятих дрібним кредитом. Архівні дані підтверджують систематичну підготовку та навчання майбутніх спеціалістів кредитної справи.

Нові форми кредитних установ, які швидко розповсюджувалися в Бессарабії, вимагали висококваліфікованих і компетентних кадрів для роботи в цих закладах. Про організацію відповідної діяльності свідчить, зокрема, доповідна записка члена правління Акерманської земської каси дрібного кредиту Василя Васильовича Стефанова про діяльність курсів з дрібного кредиту в с. Сарата. З документу ми дізналися, що курси відвідували 28 слухачів, яких навчали основним поняттям та правилам роботи у фінансово-кредитній сфері, а саме: роз'яснювалися закони про дрібний кредит, статuti кредитних і позичково-ощадних товариств, правила обрахунку кредитних коштів цих товариств тощо.

Значну увагу на курсах приділяли нормативним питанням, статутам, офіційним циркулярам влади. Заняття на курсах проводив інспектор дрібного кредиту Кишинівського відділення Держбанку С.І. Орлов [3, арк. 3-4]. Зрозуміло, що такі курси готували майбутніх працівників для сільських банків, ощадних кас, позичково-ощадних та кредитних товариств.

Кредитно-банківська система регіону сприяла й розвитку міського забезпечення, загального благоустрою і модернізації. Траплялося, що для задоволення міських потреб представники бессарабських земств зверталися до інвестицій з боку іноземного капіталу. Це призводило до відкриття іноземних підприємств у регіоні. Так, керівник Кишинівської міської управи, аристократ М. Главче, у квітні 1911 р. уклав з Бельгійським товариством договір на 40 років про перебудову міського трамвайного сполучення з кінної тяги на електричну. Товариство зобов'язувалося виконати цю роботу за умови забезпечення трамвайної лінії електроенергією з міської електростанції.

Зацікавленість міської влади у співпраці з бельгійцями виявилась ще й у тому, що електроенергія для бельгійців коштувала дуже дешево: від 4 до 5,5 коп. за кВт-годину, а це в 5-6 разів нижче, ніж вона відпускалася приватним особам міста. З бюджету міської управи було витрачено 872 тис. руб. Для покриття витрат управа в

грудні 1913 р. отримала в міській земській касі дрібного кредиту позику на 35 років у розмірі 1 млн. руб. [4, с. 313]. Таким чином, саме місцеві установи кредиту сприяли появі першої трамвайної електричної лінії в Бессарабській губернії.

У пореформений період Бессарабська губернія зазнала ряд адміністративних та соціально-економічних змін. Стала більш широкою та розгалуженою система органів самоврядування. Активно розвивалася система ринкових відносин та конкуренції. Більшість селян регіону отримала дозвіл на володіння землею, однак землю селянам доводилося викупати. Реформи спричинили швидке розшарування селянства, частина якого змушена була користуватися кредитом для викупу земельних ділянок або для ведення власного господарства. [5, с. 58].

Товариства взаємного кредиту почали утворюватися в Російській імперії з 1860-х рр. Найперше було організоване у Санкт-Петербурзі в 1862 р. Заслуга створення першого товариства взаємного кредиту в Російській імперії належала представнику відомого аристократичного роду Ламанських – тайному раднику Євгену Івановичу, який на той час був товаришем (заступником) керівника Державного банку Російської імперії. Перш ніж Є.І. Ламанський отримав посаду товариша керівника Державного банку, він ретельно вивчав специфіку банківської справи в Західній Європі, зокрема у Франції та Бельгії. Так, у Бельгії він детально ознайомився зі спеціальною програмою банківської справи для середніх і дрібних підприємців. Ідею взаємного кредиту він запозичив, ознайомившись у Брюсселі з кредитною установою, заснованою на принципах взаємності.

У Бессарабії поширились установи (товариства взаємного кредиту), що були більше орієнтовані на потреби агробізнесу. Помітне місце займало Кишинівське товариство взаємного кредиту «Сільськогосподарський кредит». Головою ради був П.В. Синадино, а головою правління – А.В. Синадино, посаду скарбника товариства займав дворянин В.П. Антоновський. Товариство сприяло аграрній діяльності землевласників, окремо утримуючи в робочому штабі спеціаліста з хлібних операцій, при цьому займалося й посередницькими справами. Воно на 50% складалося з дворян, 40% належали до купецького стану, а інші 10% мали особисті почесні звання та професійні відзнаки. Товариство мало настільки потужні активи, в тому числі капітали багатьох дворянських землевласників, що випускало своє періодичне видання «Вісник сільськогосподарського кредиту», над яким працював окремий редакційний відділ установи [6, с. 12]. Тут можна стверджувати і про поступове зрощення фінансового і аграрного або ж промислового капіталів. Так, саме брати Синадино (маючи значні землеволодіння в Орґеєвському повіті) і саме вони сприяли утворенню Орґеєвського і Каларашського товариств взаємного кредиту [7, арк. 64].

Усі товариства намагалися постійно модернізувати свою діяльність, використовуючи надбання західноєвропейських кредитних установ. Так, Болградське сільськогосподарське товариство взаємного кредиту надавало позики

VII Дунайські наукові читання

під продукти землеробства, зняття праці іноземного виробництва. Товариство мало в розпорядженні автомобілі «Кейс» і «Овеланд», які також здавало в оренду. Причому своїм вкладникам установа виплачувала 7 % річних [8].

Характерними відмінностями земських кас дрібного кредиту від приватних установ дрібного кредиту були:

- тісний зв'язок із сільськими та промисловими товариствами;
- співробітництво повітових та комунальних органів самоврядування з урядовими міністерствами [9, с. 17].

Для вирішення негайних господарчих питань у повітах, місцева адміністрація також часто використовувала регіональні кредитні установи. Наприклад, зі звіту голови Акерманської земської управи А.А. Ярошевича (9 травня 1917 р.) відомо, що в 1916 р. земська управа надала дозвіл земській касі на видачу позик до 800 тис. рублів. Однак складна економічна ситуація в регіоні, нестабільний політичний розвиток держави призвели до знецінення грошей. Тому, цілком зрозумілим було прохання голови управи щодо надання йому повноважень на збільшення позик до 1 млн. рублів [10, арк. 49].

Окрім цього, А.А. Ярошевич наполегливо вимагав від земської каси дрібного кредиту надання значної позики для задоволення потреб управи. Правління каси направило дворянину відповідь: «До цього часу земська управа вже позичила в касі 550 000 руб., а загальна кількість виданих позик складає 850 000 руб. Тобто управа вже є найбільшим боржником установи. До того ж каса має виконувати свої зобов'язання перед вкладниками. Загальна сума вкладів – 1 500 000 руб. Активи, якими володіє каса, складають 700 000 руб. (ці кошти зберігалися в різних кредитних установах і могли поступити звідти лише чеками, а не грошовим еквівалентом). У разі негайного відклику клієнтами своїх вкладів каса має у своєму активі лише 700 000 руб., тобто 50 коп. на 1 рубль вкладів. Беручи до уваги ці факти, навіть якщо б управа взяла на себе відповідальність за спроможність нашої установи реалізувати зобов'язання перед вкладниками, каса не має у своєму розпорядженні коштів для видачі позики» [56, арк. 61].

Незважаючи на таку категоричну відповідь правління Акерманської каси дрібного кредиту А.А. Ярошевич адресував цій установі повторний запит, в якому пояснював, що всі інші установи взагалі припинили видачу вкладів. Проте земська управа вважала: «...можливим і безпечним для каси дрібного кредиту надати ще одну позик у управі в розмірі 70 000 рублів» [10, арк. 84].

Цільовий характер мали фонди цієї ж каси:

- хлібного капіталу – 3 143 рублів, який виділявся на потреби селян;
- ремісничого капіталу – 1 422 рублів (сума для устрою навчальних ремісничих класів);
- позико-ощадних товариств – 2 764 рублів, – кошти що мали сприяти утворенню сільських кредитних установ [9, арк. 138]. Тобто, земські каси

нарощували фонди для вирощування і засіву хлібу, субсидування ремісничих артілей і навіть на відкриття кредитних кооперативів.

Окрім установ дрібного кредиту, на соціальне та економічне життя регіону ще більше впливали комерційні банки, основу яких складав іноземний капітал.

Столичні банки, користуючись привілеями, субсидіями зі сторони уряду і потоком коштів з-за кордону, накопили величезні капітали й шукали нові сфери для його застосування. Вони підпорядкували своєму впливу все господарсько-економічне життя Бессарабської губернії. Дворянин М. Баллас у 1913 р. говорив, що пульс промисловості регіону «б'ється в кабінетах керівників великих банків». Саме вони тримали у своїх руках всю фінансово-кредитну систему й основні галузі господарства Бессарабії.

Зі свого боку комерційні банки, які діяли в Бессарабії, маючи на меті підпорядкування місцевої хлібної торгівлі лише своєму впливу і витіснення конкурентів, будували склади, орендували складське обладнання тощо. Російський торгово-промисловий банк (на 50% складався з французького капіталу) мав у Тирасполі два амбари місткістю 55-60 вагонів кожний, планувалося розширення їх об'єму до 200 вагонів. У Бельцях діяли склади та під'їзні шляхи до них Російського торгово-промислового і Російського для зовнішньої торгівлі банків.

Російський торгово-промисловий банк орендував у Болграді в 1909-1915 рр. два складських приміщення місткістю від 75 до 100 тис. пудів зернових продуктів. У Кишиневі в 1914 р. були 4 тютюнових склади Російсько-Азіатського, Російського для зовнішньої торгівлі та Петроградського міжнародного комерційного банків. В означеному році ними було закуплено 39 739 пудів і продано 34 137 пудів тютюну [4, с. 182].

Діяльність казенних відомств у закупівлі зерна перепліталася з діяльністю акціонерних банків. Російське Дунайське пароплавство для поширення закупівельних операцій побудувало величезні склади в Кагулі, Фальчі, Леово. Російські акціонерні банки відкривали свої комісіонерства, які видавали позики до 80-90% вартості зерна. На ці гроші купці знову закупали зерно у селян і відправляли його в Одесу [12, с. 19-21]. Тобто банки не лише вкладали гроші в промисловість чи брали участь в окремих операціях, але й самі керували промисловими фірмами, контролювали хлібну торгівлю тощо.

Панування банківського капіталу в південноукраїнських землях, на відміну від більшості інших українських територій, утвердилося з початком ХХ ст. Хоча тут ми можемо відзначити одну особливу рису: більшість комерційних банків намагалися тримати свої активи в центрах імперії (Петербурзі та Москві), мабуть, не особливо довіряючи геополітичним перспективам прикордонних територій. Так, на 1893 р. близько 61% усіх ресурсів комерційних банків було зосереджено саме в столицях імперії.

Комерційні банки засновували свої відділення в повітових містах, звідки

VII Дунайські наукові читання

розповсюджували вплив на територію повіту. Так, в Ізмаїлі діяло відділення Російського банку для зовнішньої торгівлі. В його складі в 1914 р., окрім голови Б. Д. Пристера та його помічника А. І. Коренмана, була посада агента банку в Кілії, яку займав А.І. Фельдман. Членами відділення банку були його представники: в Рені – М. Калашников, Кагулі – М. Богачов [9, с. 213-214]. Відділення комерційних банків активно діяли на території губернії, залучаючи заможне населення Бессарабії до своїх операцій та діяльності.

У Кишиневі діяв Кишинівський комерційний банк. Головою правління банку був І.П. Синадино. Так, до складу акціонерів та співзасновників Кишинівського комерційного банку, крім Федора та Перикла Родоконакі, увійшли: І. Синадино та В. Синадино, колезький радник І. Крісті, колезький асесор К. Дука, титулярні радники Киріян Леонард, Костянтин Леонард, майор Ришкан-Дерожинський, К. Андріопуло, К. Чарбаджоглу, А. Грінберг. Це напряду підтверджує тезу про зрощення промислового та фінансового капіталів і підтверджує, що власники промислових та сільськогосподарських підприємств Бессарабії ставали керівниками банківських структур [13, с. 187].

Про багатовекторну діяльність Ф.П. Родоконакі в банківській сфері говорить той факт, що він здійснював як промислове кредитування через свій банк, так і брав участь у засновництві низки банківських установ: Петербурзького Міжнародного комерційного (великий вплив мав англійський капітал), Кишинівського комерційного, Одеського комерційного, Азово-Донського комерційного (основу складав німецький капітал), Бердичівського і Херсонського комерційного, Російського для зовнішньої торгівлі (основу складав французький капітал) банків.

Початковий капітал Кишинівського комерційного банку в 1 млн. руб. умовно був у розпорядженні всіх акціонерів, які мали право протягом 1 місяця з дня затвердження статуту запросити до числа акціонерів інших осіб з передачею їм частини акцій. Саме так вирішили розпорядитися своїми цінними паперами представники родини Родоконакі. Через короткий час аналогічна установа відкрилася в Одесі (Одеський комерційний банк), і грецькі аристократи вирішили субсидувати цю установу. Керівне місце в Кишинівському комерційному банку з цього часу зайняла родина Синадино. Проте Родоконакі та його капітали й авторитет стали важливими для старту банківської установи в Кишиневі [56, арк. 160-161].

Багаті землевласники краю були акціонерами промислових підприємств, комерційних і земельних банків. Це говорить про єдність їх інтересів із всеросійською системою фінансового капіталу. Так, спадкоємці князя Манукбея в 1911-1912 рр. мали акції Об'єднаного, Бессарабсько-Таврійського, Петроградського міжнародного, Сибірського торговельного, Азово-Донського, Петроградського обліково-позикового, Російського для зовнішньої торгівлі банків

на суму 484 тис. руб. [4, с. 182].

Поряд з Держбанком в Бессарабії діяли найбільші комерційні банки країни, що втілювали у собі панування фінансової олігархії. В 1913 р. тут діяло 18 відділень і комісіонерств російських банків. Із них у Кишиневі – 5, Акермані – 3, Бельцях – 2, Кілії – 2, Бендерах, Леово, Кагулі, Ізмаїлі – по одному.

Найбільш широку мережу своїх відділень і контор у Бессарабії створив петербурзький Російський для зовнішньої торгівлі банк, що мав свої філії в Кишиневі, Бельцях, Леово, Кілії, Акермані, Ізмаїлі; далі йшли Петербурзький торгово-промисловий банк – відділення в Бендерах, Кілії, Бельцях; Петроградський міжнародний комерційний банк – відділення в Кишиневі, Акермані, Кілії; Московський об'єднаний банк, Російсько-Азіатський банк, Петроградський торговий банк і Одеський обліковий банк. які мали свої відділення лише в Кишиневі [14, с. 189-191]. Така кількість відділень більшості комерційних банків імперії саме в Бессарабії є свідченням, по-перше, прибутковості та перспективності діяльності банків у цьому регіоні; по-друге, потреби місцевої адміністрації у фінансовій підтримці та допомозі.

Отже, кредитно-банківська система Бессарабської губернії впливала на соціальний розвиток регіону. Це виражалось у підготовці нових кваліфікаційних кадрів із числа місцевих мешканців і, як наслідок, у формуванні нової соціальної групи (осіб, зайнятих кредитом). З іншого боку, велике значення мав дрібний кредит для селян та ремісників: вони могли закупити насіння для посівної кампанії, отримати позику до завершення трудового тижня чи місяця. Новостворені установи кредитування відкривалися за європейськими статутами та прикладами. Частина об'єднань прямо слугувала потребам агробізнесу (землевласникам та орендарям). При цьому нерідко вони сприяли модернізації та благоустрою міст, субсидуючи навіть бюджетні прогалини повітових управ. Особливе значення для економічного розвитку Бессарабії мали комерційні банки, основні акції яких належали іноземному капіталу. Банки, розміщуючись у містах регіону, тримали склади для зберігання різних товарів, зрощувались з промисловими підприємствами.

Джерела та література

1. Комунальна установа «Ізмаїльський архів» (далі КУІА). Ф. 47. Акерманська повітова земська управа. оп. 1. Спр. 17. Статут позико-ощадної каси службовців земства, відкритої при повітовій земській управі. 1882-1912 рр., 79 арк.
2. КУІА. Ф. 47. Акерманська повітова земська управа. оп. 1. Спр. 46. Про відкриття Акерманської повітової земської каси дрібного кредиту. 1904-1907 рр., 184 арк.
3. КУІА. Ф. 770. Акерманський повітовий предводитель дворянства. Оп. 1.

VII Дунайські наукові читання

Спр. 15. Листування з Бессарабським повітовим предводителем дворянства про призначення посадових осіб. 1902 г., 148 арк.

4. Шемяков Д.Е. Очерки экономической истории Бессарабии эпохи империализма. Кишинев: Штиинца, 1980. 252 с.

5. Дружкова І.С. Кредитно-банківські установи на Півдні України в ХІХ – на початку ХХ ст.: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: спец. 07.00.01. Історія України. Одеса, 2004. 181 с.

6. Адрес-календарь Бессарабской губернии на 1911г. [под. ред. Б.А. Топиро]. Кишинёв: Губернская типография, [1911]. 545 с.

7. Національний архів республіки Молдова. Ф. 398. Бендерське повітове казначейство, оп. 1. Спр. 100. Листування з Бессарабською казенною палатою про відкриття кредитів установам Бессарабської губернії за 1885 р., 78 арк.

8. Придунайский край. («Придунайській край»). Ежедневная политическая, общественная, литературная и экономическая газета. Измаил. 1913. №8.

9. Адрес-календарь Бессарабской губернии 1914 г. [под. ред. Б.А. Топиро]. Кишинёв: Губернская типография, [1914]. 538 с.

10. КУІА. Ф. 47. Акерманська повітова земська управа. оп. 1. Спр. 435. Листування з Одеським товариством взаємного кредиту про надання короткострокових позик в приватних кредитних установах; про видачу позик. 1917-1920 рр., 181 арк.

11. КУІА. Ф. 47. Акерманська повітова земська управа. оп. 1. Спр. 53. Документи Акерманської повітової земської управи. 1906 р., 179 арк.

12. Томулец В.М. Роль і значення торгівлі у становленні та розширенні економічних зв'язків Бессарабії з українськими губерніями (1812-1868). *Український історичний журнал*. 2005. №5. С.18-27.

13. Толкушкин А.В. История налогов в России. Москва: Юрист, 2001. 432 с.

14. Шевченко В.В. Організація функціонування банкірських установ Південної України (ХІХ – початок ХХ ст.). *Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст.* 2010. Випуск XV. Київ: НАН України. Інститут історії України. С. 189-192.

**TOURIST AND RECREATIONAL POTENTIAL OF MULTICULTURAL
BUDJAK ON THE EXAMPLE COMPLEX OF ETHNOGRAPHIC AND GREEN
TOURISM «FRUMUSHIKA-NOVA»**

Nataliia Petrova¹

**ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО
БУДЖАКА НА ПРИКЛАДІ КОМПЛЕКСУ ЕТНОГРАФІЧНОГО ТА
ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ «ФРУМУШИКА-НОВА»**

Наталія Петрова¹

***Анотація.** Фрумушика-Нова – унікальний на півдні України туристичний об'єкт і музейний історико-етнографічний комплекс просто неба, рекреаційна база для сімейного відпочинку. Тут зосереджені унікальні етнокультурні пам'ятки семи основних груп населення (болгари, гагаузи, євреї, молдовани, німці, росіяни, українці). Тут існує красназавчий музей, експозиція якого репрезентує історію Буджака, а етнографічні комплекси у вигляді етнічних садиб відображають побут і традиційну культуру етнічних груп населення південної Бессарабії.*

Матеріальна і технічна база Фрумушики готова для проведення науково-практичних семінарів з підготовки і підвищення кваліфікації туроператорів, у тому числі і на міжнародному рівні, насамперед з країнами-сусідами – Румунією і Молдовою.

***Ключові слова:** Фрумушика-Нова, Румунія, Молдова, Україна, етнічна культура*

***Abstract.** Frumushika-Nova is a unique tourist site in the South of Ukraine and an open air historical and ethnographic complex.*

Today Frumushika-Nova is known as a tourist site, a green tourism facility, as a recreational center for family holidays.

It's worth saying that Frumushika-Nova can and should become a kind of historical and ethnographic acting training laboratory, because there are unique ethno-cultural reminders of seven main groups of the population (Bulgarians, Gagauz, Germans, Jews, Moldovans, Russians, Ukrainians).

Frumuszyka's material and technical base is ready for research and practical

¹ *PhD. (History), Associate professor of the Department of Archeology and Ethnology of Ukraine, Deputy Dean of the Faculty of History and Philosophy of Scientific Work, Odesa I.I. Mечникoв National University (Ukraine, Odesa), pani_natalka@ukr.net; petrova_nataliia@onu.edu.ua, ORCID: 0000-0001-9536-4357*

¹ *Кандидат історичних наук, доцент кафедри археології та етнології України, заступник декана факультету історії та філософії з наукової роботи, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова (Україна, Одеса), pani_natalka@ukr.net; petrova_nataliia@onu.edu.ua, ORCID: 0000-0001-9536-4357*

VII Дунайські наукові читання

seminars on training and advanced training of tour operators, including international, especially with neighboring countries – Romania and Moldova.

Key words: *Frumushika-Nova, Romania, Moldova, Ukraine, ethnic culture*

На півдні України, приблизно в 200 кілометрах від Одеси та в 10 кілометрах від кордону з Молдовою, як перлина у Буджацькому степу в екологічному заповіднику з притаманною для нього флорою і фауною знаходиться унікальний туристичний об'єкт і музейний комплекс просто неба – центр етнографічного та зеленого туризму Фрумушика-Нова.

Слід зазначити, що сюди важко дістатися, краще їхати в суху погоду. Колись тут випробували новітнє військове обладнання СРСР, а сьогодні відроджують старі традиції чабанів, виноробів та землеробів унікального Тарутинського степу.

Подібні об'єкти в Європі існують давно, де їм приділяються велика увага як важливому компоненту виховання, вивчення історичної і культурної спадщини. В Україні, на відміну від Європи, необхідного досвіду організації таких комплексів ще бракує, тоді як українське суспільство відчуває гостру необхідність у наявності та використанні саме таких туристичних об'єктів.

Цей комплекс став одним з цікавих та популярних об'єктів етнотуризму. Зазначимо, що в Законі України «Про туризм» етнотуризм не зазначено як окремий вид діяльності [3]. Натомість популярність саме цього виду туризму, як форми пізнання життєдіяльності та культурних надбань суспільства в Україні останнім часом значно зросла [1; 2; 4; 10; 11].

Основні завдання етнотуризму, як відомо, направлені на ознайомлення з традиційною культурною спадщиною, що відображена в господарській діяльності, побуті, в обрядах і звичаях. Щороку Україну відвідують десятки тисяч іноземців, зростає інтерес українців до своєї історії та культури. Етнотуризм поступово стає прибутковою сферою туристичного підприємництва і потребує відповідного змістового наповнення та методичного забезпечення з урахуванням регіональної специфіки. Остання передбачає виконання першочергових завдань облікового характеру: чимало туристичних об'єктів в регіонах України ще не введено до туристичних карт і маршрутів. Одним з таких регіонів є Одещина, етнотуризм для якої є особливо перспективним як в бізнесовому плані, так і в плані його використання як методу формування ще однієї грані іміджу південно-західної частини Причорномор'я, як своєрідної лабораторії наукового аналізу розвитку туристичної галузі в Україні. Саме на Одещині з її розмаїтою етнокультурною спадщиною [5; 7; 8] у широкому обсязі розкривається розуміння суті і змісту поняття «етнотуризм», який можна практикувати, використовуючи пам'ятки самих ранніх періодів історії регіону та етнокультурні надбання представників різних етнічних спільнот, що проживають в регіоні. Тому, такий туризм є етноісторичним, адже презентація етнокультури без історичного контексту значно звужує інформаційне поле формування образних уявлень у туриста, а туристичні об'єкти

ранніх періодів слід все ж розглядати як продукт сформованої етнічної спільноти [6; 7; 13].

Звертаємо увагу на деякі важливі для етнотуризму питання, які ще не знайшли належного місця в практичній площині, зокрема на Одещині, зацентруємо увагу на окремих формах етнотуризму, використання яких відкриває нові перспективи. Одне з них стосується виявлення та залучення нових туристичних об'єктів, одним з яких є Фрумушика-Нова. Необхідно зазначити, що процес виявлення і відповідного оформлення об'єктів етнотуризму в Україні набирає обертів, продовжується і потреба своєрідної «інвентаризації» актуальна для Одещини, як і для інших областей. Слід звернути особливу увагу на пам'ятки, багато з яких такими ще не стали. Так, слід звернути увагу на пам'ятки, які умовно можна віднести до групи *опосередкованих туристичних об'єктів*. Тобто як таких, на яких не існує репрезентативних матеріальних залишків для візуального сприйняття, але вони є носіями необхідної інформації, а репрезентація відбувається шляхом реконструкції/відтворення втрачених матеріальних пам'яток. Вони ще не стали окремими туристичними об'єктами, за винятком окремих, але введення їх до туристичного маршруту бажано, оскільки вони є продуктом історії, наповнюють інформаційний зміст екскурсії, формують комплексне уявлення про розвиток історичного процесу. Розповідь про такі пам'ятки доцільна по ходу руху екскурсійної групи до кінцевого пункту призначення розширить уявлення про історію краю, репрезентують його історичне і культурне розмаїття. Так, наприклад, по туристичному маршруту із Одеси до Рені чимало археологічних пам'яток, в т.ч. що знаходяться безпосередньо біля автошляху.

Наша увага зосереджена на описі одного з унікальних туристичних об'єктів, що відтворений з 2006 року. Сьогодні Фрумушика-Нова відома як туристичний об'єкт, об'єкт зеленого туризму, як рекреаційна база для сімейного відпочинку [12; 13]. Будівництво комплексу почалось влітку 2006 року на місці колишніх сіл Фрумушика–Нова та Рошия, що були виселені та зруйновані радянською владою навесні 1946 року у зв'язку зі створенням військового полігону.

Виникла Фрумушика-Нова в 1813 році в долині, поблизу річки. Це було сприятливе місце для хліборобства, виноградарства, садівництва і городництва. А степ на водорозділах здатний був забезпечити необхідним кормом численні поголів'я великої і дрібної рогатої худоби, овець та коней. Фрумушика в перекладі з молдовської означає «Гарненька». Назва поселення засвідчує молдавське походження. Засноване вихідцями поряд з однойменним – Фрумушика-Веке (з 1947 року – Старосілля). Така практика мала насамперед психологічне значення. Відома на той час переселенцям різних національностей, які, залишивши назву материнського поселення, на новому місці, додавши префікс «нова», ніби нічого не змінювали в житті, успадкувавши увесь комплекс господарювання і побуту, звичаєво-обрядової практики. Важко дізнатися про виникнення самої ідеї такої

VII Дунайські наукові читання

назви, ймовірноше, що не останню роль відіграло і місце розташування, топографія місцевості [7].

Мешканцями Фрумушики-Нова були представники різних етносів, що яскраво презентували полікультурну специфіку Буджака. Так, станом на 1924-1925 рік в селі було зафіксовано 264 родини з яких 247 – румуни (молдовани), 7 – болгари, 5 – руші (українці), 3 – євреї. Поселення успішно розвивалось, зростала кількість його населення, наприклад, в 1941 році на обліку значилось 484 платників податків. Але з приходом радянської влади в регіони та по завершенню Другої світової війни, село припинило своє існування, відтоді, як 1946 року створено військовий полігон.

Тут зберігають пам'ять про навколишні села, на місці яких після Другої світової війни було засновано військовий полігон площею 24,5 тисяч гектар.

Поселення німців-колоністів та чотири молдовських села – Гофнунгсталь, Кантемир, Зурум, Рошия и Фрумушика-Нова – просто зникли з мапи Тарутинського району влітку 1946 року. Село, разом кількома сусідніми, було зруйноване, а мешканці виселені, їхні житла танками зрівняли з землею, а на колишніх полях та виноградниках влаштували стрільбища [9; 13].

Було зруйновано сільську громаду, її господарську і звичаєво-побутову культуру. Психологічний удар відчули представники трьох поколінь. Діти, їхні батьки, бабусі і дідусі втратили малу батьківщину, опинилися в інших умовах, в окремих випадках мовних, іншокультурних, якщо оселялись не серед молдован. Вони пройшли складний шлях випробування виживанням. Навіть у молдавських селах таких переселенців ідентифікували як «не своїх», надаючи їм відповідні назви. Історико-етнографічні особливості поселення досліджені нами у монографії «Фрумушика-Нова (історико-етнографічний нарис)» [7].

Один з нащадків виселених, підприємець Паларієв Олександр, у 2006 році почав відродження Фрумушики.

Відродження Фрумушики-Нова почалося з господарства, сьогодні це один з найбільших в Європі комплексів вівчарства по вирощуванню каракульської породи. Спеціалізація господарської діяльності зумовила практики меморіалізації, так, під час відвідування Фрумушики-Нова туристи мають можливість побачити найбільший гранітний пам'ятник в світі «Чабан Фрумушики-Нова». Монумент офіційно став самим великим в світі та був внесений до Книги рекордів Гіннеса, а також до Національного реєстру рекордів України. Висота пам'ятника – 16 метрів 43 сантиметра (17,93 м з постаментом), вага 1080 тон.

Під час подорожі до цього комплексу є можливість скоштувати та придбати м'який сир (бринзу), що виготовлена за традиційною рецептурою з екологічно чистих та натуральних продуктів.

Фрумушика-Нова – центр сімейного відпочину, де можуть відпочити дорослі та діти.

Туристи мають можливість відвідати міні-зоосад та погодувати тварин, отримати насолоду від рибалки, продегустувати фірмові вина з сімейної виноробні. В літню спеку можна освіжитися в басейні, відвідати лазню та чан. Для дітей облаштований дитячий майданчик, є можливість гратися на свіжому повітрі у волейбол, футбол, міні-гольф.

Вже майже 15 років це гарне та незвичайне місце для святкування найголовніших родинних свят: дні народження, ювілеї, весілля. Це чудове місце для проведення корпоративних зустрічей, семінарів та конференцій, оскільки вдало поєднані гарні краєвиди, місцеві традиції гостинності та сучасні технології туристичного бізнесу.

Так, на території комплексу є можливість проведення заходів в конференц-залі на 150 місць. Місцеві кулінарні традиції гостинності можна відчутти в *Корчмі*.

Цікавим та надзвичайно багатим є краєзнавчий музей комплексу та власне етнографічний музей простонеба - «*Бессарабське село Фрумушика-Нова*».

Центр етнографічного та зеленого туризму Фрумушика-Нова – це місце, де є унікальна можливість побачити безкрайній степ в усіх його сезонних вбраннях. Взимку він схожий на безкрайню тундру, навесні в свіжому зеленому одянні він може конкурувати з квітучим лісом, а спекотного літа тиша степу та безмежне зіркове небо дозволяють поринути в світ подорожі, руда степова осінь з келихом місцевого домашнього вина та шматочком бринзи додає романтики.

Зазначимо що Фрумушика-Нова окрім центру етнотуризму має потенціал стати своєрідною історико-етнографічною діючою навчальною лабораторією, адже тут зосереджені унікальні етнокультурні пам'ятки семи основних груп населення (болгари, гагаузи, євреї, молдовани, росіяни, старовіри, українці) [7].

Фрумушика-Нова може бути місцем проведення освітньо-пізнавальної, виховної, навчально-методичної роботи. Базою для цього є краєзнавчий музей, експозиція якого репрезентує історію Буджака. В «Бессарабському селі Фрумушика-Нова» завдяки зусиллям науковців та засновника представлені етнографічні комплекси у вигляді етнічних садиб, що відображають побут і традиційну культуру етнічних груп населення південної Бессарабії. Туристи мають можливість ознайомитись з етнічними садибами періоду XIX-XX ст., що репрезентують самотню культуру українців, молдован, болгар, гагаузів, росіян, німців, євреїв. Кожна садиба – це реконструйований мікрокосмос житла та його внутрішнього оздоблення з усіма деталями інтер'єру, предметами побуту, зразками одягу. Експонати були зібрані в навколишніх населених пунктах, в тому числі і тих, куди були виселені мешканці Фрумушики в 1946 році.

Матеріальна і технічна база Фрумушики готова для проведення науково-практичних семінарів з підготовки і підвищення кваліфікації туроператорів, у тому числі і на міжнародному рівні, насамперед з країнами-сусідами – Румунією і Молдовою.

VII Дунайські наукові читання

Завдяки таким комплексам, як Фрумушика-Нова, на Одещині можна використовувати різні форми і методи етнотуризму. Однією із них є рідкісна для наших часів форма це : *спостереження за системою життєдіяльності населення*. Оскільки на території комплексу відтворено не тільки історико-етнографічну, але й рекреаційну привабливість і поєднання відпочинку з пізнанням історії і культури населення краю, що розкриває перед регіоном оптимістичні перспективи. В комплексі розміщені господарські і житлово-побутові комплекси, максимально адаптовані до умов Степу, а господарська діяльність в її унікальних формах перетворює їх в особливо привабливий туристичний об'єкт. Природні умови Дельти визначили основні пріоритети господарства населення, серед них вівчарство, а відтак сформували й відповідну культуру. Традиційні та архаїчні прийоми виготовлення бринзи та інших страв, вовняних виробів, способи утримування худоби використовуються й сьогодні і викликають підвищений інтерес у туристів.

Унікальність ландшафту, комунікацій, господарських та житлово-побутових об'єктів розташованих у комплексі є взаємодією культур, носіями яких є молдовани, українці, болгари, євреї, росіяни, гагаузи, німці, та є прекрасним зразком моделі адаптації людини до конкретного природного середовища і перетворення цієї моделі в своєрідну етнокультурну пам'ятку. Для українців цей район особливий не тільки з точки зору унікальності етнокультурного комплексу.

Цілком обґрунтовано Бессарабію можна відносити до так званих *екзотичних зон* туристичного відвідування. Однак туристичне розмаїття цим не обмежується. Українці розселені переважно в румунській частині дельти Дунаю та румуни і молдовани, що мешкають в Україні, тривалий час не мали можливостей відвідувати кожен свою історичну батьківщину. Але сучасний стан українсько-румунських взаємин дозволяє без особливих ускладнень українцям румунської частини дельти Дунаю та румунам і молдованам Української Бессарабії здійснювати туристичні подорожі до України з метою поглиблення відчуття єдності, укріплення ідентичності. Таку форму можна віднести до так званого *ностальгічного* етнотуризму, який в області має неабиякі перспективи, з огляду на присутність на Одещині етнічних груп: молдован, гагаузів, болгар, євреїв, німців, росіян. І тут слід наголосити на ще одному напрямку етнотуризму, пов'язаному з унікальним етнокультурним ландшафтом Одещини. Населення етнічних груп є носіями різних культур. Болгари, гагаузи, євреї, молдовани, німці розселені в області як компактно, так і дисперсно. Та незважаючи на різний характер розселення, можливість планування етнотуристичних маршрутів і ефективного використання цього туристичного ресурсу існує. Так під час руху до кінцевого пункту призначення туристичний маршрут проходить через села, населені представниками різних етнічних груп. На прикладі кожного конкретного поселення, історії його заснування, туристи знайомляться також з історією краю.

Заповнення у такий спосіб особливо тривалих за часом мандрівок є доцільним і продуктивним. До того ж, при наявності сільського етнографічного музею відкриваються можливості знайомства з матеріальною і духовною культурою мешканців села.

Використання в етнотуризмі колекцій сільських музеїв – особлива проблема. Ресурс сільських музеїв та приватних комплексів-музеїв простонеба ще не задіяний належним чином туристичними агенціями. На Одещині існує ціла мережа історико-краєзнавчих, етнографічних музеїв, експозиції яких достатньо виразно презентують етнографію села, а відвідування по маршруту кількох різних за етнокультурним змістом музеїв значно посилює пізнавальний ефект.

Важливим є питання використання та розширення джерельної бази для етнотуризму. Вона різноманітна за проблематикою, змістом і наповненням. Так, наприклад, до групи джерел написання текстів для етноісторичного туризму окрім матеріальних пам'яток у вигляді етнографічних експонатів слід віднести спогади респондентів про культурно-побутові традиції. Деяка інформація з цієї групи джерел може сприйматися як опосередкована, але необхідність її залучення до етнотуристичних маршрутів не викликає сумнівів.

Отже, в Бессарабії є унікальні ресурси для розвитку етнотуризму та досвід репрезентації полікультурного регіону, що мають перспективи подальшого розвитку та є надзвичайно цікавими для туристів.

Джерела та література

1. Анісімович-Шевчук Ольга. Роль етнотуризму у формуванні політичної культури українського суспільства. *Освіта регіонів: політологія, психологія, комунікація*. 2013. Вип. 3.
2. Дутчак Олена. *Теоретико-методологічні проблеми українського етнотуризму: історіографія*. URL: <http://www.pu.if.ua/depart/SlavsHistory/resource/file/Dutczak%20O>.
3. Закон України «Про туризм». Відомості Верховної Ради України. 1995. № 31. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.
4. Кулаковська І. М. Етнокультурний потенціал як чинник підвищення екскурсійної привабливості регіону. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2010. №3. С.73-76.
5. Кушнір В.Г. *Народознавство Одещини*. Одеса, 2008. 205 с.
6. Кушнір В.Г., Петрова Н.О. Етнотуризм на Одещині: перспективи розвитку. *Проблеми туристичної галузі України: здобутки, стан, перспективи: збірник праць за матеріалами засідання наукового симпозиуму, 3-4 квітня 2014 року Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка*, 2014. С.32-36.
7. Кушнір В.Г., Петрова Н.О., Паларієв О.А. Фрумушика-Нова (історико-

VII Дунайські наукові читання

етнографічний нарис). Одеса, 2020. 72 с.

8. Кушнір В.Г., Петрова Н.О., Поломарьов В.М. Нариси традиційної культури українців Одещини (Миколаївський р-н). Одеса, 2010. 392 с.

9. Ленін, Сталін, бринза. Як у бессарабському степу відродили знищене село. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/08/9/7223127/>

10. Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 «Економічна та спеціальна географія». Одеса, 2009. 19 с.

11. Рожнова В. Проблеми та перспективи розвитку етнотуризму: зарубіжний та український досвід. *Етнічна історія народів Європи*. 2013. Вип.39. С.35-44.

12. Фрумушика-Нова. Офіційний сайт. URL: <https://frumushika.com>

13. Nataliia Petrova «Frumushyka Nova»: representation of Budzhak ethnic groups culture. *Analele Universității Dunărea de Jos din Galați*, Fasc. XX, Sociologie, nr. 15, 2020, pp. 35-44.

УДК 321.02

DEFINITIONS OF THE CONCEPT «POLITICAL PARTICIPATION CITIZENS»: THEORETICAL ANALYSIS

Svitlana Sadova¹

ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ ГРОМАДЯН»: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Світлана Садова¹

Abstract. *The article considers the theoretical and practical dimensions of political participation of citizens both at the general and local level through such determinants as political culture, political regime, political socialization, political status and socio-demographic characteristics of the individual.*

Key words: *political system, political participation, civic participation, political culture, political regime, local dimension of politics.*

Анотація. *У статті розглянуто теоретичний і практичний виміри*

¹ Teacher, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601, E-mail: sadova@idguonline.net; ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7268-9001>

¹ викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, E-mail: sadova@idguonline.net; ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7268-9001>

політичної участі громадян як на загальному, так і на локальному рівні через такі детермінанти як політична культура, політичний режим, політична соціалізація, політичний статус та соціально-демографічні характеристики індивіда.

Ключові слова: *політична система, політична участь, громадянська участь, політична культура, політичний режим, локальний вимір політики.*

У сучасній соціологічній і політичній науці існує кілька понять зі словом «участь»: «політична участь», «громадянська участь», «громадська участь», а також суміжне з ними поняття «політична поведінка». Аж до середини 50-х рр. в політичній науці, перш за все зарубіжній, політична участь розглядалась переважно як участь громадян у виборах і державному управлінні. Сучасне, вживане у широкому значенні поняття «політична участь» стало використовуватись після опублікування в 1963 році програмної роботи Г. Алмонда і С. Верби «Громадянська культура» [1]. В даний час переважною більшістю вчених різних напрямків політична участь визначається як участь членів суспільства в існуючих політичних відносинах і структурах влади. У вітчизняній науці в міру свого розвитку поняття «політична участь» також зазнало ряд змін. У радянський період політична участь розглядалося як діяльність громадян в руслі стратегічних і тактичних завдань комуністичної партії. Становлення демократичних засад в суспільстві розширило рамки політичної участі, сприяло створенню його нових каналів і форм. Сьогодні деякі вчені визначають політичну участь як сукупність різних способів практичної діяльності громадян в сфері застосування державної влади. Інші вважають, що політична участь - це вплив громадян на функціонування політичної системи, формування політичних інститутів і процес вироблення політичних рішень [3, 4]. З точки зору теорії соціальної дії політична поведінка – це різновид соціальної дії, що має політичні результати, які характеризуються орієнтацією на інші соціальні суб'єкти і має суб'єктивний сенс (мотивацію). В цілому категорія «політична поведінка» є досить широкою і охоплює всі прояви людської активності, в тому числі і бездіяльність в сфері політичного життя. При цьому мова йде про поведінку всіх суб'єктів, що впливають на політику: фізичних і юридичних осіб, державних органів, соціальних груп і спільнот, а характер і спрямованість цієї поведінки визначається в залежності від співвідношення об'єктивних (зовнішня соціальне середовище) і суб'єктивних (внутрішні спонукання людей) чинників. Одиницею політичної поведінки є конкретний вчинок, особистісно і суспільно значимий акт, в якому відображаються політичні переконання людини, матеріалізується його політична культура. Під «громадянською участю» вітчизняні вчені розуміють реалізацію одного з принципів існування громадянського суспільства в рамках конституційної демократії. В даному випадку мова йде про гарантовану конституцією можливість громадян публічно висловлювати свою позицію, об'єднуватися з однодумцями для

VII Дунайські наукові читання

обміну думками, пропаганди своїх поглядів, надання організованого впливу на органи влади і т.д. [5, с. 384-386]. Ідея громадянської участі передбачає включення і вплив на прийняття рішень і контроль над їх виконанням громади, тобто, дієвий процес самоврядування на місцевому рівні. Існує і більш категоричний погляд на цю проблему, згідно з яким однією з головних рис громадянського суспільства є центральна роль в ньому індивіда. Не держава, не політична партія чи інша громадська організація, а саме вільний громадянин з властивою йому системою цінностей, потреб і інтересів є основою суспільства і держави і при наявності можливостей їх реалізації перетворюється на головного учасника суспільного розвитку. Поняття «громадська участь» використовується для позначення діяльності в рамках громадського об'єднання або руху, наприклад, роботи в профспілковій або молодіжній організації, участі в екологічному або патріотичному русі і т.д. На думку Слюсаревського М. «громадську участь можна вважати організованим і конструктивним видом політичної участі» [7]. Виходячи з цього, безпосередня участь у виборах, референдумах, акціях протесту до суспільної, тобто громадської участі не відноситься. Таким чином, родовим для визначення різних видів участі громадян в політиці є категорія «соціальна поведінка», яке включає в себе поведінку професійних і непрофесійних суб'єктів політики. Дії непрофесійних суб'єктів політики, тобто суб'єктів громадянського суспільства і складають поняття політичної участі. Поняття «політична участь» і «громадянська участь» на локальному рівні можуть вживатися як синоніми. Узагальнюючи вищенаведені міркування, а також сучасні уявлення про політичну участь як про багатовимірний і багаторівневий соціополітичний процес, що включає широкий набір дій громадян, пов'язаних з владою і впливом в політиці, можна дати наступне визначення. Політична участь – це вплив, який чиниться суб'єктами громадянського суспільства на політичну систему під впливом особистісних і групових особливостей, політичної культури та інших соціальних факторів, з метою реалізації своїх інтересів. Політична участь індивідуального або колективного суб'єкта ґрунтується на сукупності певних передумов, що або сприяють розвитку політичної активності, або призводять до політичної апатії і пасивності. У зв'язку з цим вітчизняні дослідники виділяють різні чинники, що впливають на активність політичної участі. Підсумовуючи наявні дані всіх детермінант політичної участі, їх можна розділити на дві групи: середовищні (залежні від зовнішніх умов, в яких знаходиться індивід) і суб'єктні (визначені особистісними особливостями індивіда).

Розглянемо наведені детермінанти. Середовищними факторами стають особливості політичного режиму. Стимулами для політичної участі можуть служити як загальний політичний контекст, так і конкретні події, що відбуваються в політичному житті держави. При цьому сама політична система і окремі її інститути висувають певні вимоги до суб'єктів участі. В одних умовах від них

очікується висока активність а в інших – ні. Наприклад, при тоталітарному режимі політична участь є масовою, але носить примусовий характер і легко регулюється правлячими колами. Найчастіше громадянами маніпулюють з метою зміцнення влади. При демократичному ладі різні політичні інститути також прагнуть до розширення політичної участі населення, але при цьому участь носить вільний і добровільний характер. Будь-який політичний режим, який існує в державі, ґрунтується на певній ідеології, яка визнається переважною більшістю громадян і має суттєвий вплив на їх політичну участь. Під ідеологією розуміється концентроване і систематизоване вираження цілей і цінностей в політиці або деяка система пояснюють світ уявлень та похідних від неї цінностей і норм. Ідеології служать орієнтирами для суб'єктів політичної участі, причому в набагато більшому ступені для громадських або групових, ніж для індивідуальних [6]. Слід так само відзначити, що колективні політичні дії завжди починаються на хвилі розвитку відповідних настроїв, а пік масової активності збігається з гребенем настроєвою хвилі. Спад масової політичної активності практично завжди означає значне ослаблення відповідних настроїв або їх перехід в латентний стан. Ще одним середовищем ним фактором є ступінь розвиненості політичної системи і її здатність (в т.ч. через ЗМІ) мобілізувати населення. У загальному випадку показником ступеня розвиненості політичної системи можна вважати політичний режим, що діє в тій чи іншій державі. Однак при більш детальному розгляді можна виділити ще ряд параметрів які характеризують розвиненість політичної системи і впливають на політичну участь громадян:

- реальний обсяг прав і свобод громадян, який виражається в можливостях реалізації ними своїх інтересів і переваг;

- ступінь розвиненості політичних інститутів, яка визначається наявністю незалежних органів законодавчої, виконавчої та судової влади, місцевого управління та самоврядування, багатопартійності, мережі громадських об'єднань, характером законодавства, що регламентує їх права;

- характер методів здійснення державної влади і досягнення політичних цілей, який виражається в тому чи іншому співвідношенні заходів переконання і примусу.

Залежно від розвиненості політичної системи органи державної влади можуть застосовувати різні методи мобілізації громадян в політичну діяльність. При слаборозвиненій політичній системі переважають примусові і зобов'язуючі заходи. У разі високорозвиненої політичної системи політичні інститути застосовують різні пропагандистські і переконуючі методи щодо громадян: інформування через засоби масової інформації, залучення до участі в масових політичних акціях і заходах, створення умов для більш широкої політичної участі і т.п. Ще одним із найважливіших середовищних факторів вважається політична культура. Відповідно до типології запропонованої американськими вченими Г. Алмонд і С. Вербою існують три основних і кілька змішаних типів політичних культур.

VII Дунайські наукові читання

Перший тип – патріархальний. Тут політична система незалежно управляється вождями, характеризується повною відсутністю у громадян інтересу до політики і вимагає від них сліпого підпорядкування. Даний тип культури блокує політичну участь. Другий тип – підданський. Він відрізняється сильною позитивною орієнтацією громадян на політичну систему і слабким рівнем особистої участі. У цій моделі лідери очікують від своїх послідовників не відданості справі, а особистої лояльності. Такий тип політичної культури стимулює зростання або формального інституційного участі, або при неприйнятті системи позаінституціональної участі. Третій тип – активістський. Він відрізняється політичною компетентністю громадян і їх прагненням грати істотну роль в державних справах, що передбачає і високий інтерес, і активність, і позитивне ставлення до політики. Також важливими факторами стають соціально-економічний розвиток і структура зайнятості населення [2, с. 257-260]. Доведено, що підвищення рівня соціально-економічного розвитку призводить до ускладнення цивільних установок індивідів і потім до розширення масштабів політичної участі. Позитивний вплив на цей процес надають зростання доходів, підвищення освітнього рівня, становлення сучасної системи професійних ролей і структури зайнятості [4]. Крім того, динамічний соціально-економічний розвиток згладжує соціальну нерівність і забезпечує зміцнення політичної стабільності. Обидва ці фактори обумовлюють спрямованість політичної участі на зміцнення і розвиток демократії та інституціоналізацію політичної діяльності. При нестабільному соціально-економічному розвитку переважає неінституціоналізована політична участь, спрямована на перерозподіл майнових благ і власності. Невирішені проблеми накопичуються, збільшуючи кількість вимог, що пред'являються до політичної системи, а значить, посилюється протестний і не конвенціональний види політичної участі, яка дестабілізує суспільство і політичну систему, перешкоджаючи соціальної та економічної модернізації.

Актуальна соціальна ситуація і обумовлена нею ступінь політичної участі завжди пов'язана не тільки з лінійною динамікою протікання соціально-політичних і соціально-економічних процесів. При оцінці політичної активності необхідно враховувати, що кожен з політичних процесів має власний внутрішній ритм, тобто циклічність, повторюваність його основних стадій. У політиці існує подвійна циклічність: поряд з віковими циклами тривалістю в 20-25 років спостерігаються і короткі цикли в 4-6 років, пов'язані з проведенням виборів до органів влади. Політична активність населення у зв'язку з виборчими циклами розвивається відповідно до фаз висування кандидатів, обговорення їх кандидатур, обрання та контролю над їх діяльністю. У міру наближення виборів активність всіх політичних акторів зростає, а через деякий час після виборів вона знижується. Довгі цикли дозволяють аналізувати і прогнозувати поведінку учасників політичного процесу на більш тривалі періоди часу. У нашій країні активна фаза

довгого циклу припала на 2004-2014 роки, коли відбувалися бурхливі події у суспільно-політичному житті країни, а саме Помаранчева революція та Революція Гідності. В даний момент відзначається зростання протестного виду активності політичних акторів, через негативні середовищні фактори, такі як низький рівень соціально-економічного забезпечення громадян та неспроможність влади на місцевому рівні вирішувати нагальні питання життя громади. На політичний процес і рівень політичної активності громадян можуть впливати зовнішні і внутрішні чинники. До зовнішніх факторів належать, зокрема, військові дії в регіоні або зміна режиму в суміжній державі. В якості внутрішнього чинника може виступати активізація терористичних організацій в країні. При цьому важливий період, в який відбувається та чи інша значуща подія. Якщо воно трапиться в період невисокої політичної активності, то ймовірно воно не вплине на фундаментальну стабільність і роль громадян в політичному процесі. Якщо додаткові фактори проявляться в період сплеску активності, вони примножать рівень політичної участі громадян.

Суб'єктні фактори. Тут враховуються особистісні риси, мотиваційна сфера особистості, і, також, інтереси групи. Особливості політичної участі багато в чому пов'язані з інстинктами, які характерні для будь-якої людини, і тими навичками, які кожна особистість набуває протягом життя. Інстинкти є вродженими біологічно детермінованими моделями поведінки [5, с. 257-260]. Наприклад, інстинктом самозбереження можна пояснити деякі вчинки політиків, нераціональні з точки зору здорового глузду. В цілому інстинкти охоплюють всі несвідомі, ірраціональні, почуттєві форми індивідуальної і колективної дії, переважно пов'язані з позаінституціональним типом політичного участі. Навички з'являються в результаті соціального навчання. Це вміння, які потрібні для виконання своїх ролей і функцій будь-яким учасником політичного процесу; звички, що формуються у громадян в певній політичній культурі; стереотипи, які є наслідком повторення певних політичних дій і спрощують прийняття рішень. Головною характеристикою розумних дій (на відміну від розглянутих вище) є їх виражене цілепокладання. Для додання політиці цілеспрямованого характеру, що об'єднує різних її учасників, розробляються всілякі програми, ідеологічні схеми, доктрини, концепції конкретних політичних акцій і кампаній. Всі вони пов'язані із задоволенням людських потреб. Однак люди йдуть в політику не тільки тоді, коли хочуть задовольнити ті чи інші потреби, а й тоді, коли відчувають загрозу їх задоволенню і не можуть впоратися з нею приватно [5, с. 384-386].

Наступним суб'єктивним фактором що впливає на політичну участь стає соціальний статус особистості, групи і наявність політичного досвіду. Вплив статусних показників на характер політичної поведінки та участі в політиці досліджувався багатьма вченими. В даний час сам цей факт не підлягає сумніву, розбіжності виникають лише з приводу характеру і сили впливу, а також про

VII Дунайські наукові читання

національну специфіку цього явища. Зокрема дослідження, проведені в країнах Західної Європи і США, свідчать, що більш активно в політиці беруть участь чоловіки – представники середньостатусних і високостатусних груп. Більшість тих, що беруть участі в політиці – літні люди, жінки, громадяни з низьким рівнем освіти. Конформістський тип політичної участі в більшій мірі властивий представникам старших вікових категорій, реформізм – чоловікам, особам середнього віку, з високим рівнем освіти, активізм переважає серед чоловіків, молоді та осіб з високим рівнем освіти, неконвенціональні форми політичної активності більшою мірою поширені серед молоді (чоловіків і жінок в однаковій мірі) [7]. Виходячи з вищевикладеного, можна зробити загальний висновок, що в міру підвищення соціального статусу особистості зростає і ступінь її залученості у політичні відносини. Ще одним суб'єктивним фактором є політична соціалізація, яка являє собою процес включення особистості в політичну сферу, пов'язана з формуванням політичних орієнтацій, цінностей, норм і установок. Будь-яку політичну дію можливо здійснити лише тоді, коли людина налаштована на неї, має попередню готовність (позитивну установку) до дії. Якщо у індивіда сформувалися позитивні ціннісно-нормативні орієнтації щодо політичних процесів, то його участь в політиці буде носити регулярний характер. Якщо ж індивід розчарований в політичних лідерах або не вірить, що від його участі в політиці щось залежить, його включеність в політичні процеси буде мінімальною як на загальному так і на локальному рівні.

Соціально-демографічні характеристики політичної участі громадян. Серед них називаються вік, дохід, освіту, національність, місце проживання і деякі інші. Однак більшість дослідників до основних соціально-демографічних факторів політичної участі найчастіше відносять рівень доходу, освіта та вік суб'єктів. Вважається – чим більш освічений громадянин, тим більше він цікавиться політикою; освіта визначає і велику ймовірність того, що громадянин буде політично активний. Віковий аспект впливає на характер політичної участі більш складним чином. Зрозуміло, що політична поведінка молодого покоління багато в чому відрізняється від поведінки, властивої більш старших вікових груп. З одного боку, молодь є менш активною в політиці в порівнянні зі старшим поколінням, з іншого – молоді люди проявляють велику схильність до протестної і нелегітимної політичної діяльності. Разом з тим всередині молодіжного середовища спостерігаються різновекторні тенденції: частина юнаків і дівчат намагаються об'єднатися і вирішити свої проблеми в основному шляхом протесту, частина активно йде в політику, прагнучи представляти свої інтереси в органах влади, але в той же час значне число молодих людей взагалі не бере участь в політичному житті. У зв'язку з цим проблеми політичної участі молоді вимагають більш детального розгляду [3].

Отже, ступінь активності і форми політичної участі громадян на локальному

Збірник наукових праць

рівні залежить від багатьох факторів, що можуть визначатися конкретною ситуацією, в якій вони знаходяться. Ці ситуації можуть бути пов'язані зі зміною статусу або відчуттям загрози своїм соціальним становищем. Люди можуть потрапляти в скрутні економічні або соціальні ситуації, що вимагають політичних дій. Якщо влада не може або не хочуть вирішувати проблеми громадян, це може привести до збільшення протестної і неконвенціональної політичної участі. В інших випадках людина може отримувати доступ в політичні структури або заражатися політичними ідеями. Тоді способи реалізації ним свого потенціалу в різних сферах політичного життя будуть залежати від характеру цих ідей. Таким чином, різне поєднання розглянутих нами факторів призводить до активізації або загасання тих чи інших форм політичної участі.

Джерела та література

1. Алмонд Г. Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии. URL: http://www.civisbook.ru/files/File/1992-4-Almond_Verba.pdf (дата звернення: 27.02.2021)
2. Алмонд Г. Верба С. Гражданская культура : демократические установки в пяти странах. Москва, 2014. 500 с.
3. Лендъел М.О. Сучасні концептуальні підходи до аналізу політичної участі на місцевому рівні у суспільствах Центрально-Східної Європи. *Наукові записки Ужгородського національного університету* Серія : Політологія. Соціологія. Філософія. 2009. № 12. С. 27-41. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=11505291030671810411&btnI=1&hl=ru> (дата звернення: 27.02.2021)
4. Мельник В.Р. Розвиток політичного процесу в Україні (на прикладі Волинської області) : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. політичних наук : 24.00.02. Львів, 2017. 19 с. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/aref_melnyk.pdf (дата звернення 27.02.2021)
5. Ольшанский Д.В. Политическая психология. СПб.: Питер, 2002. 576 с.
6. Рудич Ф. Політичний режим в Україні : спроба політологічного аналізу. *Політичний менеджмент*. 2011. № 2. С. 3-13
7. Слюсаревський М. Політична участь як особливий «зріз» політичної поведінки. *Політичний менеджмент*. 2009. № 5. С. 8-18. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/sliusarevskiy_politychna.pdf (дата звернення: 26.02.2021)

THE DUAL APPROACH OF THE AROMANIAN ELEMENT IN THE CONTEXT OF DEFINING THE ALBANIAN NATION: TESTIMONIES FROM THE PRESS:

1887-1914

Elsa Stavro¹

DUALITATEA ABORDĂRII ELEMENTULUI AROMÂN ÎN CONTEXTUL CRISTALIZĂRII NAȚIUNII ALBANEZE-MĂRTURII DIN PRESA VREMII:

1887-1914

Elsa Stavro¹

ДВОЗНАЧНИЙ ПІДХІД АРУМУНСЬКОГО ЕЛЕМЕНТУ В КОНТЕКСТІ ВИЗНАЧЕННЯ АЛБАНСЬКОЇ НАЦІЇ: СВІДЧАННЯ З ПРЕСИ: 1887-1914 pp.

Єлза Ставро¹

***Abstract.** During the period following the formation of the Balkan nation-states, some Aromanians donated considerable sums for the development of Greek culture and art, convinced that they belonged to this nation. Other Aromanians devoted themselves wholeheartedly to the development of Albanian culture and language, from efforts to establish an Albanian alphabet with Latin letters, different from the Greek or Arabic (Turkish), to the publication of methods for learning the Albanian language for the general population, with sacrifices going as far as martyrdom for the establishment of schools and keeping them open, the Aromanians being convinced that the Albanian nation needed this support more than ever. It is exactly this dilution of the differences between the Aromanians and the rest of the Balkan peoples, this merging of them into the existence of those nations, past and present, that has served as a starting point for this article. The paper analyzes only a short period, 1887-1914, from the modification of the status of the Albanian Drita Society to the beginning of the First World War, a period which, in a broader historical context, marks the beginning and almost the end of Romania's interest in the Aromanians of Albania. The documentation is not intended to serve any of the contemporary conflicting theories on the origin of the Aromanians, but only to paint the perception of the Albanians of the given period, regarding the*

¹ Postgraduate student, Galatz, «Dunarea de Jos» University, Romania, Address: Domneasca Str, 47, E-mail: elsa.stavro@ugal.ro

¹ Doctorand, Galați, Universitatea «Dunărea de Jos», România, Adresa: Strada Domneasca, 47, E-mail: elsa.stavro@ugal.ro

¹ Аспірантка, Галац, Університет «Дунеря де Жос» Румунія, адреса: вул. Домняска, 47 E-mail: elsa.stavro@ugal.ro

Aromanians, as it is reflected in the Albanian press of the time. The analysis of this Aromanian-Albanian relationship is based on two axes: a) the Albanian written press and the National Archives of Romania and b) the Aromanian-Albanian relations in this period of beginning the crystallization of the national consciousness of the Balkan peoples, as well as reflections on how this relationship evolved between 1887 and 1914.

Key words: *nation, Aromanian, Albanian, borders, islamization, albanization.*

Rezumat. *În perioada care a succedat formării statelor naționale din Balcani, unii aromâni donau sume considerabile pentru dezvoltarea culturii și a artei grecești, convingși fiind că aparțineau acestei națiuni. Alți aromâni s-au dedicat trup și suflet dezvoltării culturii și limbii albaneze, de la încercările de constituire a unui alfabet albanez cu litere latine, diferit de cel grec sau arab (turcesc), la publicarea metodelor de învățare a limbii albaneze destinate populației largi, cu sacrificii mergând până la martiriu pentru înființarea școlilor și menținerea lor deschise, aromânii fiind convingși că națiunea albaneză avea mai mult ca niciodată nevoie de acest sprijin. Tocmai această estompere a diferențelor între aromâni și restul popoarelor balcanice, această contopire a lor în ființa popoarelor respective, în trecut și astăzi, a servit drept punct de plecare pentru acest articol. Articolul analizează doar o scurtă perioadă, 1887-1914, de la modificarea statutului Societății Albaneze Drita până începutului Primului Război Mondial, perioadă care, într-un context istoric mai larg, marchează începutul și respectiv, aproape sfârșitul interesului României în ceea ce-i privește pe aromânii din Albania. Documentarea nu are drept scop deservirea vreuneia dintre teoriile conflictuale contemporane privind originea aromânilor, ci doar de a creiona percepția albanezilor din perioada dată, cu privire la aromâni, așa cum este ea reflectată în presa albaneză a vremii. Analiza acestei relații aromâno-albaneze este concentrată pe două axe: a) presa scrisă albaneză și Arhivele Naționale ale României și b) relațiile aromâno-albaneze în această perioadă de începere a cristalizării conștiinței naționale a popoarelor din Balcani, precum și reflecții asupra modului în care această relație a evoluat între 1887 și 1914.*

Cuvinte cheie: *națiune, aromân, albanez, granițe, islamizare, albanizare.*

Анотація. *Протягом тривалого періоду, після утворення балканських національних держав, більшість представників арумунської етнічної групи вважали себе греками. Але були й такі, котрі залишались відданими албанській культурі та традиціям. Починаючи від перших спроб створити албанський алфавіт з латинськими літерами, відмінними від грецького чи арабського (турецького), і закінчуючи публікаціями рекомендацій з вивчення албанської мови для широких верств населення, вони ціною власного життя намагались організувати відкриті школи, сприяти розвитку освіти у широкому соціальному*

VII Дунайські наукові читання

контексті.

Саме ці розбіжності і водночас злиття між арумунцями та рештою балканських народів стали відправною точкою для цієї статті. В роботі проаналізовано короткий період між 1887-1914рр., від зміни статусу Албанського товариства «Дріта» до початку Першої світової війни – коли в більш широкому історичному контексті характеризується початок і кінець інтересу Румунії до арумунів Албанії.

Ключові слова: нація, арумун, албанський, кордони, ісламізація, албанізація.

În primul său număr, «Albania», considerată de către albanezi unul dintre cele mai importante periodice ale începutului de secol XX, [1, p. 92] în sprijinul ideii de deșteptare națională a tuturor albanezilor, musulmani și creștini, declară că «națiunea se creează de către toți cei care trăiesc în același teritoriu, indiferent de limba pe care o vorbesc». Această definiție coincide cu cea modernă a unei națiuni, așa cum apare ea în Webster Dictionary: «A community of people composed of one or more nationalities and possessing a more or less defined territory and government».

În 1887, Faik Konica, directorul periodicului «Albania», se exprima așa: «Aceia dintre noi care nu vorbesc albaneză cred cu ușurință că nu sunt albanezi. Ce are a face limba cu asta? Elvețienii, drept exemplu, vorbesc unii nemțește, alții franțuzește, dar sunt o națiune. De ce? Pentru că au aceleași teritorii și națiunea este despre teritoriu, nu despre limbă». Dar cine erau acești «albanezi» care nu vorbeau albaneză? Care erau naționalitățile incluse în această națiune albaneză? Care era extinderea geografică a acestei națiuni?

În același ani (1887) *Kalendari Kombiar*, publicație anuală enciclopedică, culturală, literară și politică a Asociației Albaneze «Deshira» din Sofia, dădea această descriere a teritoriului Albaniei: «Albania se întinde de la Grecia la Muntenegru și Serbia, de la Adriatică până în Golful Salonicului și până la Iștinie, are peste 80.000 km² și peste 2.500.000 de oameni». Nota de subsol clarifică cu statistici, fără surse citate, că în Serbia trăiau mai mult de 250.000 de vlahi, albanezi, bulgari și turci, concluzionând: «Astfel, și dacă Albania are vreo zece greci în sud și unii vlahi și turci aproape de golful Salonicului, și câțiva bulgari și sârbi în est și nord-est, nimeni nu ne oprește să zicem că acest loc este simplu Albania; acest pământ a fost întotdeauna al albanezilor și străinii au venit aici târziu».

Deși în *Kalendari Kombiar* se trasau «granițe» între poporul albanez și «câțiva vlahi și greci în sud», în paralel se elogia Societatea Drita din București: «Societatea Bucureștiului a publicat cărți, ține deschisă singura școală albaneză pe care o avem în Corcea. Acesteia îi datorăm răspândirea alfabetizării și tot datorită ei putem zice că avem o literatură albaneză, [...]singura fată la părinți care ține în viață numele tatălui și al mamei» [2].

În «*Albania*» se lansa un concurs cu premiu incredibil de mare pentru a se găsi dovezi care nu existau: «se plătesc o mie de franci de aur celui care ne aduce documente care dovedesc că eroii, cei care au luptat și triumfat în revoluția greacă din 1821, erau greci și nu albanezi sau vlahi» [1].

Periodicul «*Albania*» a păstrat tonul prietenos în ceea ce-i privește pe aromâni și după plecarea secretarului ei, dl. Thoma Avrami. În 1903, el a început să scoată la București o publicație bilunară, tot bilingvă, în albaneză și franceză, «*La Renaissance Albanaise*» / *Perlindja e Shqiperise*. (Renașterea Albaneză n.a.) Mai târziu, din 1914 până în 1918, el este menționat ca învățător la școlile albaneze din București, alături de nume precum Asdreni, Mihail Lehova, F. Builla ș.a. [3, p. 87]. Avrami a făcut parte din Societatea Drita din București, care, cum vom vedea, a avut un rol cheie în progresul multilateral al culturii albaneze, în înființarea școlilor și sistematizarea limbii albaneze, toate acesteia fiind menționate în statutul societății.

Consultarea actelor Societății Albaneze «Drita» [*în limba română, Lumina*] arată, între altele, implicarea majoră a lui V.A. Urechia și a multor personalități române ale vremii. Acest lucru nu este menționat nicăieri de către albanezi, după cum nu este menționat nici rolul lui Urechia drept președinte al acestei societăți, nici al lui D. Butculescu, ca vicepreședinte, rol pe care îl menține și după moartea lui Nikolla N. Naço. Acesta din urmă este lăudat adesea în presa vremii pentru eforturile sale în sprijinul dezvoltării limbii albaneze. Deși era în conflict cu secretarul periodicului «*Albania*», dl. Vissarion Dodani, care îl considera pe Naço cauza dividerii Societății Albaneze Drita, acest ziar a avut mereu o atitudine apreciativă la adresa lui Naço.

În anunțul despre moartea lui V.A.Urechia în *Kalendari Kombiar* din 1902, între altele, se scrie: «Până când a murit, Urechia nu s-a oprit din scris și a publicat multe cărți, poezii, romane, cercetări asupra limbii vlahe etc. În 1879 Urechia a înființat Societatea Macedo-Română și a fost președintele ei[...] În 1890, Urechia, împreună cu Cezar Boliac, Rosetti, Bolintineanu etc, a înființat (prima) societatea Macedo-Română pentru a deștepta vlahii din Turcia și a-i face să-și iubească limba și nația» [2, Nr.1902, p. 32]. Nemenționarea acestor personalități ca fiind conducătorii societății «Drita» șterge contribuția lor la crearea conștiinței naționale albaneze, încercând să creeze mitul că «Drita» existase fără români și aromâni.

Din materialele modeste ale dosarului societății culturale «Drita» de la Arhivele Naționale ale României, inv.905, dosar 6/1887 reiese că «comitetul votat în unanimitate de către Adunarea Generală a Societății, în ședința din 4 ianuarie 1887 a decis drept scop unic al Societății, în articolul 1 al Statutului: de a urmări cultura și dezvoltarea limbii albaneze și a contribui cât se poate mai mult la învățătura poporului albanez în limba albaneză[...]».

Articolul 7/1 «Asupra drepturilor și obligațiilor membrilor Societății „Drita”» era unul dintre articolele modificate, alături de 5, 18, 27, 41, adăugându-se un ultim articol,

VII Дунайські наукові читання

43, care prevedea ca articolele modificate să nu mai poate fi schimbate ulterior.

Așadar, punctul 1 al articolului 7 devine: «Pot fi membri ai Comitetului Director doar albanezi, români și mahomedani», iar punctul 2: «Toți cei care sunt albanezi din naștere și vorbesc albaneză[...] Cei care nu sunt albanezi din naștere, indiferent de naționalitate, pot fi acceptați, dar nu în conducere».

Toate cele menționate mai sus dovedesc faptul că, deși vorbeau altă limbă, [a]românii se considereau și erau considerați ca parte integrantă a națiunii albaneze. Doar clarificând conceptul de «națiune albaneză» din acei primi ani de eforturi pentru conștientizare națională, așa cum este descris în presa și în actele vremii, se poate înțelege de ce personalitățile proeminente aromâne nu doar erau considerate de către alții ca fiind albaneze, ci se identificau ele însele ca atare.

Când interesele albanezilor s-au împletit cu cele ale Austro-Ungariei și Italiei, conceptul de națiune a început să se restrângă. Primele semne ale schimbării liniei editoriale a revistei «Albania» în ceea ce-i privește pe aromâni se remarcă în articolul «Memedhe apo atdhe». (*Țară- mamă sau țară-tată, n.a.*) [4]. De aici s-a lansat ideea că albanezii trebuie să fie atenți la influența aromânilor asupra unei trăsături naționale specifice albanezilor, *limba albaneză, limba țării strămoșilor etc.*

Faik Konica, în pledoaria lui referitoare la necesitatea existenței unui termen pentru *patrie*, zicea că acesta ar trebuie să-i unească pe toți albanezii. El contrazice ideea lui Plutarh despre legătura omului cu mama, zicând că «la albanezi, sângele, trăsăturile și iubirea erau mai strâns legate de tată decât de mamă». După Konica, cuvântul «mamă» nu avea aceeași pronunție în toată Albania. «Nu doar că acest cuvânt nu se pronunță așa în dialectul ghegh (din nord), dar și în sud se folosește cu formele *ëmë, nënë, nëno* etc». Cuvântul *mëmë*, potrivit lui Konitza, se folosea doar de acei «albanezi» care au rădăcini *vlahe*, așadar, termenul *mëmëdhe* (țară-mamă) nu era potrivit, ci trebuia folosit termenul *atdhe* (țară – tată), pentru că *at* (*în ro*, tată) se pronunța la fel peste tot.

În aproape toate descrierile «teritoriilor albaneze» din presa vremii, observăm că pretențiile albanezilor se extindeau până „în golful Salonicului, pe o suprafață mai mare de 80.000 km² cu o populație de circa 2.500.000 de locuitori [2]. Dar, dacă Albania se întindea în patru vilaiete, Manastir, Kosovo, Shkodra și Ioannina, Macedonia se întindea și ea în trei: Manastir, Shkodra și Salonic. Această suprapunere a vilaietelor, și drept consecință, a populațiilor, explică de ce mulți dintre aromâni din «vilaietele albaneze» se identificau drept «albanezi», pentru a se deosebi de aromânii din vilaietele macedonene.

Dar ce era Macedonia pentru albanezi? «Macedonia este locul care astăzi se numeste vilaietele Salonicului, Manastirului și Kosovei. Dar vedem că, așa cum am zis mai sus, Manastir, Ohrida, Corcea, Dibra și Scopje etc sunt toate în Macedonia. Albanezii ce trebuie să facă? Noi n-avem niciun drept să-i împiedicăm pe bulgari să-și salveze țara, n-o să avem vreun câștig din asta, dar trebuie să facem tot posibilul ca orașele albaneze Corcea, Dibra, Ohrida etc să nu se unească cu Macedonia, dar să rămână

la noi [*la albanezi n.a.*]. Guvernul turc ne sfătuiește ca în Ghegheria (Albania Centrală și cea de Nord n.a.) să intervenim împotriva bulgarilor, dar noi trebuie să facem ce este cel mai bine pentru noi» [2, Nr.1902, p. 20-22]

Albanezii mereu menționează faptul că, fără ajutorul lor și al vlahilor, care sunt *frații albanezilor*, grecii nu ar fi fost niciodată capabili să-și câștige independența în Revoluția din 1821, dar în același timp albanezii își arogă meritele pentru războiul greco-turc (6 aprilie-8 mai 1897).

În paginile ziarelor din acea perioadă domină convingerea și mândria că «Turcia nu ar fi fost niciodată în stare să învingă Grecia dacă nu erau albanezii», precum și supărarea determinată de semnarea păcii între greci și turci, în urma căreia Thessalia «i-a fost dată înapoi» Greciei și albanezii «s-au întors acasă cu inima frântă și capul plecat» [2, p.9].

Ura între albanezi și greci era «religioasă», dar pentru albanezi elenizarea nu era acută, exact din cauza Islamului, căruia ei îi atribuiau întinderea teritorială: «Dacă nu erau acești „trădători ai religiei”, cum zic unii „trădătorii ai patriei”, Albania nu ar fi așa de mare, ar fi jumătate, o pătrime, din cauza *șchiailor*, (*termen insultător folosit de către albanezi pentru slavi, n.a.*) care ajunseseră până în „buricul” Albaniei. În vremea lui Scanderbeg, dar și mai devreme, albanezii erau amestecați cu slavii. Bulgarii aveau câmpiile Perlepului, Manastirului, Corcei, s-au apropiat de Durres. Stăteau în Vlora, Konitza, până în Parga. În nord, sârbii aveau câmpiile Kosovei, Tetovei și Prizrenului. Mitropolitul sârb al Macedoniei stătea în Ipek și cel bulgar, în Ohrida. Acum, lupta noastră împotriva slavilor nu se face în centrul Albaniei, ci într-o latură: Manastir, Scopje, Mitrovița, Berana etc. Dacă analizăm acest lucru vom vedea că neamul nostru și-a înfrânt inamicul cu două arme: izgonirea și albanizarea neamului slav» [2, Nr.1902, p. 63].

Aceste «avantaje» ale convertirii la Islam includ și metodele sângeroase de albanizare: «Când albanezii au ocupat noi teritorii, ca musulmani, au luat bunuri din țările îndepărtate și din cele învecinate, pământuri. De frica masacrelor albanezilor, toți străinii s-au întors de unde veniseră, cu excepția creștinilor autohtoni care au cântărit riscul și au rămas, dar părăsindu-și orașele și mutându-se în alte sate» [2, Nr.1902, p. 68]. La al cincilea punct al listei cu avantajele Islamului, se pot vedea intențiile albanezilor de a crea o Albania mare: «Când o să vină timpul pentru a determina granița de Est a Albaniei (cu Macedonia de astăzi, n.a.) Europa n-o să vadă majoritatea slavă în orașele Manastir (Bitola), Prilep etc, dar o să vadă populația din câmpie; această populație arată în ochii Europei a cui este fiecare țară...» [2, Nr. 1902, p. 68].

Ideea că *bulgarii Macedoniei* erau *vlahi bulgarizați* este subliniată în mai multe numere ale *Kalendari Kombiar*. Tot acolo s-a subliniat că lupta împotriva «elenizării» și «vlahizării sau bulgarizării» era una dintre îngrijorările albanezilor. Dar când ei voiau să ia atitudine împotriva limbii grecești care se folosea în biserică, dădeau exemplul altor țări ortodoxe, precum Rusia, menționând faptul că «*vlahii și bulgarii înțeleg mai bine religia acum că este în limba lor decât când era în greacă*» sau «*acum, vlahii și bulgarii*

VII Дунайські наукові читання

au înteles pericolul care venea din elenizare și i-au afurisit pe greci» [2, Nr. 1902, p. 62, 67].

Pentru aromâni, serviciile religioase și educația, toate în limba greacă, precum și faptul că biserica lor aparținea de cea greacă, (neavând autocefalie, precum cea bulgară sau sârbă) fiind direct dependentă de Patriarhia Constantinopolului, măreau riscul elenizării, în contextul conflictului greco-bulgar asupra Macedoniei. Albanezii au găsit soluția de supraviețuire în islamizare, și într-un fel, le recomandau aromânilor «albanizarea» drept singură cale: «Albanizarea le-ar permite să-și mențină drepturile obținute de la Imperiul Otoman, limba, religia, teritoriile și i-ar proteja de elenizare. Aromânii și albanzii, fiind în aceeași situație „dificilă”, [5] ar avea doar beneficii de la acest sprijin reciproc, în timp ce Macedonia se consuma în războaiele dintre Grecia, Bulgaria și Serbia. Un detaliu semnificativ era „limba albaneză” în biserica ortodoxă».

În ziarul «Diturija» se dau amănunte despre «consolidarea limbii albaneze în Biserica»: «În anul 1909 mișcarea pentru întărirea limbii albaneze în biserică a dat roade cu venirea la București a unui preot albanez, arhimandritul Haralambie Çalamani din Pikusi în Muzachia, Fier, oraș care a fost înființat de sclavii lui Kahreman Pașa Vrioni și familiile vlahe, care aveau sub control negoțul și meștesugeria în acest oraș» [15].

În 1887 aromânii erau considerați *frații albanezilor*, parte a acestei națiuni: «Albanzii, pentru care acest articol este scris, trebuie să înțeleagă bine, noi nu le zicem să-și renege *besa* [religia n.a.], Doamne ferește! Noi le zicem doar să deschidă ochii, să se gândească, să încerce să aibă preoți albanezi! [...] Nu în fiecare zi are omul ocazia să demonstreze că este bun: acum au posibilitatea să se adune și să-și dea inima și sângele pentru libertatea a trei milioane de oameni, în loc să [...] apuce calea cea urâtă și să se vândă (trădătorilor) greci» [1].

Prima liturghie în albaneză a fost oficiată la București de către părintele Haralambie Çalamani, pe 1/14 noiembrie 1909 în Biserica Sfântul Gheorghe vechi, (Calea Moșilor, în apropierea pieței mari), unde se oficia și în vlahă. În același an, albanzii înființează Comitetul Ortodox Albanez. Liturghia în Biserica Sfântului Gheorghe continuă până la începutul anului 1911, an în care Sinodul, cu sprijinul Mitropolitului Pimen al Moldovei, acordă albanezilor Biserica Sfântul Nicolae (Dintr-o Zi), în strada Academiei, pe care o avem și astăzi. Albanzii au restaurat-o și împodobit-o, am auzit că într-o vizită făcută acolo, Mitropolitul a fost încântat de cea ce făcuseră și a laudat munca fraților Zografi. *(Toți cei menționați, părintele Cealamani, precum și frații Zografi, erau aromâni, ca de altfel majoritatea preoților ortodocși n.a.)*

Alfabetul albanez, care ulterior ar fi considerat de aproape toți cercetătorii albanezi drept «produsul eforturilor albanezilor» era și al aromânilor, precum Naum Vechilargi, Theodor Hagifilip, Constantin Cristoforidi, frații și surorile Kyriazi, Dhimiter Mole, Mihal Grameno, Leonidha Naci etc.

Într-o țară unde folosirea literelor latine era un *păcat*¹ și *ilegală*, alfabetul latin era, fără niciun dubiu, și meritul aromânilor, participanți la Congresul Manastirului². Acest merit se menționează de către regele Carol I al României: «*Da, este adevărat că avem dragostea pentru Albania, cum ar fi de exemplu dragostea între naș și fin. Românii au fost cei dintâi cari au introdus alfabetul latin în Albania*».

Erau aceștia aromâni din Albania primii care au publicat cărți cu alfabetul latin și au înființat școli în albaneză. «În prima săptămână din februarie din 1886 a venit de la București la Sofia un băiat din Corcea, Dhimitri Nikoll Mole [...] N-a durat mult și tot ce ne zicea dl. Mole s-a dovedit a fi adevărat. El ne-a adus din București cărți în albaneză, și după puțin timp s-a publicat la București primul ziar al Societății Drita, „Albanezul”[...]pe care, imediat ce-a apărut, dl. Mole ni l-a adus» [2, p.129-130].

În încercările de a albaniza eforturile și sacrificiile aromânilor pentru limba albaneză intră și nementiționarea faptului că promovarea acestei limbi se făcea pe calea deschisă de aromâni pentru folosirea propriei limbi în biserică și școală. Atacurile împotriva limbii aromâne, deși vag menționate în presa vremii, au fost numeroase. Un exemplu este cel al transmiterii știrii că «Esad Pasha a închis școli în vlahă pentru a-i ajuta pe greci, și bineînțeles că nu există altă explicație decât că a primit rușfet» [2, Nr.1903, p.163].

Un altul este apariția unui organism destinat tineretului albanez: «Cercul tinerilor albanezi „Shpresa” la București s-a înființat și și-a publicat statutul, care acum este doar în română. Această asociație are drept scop să sprijine literatura limbii noastre, îi dorim să reușească. Așa să fie!» [3].

Această necesitate a albanizării aromânilor nu era doar culturală; conflictele cauzate de formarea statelor în Balcani se ascuțeau: cu cât mai apropiată devenea dezmembrarea Imperiului Otoman, cu atât mai desperate erau eforturile acestuia și ale oponentilor săi, fiecare încercând să țină cu dinții de teritorii și influență.

Rolul multidimensional al aromânilor se desprinde din multe articole publicate. Partea de mai jos arată și impactul puternic pe care îl avea România în apărarea și promovarea drepturilor aromânilor: «De frica bulgarilor, vlahii s-au împăcat cu Grecia. În mai Regele Carol s-a întâlnit cu Regele Greciei la Abacia, pe malul Adriaticei. După asta studenții de la București s-au dus la Atena și au fost primiți prietenos. Mai mult, de când a venit Sturza la București, banii alocați școlilor vlahice din Turcia s-au înjumătățit. Aceste lucruri, unirea vlahilor cu Grecia nu sunt bune pentru noi (*albanezii, n.a.*) Noi vrem să fim amici cu vlahii și așa o sa putem să ținem Manastir, Ohrida, Ianina etc, teritorii la

¹ Patriarhia Constantinopolului afurisea toate eforturile pentru scrierea limbii albaneze, considerând-o pe cea greacă drept singura limba plăcută lui Dumnezeu. Aproape toate predicile lui Cosma din Aitolia sunt despre această importanță a limbii și școlii grecești.

² Congresul de la Manastir (14 noiembrie 1908) s-a întrunit pentru standartizarea alfabetului albanez. Adoptarea alfabetului latin a fost considerată un pas important pentru unificarea Albaniei. Unii dintre participanți, clerici musulmani, s-au exprimat alarmați că acest lucru pune în pericol relația cu lumea musulmană. Albanezii erau cea mai mare comunitate musulmană din partea europeană a Imperiului Otoman.

VII Дунайські наукові читання

care se lăcomesc alții» [2, Nr.1902, p. 22]. Trebuie observat că, atunci când vine vorba despre aromâni, aceștia sunt mereu menționați drept «vlahii» sau «bulgarii care trăiesc în Turcia», iar când sunt în Macedonia, Kosovo sau Salonic (teritorii dorite de albanezi), aromânii sunt numiți «albanezi». Moartea lui Averoff a fost reflectată așa de presa albaneză a vremii: «A murit recent trădătorul Averoff, născut în Metsovoul Albaniei. Trădătorul Averoff a lăsat cam 30 de milioane avere, aproape toată Greciei, și nici o centimă pentru Albania, nici pentru vlahi (pentru că era jumătate albanez, jumătate vlah). Numele lui Averoff va rămâne pe vecie, împreună cu cel al lui Zograf, drept numele a doi trădători jechoși și nesimțiți» [4]. Un alt semn al acestui rift creat între ei poate fi considerat avertismentul de a nu permite căsătoriile între membri ai celor două etnii.

Într-o notă de subsol referitoare la statistici privind «scăderea numărului albanezilor în Crușovo», redacția subliniază: «Albanezii care trăiesc în mijlocul altor etnii cred că este mai bine să ia decât să dea fată, iar acest lucru este tare periculos pentru poporul nostru, pentru că limba este transmisă de mamă copiilor, nu de tată, dintre acei albanezi care sunt căsătoriți cu femei străine doar puțini nu au pierdut contactul cu limba părinților lor». În acest număr, pentru prima oară, sunt atacați direct aromânii, considerându-i pe aceia *autoprocamați români* la fel de răi și periculoși precum grecii și sârbii. Tot aici este menționat cazul fiilor lui Constantin Cristoforide (Konstandin Kristoforidhi) despre care se spune că s-au dat drept români «pentru că ei plătesc bine» [2, Nr.1902, p. 55] În realitate însă această familie era cel mai probabil aromână.

În acest haos al *vlahilor*, care se considerau în același timp și români, dar și albanezi, greci, macedoneni sau bulgari, se adăuga și ipostaza de «*albanezi risipitori*» pentru acei aromâni care dădeau tot ceea ce aveau în sprijinul grecilor: «Cei răi precum Banka, Zappa, Arsache ș.a., au dat banii lor grecilor pentru a face școli unde ne învăță cum să ne omorâm frați pe frați (albanezul pe albanez, n.a.)» [2, Nr.1903, p. 53].

Între aceste contradicții teoretice și practice, «bulgarizarea» sau «grecizarea» aromânilor, atunci când «albanizarea» era imposibilă, conviețuirea aromâno-albaneză s-a făcut mereu cu suișuri și coborâșuri, care și-au lăsat amprenta asupra moștenirii istorice, culturale, eclesiastice și lingvistice a aromânilor din Albania.

În *Kalendari Kombiar* din 1910 găsim o analiză în care se subliniază «similitudinea sintactică și morfologică a limbilor albaneză și română», care după autor «nu se explică prin legătura cu latina, pentru că ea nu este prezentă în latina clasică și nici în celelalte limbi romanice, ci doar în română». Foarte curând vor fi uitate aceste «similitudini care aveau la bază o limbă vorbită comună, limba strămoșilor, vorbită în multe locuri ale peninsulei Balcanice, mai ales în Macedonia, Tracia, Mesia și Dacia, limbă care s-a pierdut, lăsând locul *graiului macedonean*». În nota de subsol atașată termenului *graiului macedonean* se explică «Rumanishte e Maqedonise, vllahishte» (română din Macedonia, vlahă) [2, Nr.1910, p. 45-46].

De la începutul cristalizării ideii unei Albanii, așa cum este ea oglindită încă din

primele numere ale periodicului Albania, unde aromânii și albanezii erau «*frați*» și «*parte a unei nații*», la deciziile Congresului din Trieste (martie, 1913), eforturile comune albanezo-[a]române sunt la fel de clare precum legătura aromânilor cu România. În programul Congresului este scrisă textual: «dorința românilor care locuiesc în jurul Albaniei de a trăi liberi, sub un stindard, cu albanezii». (Protocolul Congresului de la Trieste, *Diftime e vrimë mi Kongresin Shqyptaar t'Trieshtës 1–4 marcit 1913*) Această conviețuire, sub același steag, parte a aceleiași nații este menționată și în discursul arhimandritului Foti Balamace: «*Eu vă spun că frații mei de sânge și credință vor să trăiască sub steagul albanez, pentru că doar sub albanezi – popor generos și nobil- ei o să fie liberi*» (*Op.cit.Diftime...*).

În protocolul Congresului, arhimandritul Foti Balamace, directorul Seminarului Central din București [6], este descris astfel: «Preotul vlah Foti Balamace, un bătrân impozant cu barbă lungă transmite salutări de la românii din Macedonia și sentimentele lor pentru albanezi». După discursul lui, au urmat aplauze cu urarea «Să trăiască România!» (*Op.cit.Protocolul Congresului de la Trieste, Diftime...*) Interes prezintă și discursul ținut de către unul dintre pretendenții la tronul Principatului Albaniei, prințul Albert Ghica, care este înregistrat în protocol după cum urmează: «E.S. (Excelența Sa) Tache Ionescu m-a informat că, pentru a-i ajuta pe albanezi să se dezvolte, România va înființa școli albaneze în Albania. Dar eu sunt soldat și nu urmăresc politica sau diplomația, așadar vă zic: Vreți voi, albanezii, adevărați nepoți lui Scanderbeg, Albania mare, în patru vilaiete, Kosovo, Shkodra, Monastir și Ioannina? Atunci, la arme!» (*Op.cit. Protocolul Congresului de la Trieste, Diftime...*)

Trebuie subliniat că promisiunea lui T. Ionescu pentru «școli albaneze în Albania» a fost foarte credibilă pentru toți cei prezenți, pentru că se știa că, în noiembrie 1912, acesta îi dăduse o sumă considerabilă de franci lui Ismail Kemal Bej Vlora când acesta din urmă plecase din București la Vlora pentru proclamarea independenței Albaniei. Pentru a sublinia această atitudine a participanților, reținem din protocolul Congresului telegrama pe care Faik Konitsa o trimite Marilor Puteri, Austro-Ungariei și Italiei: «Albanezii adunați la Congresul de la Trieste, care reprezintă toate regiunile Albaniei, precum și toate coloniile albaneze din Turcia, au hotărât la unison să trimită urările lor ca să le mulțumească pentru interesul acordat țării lor. Acestor urări li se alătură și românii din adunare. Președintele Congresului, Faik Konitsa». Protocolul Congresului de la Trieste (martie, 1913) conține și un salut al elevilor macedo-români din școlile din București.

Acest Congres nu a realizat niciunul dintre punctele scrise în program, încercând doar să minimizeze eforturile aromânilor. Neacceptând crearea unui stat comun albanezo-aromân, albanezii le-au promis doar recunoașterea drept «minoritate», la fel ca în cazul altor etnii, dar chiar și această promisiune a fost îndeplinită abia după mai mult de un secol, în octombrie 2017.

Este important de reținut că, în acest congres, «românii» nu erau văzuți precum «slavii și

VII Дунайські наукові читання

grecii», ei făcând parte, în opinia albanezilor, din «statul cel nou liber albanez», care s-ar fi extins în cele patru vilaiete, unde «românii» erau la fel de interesați precum albanezii pentru crearea statului comun independent.

La Tratatul de la Londra (mai 1913), Marile Puteri au recunoscut Albania drept Principat neutru și l-au ales pentru tronul lui pe Principele Wilhelm von Wied. Deciziile de aici au fost reflectate într-o parte a presei albaneze drept «vești bune», în timp ce vecinii Albaniei au considerat acest principat «o cârjă» a Marilor Puteri care le afecta interesele, situația creată adâncind și mai mult prăpastia deja existentă între diferite etnii și religii care coabitau acolo. Relațiile între «statele noi» și superputerile tradiționale au fost puse la încercare, încă o dată, afectându-se și mai mult echilibrul balcanic fragil atunci când Principele von Wied a pus drept una dintre condițiile acceptării tronului definirea graniței de sud al Albaniei, acest punct nevralgic al intereselor teritoriale. Așa cum este menționat de către contemporanii albanezi, aromânii erau creierul națiunii albaneze [9], ei au inițiat Renașterea Națională Albaneză [5], fiind promotorii și ideologii «chestiunii albaneze», considerată o cauză comună ambelor populații, pentru a face față lăcomiei statelor nou-create, influenței Marilor Puteri, în mod special a Austro-Ungariei și a Italiei, dar și ca să nu rămână îngropați sub ruinele Imperiului Otoman, care trăgea să moară. Principele von Wied, nepotul Reginei Elisabeta, soția Regelui Carol I al României, era primul monarh al statului albanez. La începutul Primului Război Mondial (iulie, 1914), odată cu plecarea lui von Wied, după cea mai scurtă domnie din istoria Albaniei (7 martie – 3 septembrie 1914), și cu moartea Regelui Carol I, în octombrie 1914, ia sfârșit sprijinul acordat de România *albano-românilor*. În ciuda acestui lucru, [a]românii din Albania nu și-au încetat eforturile și sacrificiile pentru limba albaneză, pentru stat și nație, fiindcă, într-adevăr, ei nu fuseseră niciodată și nu se considerau o minoritate, pentru că, la fel ca albanezii, nu aveau altă patrie decât Albania. În acest vârtej al politicilor, lăcomiei și intrigilor, supraviețuirea statului albanez fără recunoașterea meritelor unei componente importante, poporul aromân, susține adevărul amar al cuvintelor lui Weber (1946:172) «*Cei care sunt la putere nu doar inițiază și definesc o națiune, ci au și forța de a decide cine face parte din ea*».

References

1. Elsie R. The National Role of the Albanian Literature Journals în History of the literary cultures of East-Central Europe: *Junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries*.eds. 2007. Cornis-Pope, M., & Neubauer, J.Amsterdam: J. Benjamins Publ.

2. Kalendari Kombiar. Nr.1. Tipografia «Mbrothesia». Sofje, 1897. [Nr. II, 1898 ...ș.a.m.d.]

3. Diturija. Vol. II. Nr. 3. 1 ianuarie 1927.

Збірник наукових праць

4. Albania, Bruxelles, anul IV, Iulie, 1900.
5. Dodani, V. Memorjet e mija-Kujtime mbi zhvillimet e para te Rilindjes se Kombit Shqiptar ne Bukuresht. 1930. Constanța, Tipografia Albania.
6. Cosinzeana. Anul IV. nr. 17. 3 mai 1914.
7. Gerth H.H., Mills C.W., eds. From Max Weber: Essays in Sociology. New York. 1946. Oxford University Press.
8. Maksutovici G. Istoria Albanezilor din România. București: Ed. Kriterion, 2003.
9. Frasheri S. Shqiperia c'ka qene, c'eshte e c'do te behe. București, 1889.
10. Ghica A. O mare «mică istorie» Haralambie Balamace. *Editura Cartea Aromână*. Constanța. 2015.
11. Albania. *Bruxelles*. Anul I. nr. 1. 1897.
12. Albania. *Anul I*. Nr. 2. 1897.
13. Statutele Societății Drita. *Arhivele Nationale ale Romaniei*. inv. 905. dosar 6/1887.
14. Diftime e vrime mi Kongresin Shqyptaar t' Trieshtës 1–4 marcit 1913. URL: <https://web.archive.org/web/20110903155933/http://www.albplanet.de.tl/Kongresi-...-.htm>
15. Gjika I. Si dhe kur u themelua qyteti i Fierit (Cum și când s-a înființat orașul Fier). 2017. URL: <http://www.droni.al/2017/01/27/speciale-si-dhe-kur-u-themelua-qyteti-i-fierit/>

VII Дунайські наукові читання

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Акчебаши Альона – аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Башили Маргарита – кандидат історичних наук, старший викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Букур Марія – студентка II курсу факультету української філології та соціальних наук, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Вдовенко Тетяна – кандидат філологічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Гайдай Ольга – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, Україна

Гончарова Наталія – кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Дроздов Віктор – кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Дружкова Ірина – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології, філософії та права, Одеська національна академія харчових технологій, Україна

Запорожченко Олексій – кандидат філософських наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Ільїн Олексій – викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Ісқров Костянтин – кандидат юридичних наук, старший викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Метіль Анастасія – кандидат юридичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Михайлов Олександр – кандидат історичних наук, старший викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Морошан Наталя – кандидат історичних наук, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Олейнікова Галина – кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Збірник наукових праць

Петрова Наталія – кандидат історичних наук, доцент кафедри археології та етнології України, заступник декана факультету історії та філософії з наукової роботи, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

Постриган Тетяна – магістрантка спеціальності «Історія та археологія», Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, Україна

Садова Світлана – викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Ставро Елза – аспірантка, Університет «Дунеря де Жос», Румунія

Татарінов Іван – кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Церковна Віра – кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Циганенко Лілія – професор, доктор історичних наук, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Шиляєва Тетяна – викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

VII Дунайські наукові читання

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Akchebash Alyona – Postgraduate student, Izmail State University of Humanities, Ukraine

Bashly Margarita – PhD of Historical Sciences, Associate Professor, Izmail State University of Humanities, Ukraine

Bukur Maria – 2nd year student of the Faculty of Ukrainian Philology and Social Sciences, Izmail State University of Humanities, Ukraine

Drozdov Viktor – PhD of Historical Sciences, Associate Professor, Izmail State University of Humanities, Ukraine

Druzhkova Iryna – PhD of Historical Sciences, Associate Professor Department of Sociology Philosophy and Law, Odessa National Academy of Food Technology

Gaidai Olga – PhD of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of History of the Petro Mohyla Black Sea National University, Ukraine

Goncharova Nataliia – PhD of Historical Sciences, Associate Professor, Izmail State University of Humanities, Ukraine

Ilin Oleksii – Lecturer, Izmail State University of Humanities, Ukraine

Iskrov Konstantin – PhD of Legal Sciences, Izmail State University of Humanities, Ukraine

Metil Anastasiia – PhD of Legal Sciences, Associate Professor, Izmail State University of Humanities, Ukraine

Mikhailov Alexander – PhD of Historical Sciences, Izmail State University of Humanities, Ukraine

Moroshan Natalia – PhD of Historical Sciences, Izmail State University of Humanities, Ukraine

Oleinikova Galina – PhD of Filological Sciences, Associate Professor, Izmail State University of Humanities, Ukraine

Petrova Nataliia – PhD of Historical Sciences, Associate professor of the Department of Archeology and Ethnology of Ukraine, Deputy Dean of the Faculty of History and Philosophy of Scientific Work, Odesa I.I. Mecnikov National University, Ukraine

Postryhan Tetiana – Master's student of specialty «History and Archeology» of the Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolayiv, Ukraine)

Sadova Svitlana – Teacher, Izmail State University of Humanities, Ukraine

Збірник наукових праць

Shylyaiieva Tetiana – Lecturer, Izmail State University of Humanities, Ukraine

Stavro Elsa – Postgraduate student, «Dunarea de Jos» University, Romania

Tatarynov Ivan – PhD of Historical Sciences, Associate Professor, Izmail State University of Humanities, Ukraine

Tserkovna Vira – PhD of Historical Sciences, Associate Professor, Izmail State University of Humanities, Ukraine

Tsyganenko Liliia – Doctor of History (Dr. habil), Professor, Izmail State University of Humanities, Ukraine

Vdovenko Tetyana – PhD of Filological Sciences, Associate Professor, Izmail State University of Humanities, Ukraine

Zaporozhchenko Oleksii – PhD of Filosofie, Associate Professor, Izmail State University of Humanities, Ukraine

VII ДУНАЙСЬКІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ

ЛОКАЛЬНІ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ПРАКТИКИ, ВЗАЄМОВПЛИВИ, ШЛЯХИ ІНТЕГРАЦІЇ

Збірник наукових праць

Підписано до друку 04.03.2021 р. Формат 60x90/8.
Ум. друк. арк.7,5. Тираж 100 прим. Зам. № 538

*Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Ізмаїльського державного гуманітарного університету*

Адреса: 68610, Одеська обл., м. Ізмаїл, вул. Репіна, 12, каб. 208
Тел.: (04841) 4-82-42
E-mail: nauka_idgu@ukr.net